

Ta'wil in the Qur'an as a Metaphysical Text: A Comparison of Traditional and Modern Universalist Approaches

*Metafizik Bir Metin Olarak Kur'an'da Te'vil: Geleneksel ve Modern Evrenselci Yaklaşımların Karşılaştırılması**

Nevin Gezici** - Zeynep Ceran***

Abstract: The Qur'an, in its essence and origin, is entirely a divine and metaphysical discourse that addresses human beings through a language and semantic framework they can comprehend. However, the necessity of expressing absolute realities, such as the transcendent attributes of God, the unseen realm (ghayb), and the afterlife, within the limits of human language has given rise to the problem of mutashābih (ambiguous) verses. In the exegetical tradition, the concept of ta'wīl (interpretation) was developed to ensure that the divine message is understood correctly without distortion, which in turn led to various scholarly debates. This study examines the approaches to ta'wīl in both classical and modern periods within the framework of a universalist perspective that centers on the conception of the Qur'an as a metaphysical text. It comparatively analyzes the Salafī/zāhirī universalist approach, which strictly opposes ta'wīl by adhering to the apparent and lexical meanings of the text, and the modern universalist approach. Although both approaches reject ta'wīl, their reasons for doing so differ. In both perspectives, ta'wīl is understood as the actual realization of divine reports as objective and concrete realities in due time. The traditional universalist approach opposes the reinterpretation of textual meanings through rational inference in order to preserve the principle of divine transcendence (tanzīh). In contrast, the modern universalist approach emphasizes the metaphysical dimension of the text and advocates avoiding speculative interpretations regarding the unseen realm. In conclusion, the study finds that

* This article is based on a doctoral dissertation titled "The Text, Exegesis, Interpretation, and Commentary of the Qur'an from a Universalist Perspective," currently being prepared at the Department of Exegesis, Division of Fundamental Islamic Sciences, Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University.

Bu makale Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı'nda hazırlanmakta olan "Evrenselci Tasavvur Açısından Kur'an Metni, Tefsiri, Te'vili ve Yorumu" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Corresponding Author: PhD. Student, Sivas Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir

Sorumlu Yazar: Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-6469-4730>
nev58g@gmail.com

*** Asst. Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7975-0781>
zceran@cumhuriyet.edu.tr

Cite as/ Atıf: Gezici, N., & Ceran, Z. (2026). Ta'wil in the Qur'an as a metaphysical text: a comparison of traditional and modern universalist approaches / Metafizik bir metin olarak Kur'an'da te'vil: geleneksel ve modern evrenselci yaklaşımların karşılaştırılması. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(3), 4517-4570. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94306>

Received/Geliş: 06 May/Mayıs 2026

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

the universalist perspective treats the transcendent dimension of the Qur'an, beyond human comprehension, as a matter of faith and adopts a stance of submission. By interpreting ta'wīl as the actual occurrence of events, this perspective remains faithful to the literal wording of the text and seeks to safeguard the objectivity and authenticity of the divine message.

Keywords: Tafsīr (Qur'anic Exegesis), Metaphysical Text, Ta'wīl (Interpretation), Universalist Conception, Salafī/Zāhirī Universalist Approach, Modern Period Universalist Approach.

Öz: Kur'ân-ı Kerim, özü ve kaynağı bakımından bütünüyle ilahî ve metafizik bir kelam olup, muhatabı olan insana onun anlayabileceği bir dil ve anlam dünyası üzerinden hitap etmektedir. Ancak Yüce Yaratıcı'nın aşkın sıfatlarının, gayb âleminin ve ahiret hayatının insan kavrayışını aşan mutlak gerçekler olmasına rağmen sınırlı insan diliyle ifade edilmesi, Kur'ân metninde müteşabih ayetler problemini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda tefsir geleneğinde, ilahî mesajın tahrif edilmeden doğru anlaşılabilmesi amacıyla te'vil kurumu geliştirilmiş, bu durum çeşitli ilmî tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Kur'ân'ın metafiziksel metin tasavvurunu merkeze alan evrenselci yaklaşım çerçevesinde, geleneksel ve modern dönem te'vil anlayışlarını karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu doğrultuda Selefi/Zâhirî evrenselci yaklaşım ile modern dönem evrenselci yaklaşımın te'vil konusundaki tutumları tartışılmıştır. Araştırmada kavramsal, tarihsel ve literal incelemeye dayalı nitel bir yöntem benimsenmiş ve ilgili yaklaşımlar karşılaştırmalı analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre her iki yaklaşım da te'vili reddetmekle birlikte, bu reddin gerekçeleri farklılık göstermektedir. Her iki yaklaşımda te'vil, ilahî haberin nesnel ve somut bir gerçeklik olarak zamanı geldiğinde gerçekleşmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Geleneksel evrenselci yaklaşım, tenzih ilkesini koruma amacıyla lafızların anlamlarının akli çıkarımlar yoluyla dönüştürülmesine karşı çıkarken, modern evrenselci yaklaşım metnin metafizik boyutuna vurgu yapmakta ve gayb alanına dair spekülasyonlardan kaçınılması gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak evrenselci tasavvurun, Kur'ân'ın insan aklını aşan ilahî boyutunu bir inanç meselesi olarak ele aldığı ve teslimiyeti esas kabul ettiği görülmüştür. Bu yaklaşım, te'vili, olayın fiilen gerçekleşmesi anlamında değerlendirilerek metnin lafzına bağlı kalmakta, böylece ilahî mesajın nesnelliğini ve özgünlüğünü korumayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Metafizik Metin, Te'vil, Evrenselci Tasavvur, Selefi/Zâhirî Evrenselci Anlayış, Modern Dönem Evrenselci Anlayış.

Structured Abstract:

This study examines how the Qur'an is conceptualized as a metaphysical text within a universalist conception and how this understanding is reflected in the theory of interpretation (ta'wil). The aim of the study is to reveal how the universalist conception of the Qur'an is shaped on the basis of a metaphysical understanding of text and to analyze the relationship between this understanding and the Salafi methodology as well as the modern universalist approach. The study examines the tension between the Qur'an's ontological positioning centered on the Preserved Tablet (Lawh al-Mahfuz) and the historical production of meaning in the text, and particularly aims to explain how the concept of ta'wil differs in these two epistemological approaches. In the literature, the relationship between the metaphysical existence of the Qur'an and its historical interpretation has mostly been addressed under separate headings, while a systematic comparison of these two dimensions has been relatively limited. By addressing this gap, the study evaluates the hermeneutical implications of the conception of the Qur'an within a holistic framework.

The research was conducted within a qualitative research design and employed the document analysis method. The data set consists of classical and modern Qur'anic exegesis literature, works of Islamic theology (kalam), and contemporary academic studies on Qur'anic interpretation. In addition to classical sources such as Ibn Taymiyyah, Fakhr al-Din al-Razi, al-Ghazali, al-Maturidi, al-Tabari, al-Zarkashi, and al-Suyuti, the works of modern representatives such as Muhammad Abduh and Rashid Rida were also examined. The texts were analyzed through a descriptive-analytical method, and thematic classification was carried out within a conceptual framework based on the categories of "metaphysical text," "literal meaning," "ta'wil," and "universality." In addition, comparative analysis was employed to identify methodological differences between Salafi/literalist and modern universalist approaches.

The findings are organized around three main axes. First, the universalist conception of the Qur'an positions it not as a historical text, but as the earthly manifestation of a metaphysical reality that eternally exists in the Preserved Tablet. In this framework, the wording, structure, and semantic integrity of the Qur'an are considered a fixed structure predetermined in the divine realm. Accordingly, history is not the process that produces the text, but rather the horizon within which this fixed divine text becomes manifest. Second, in the Salafi/literalist approach, the meaning of the Qur'an is regarded as identical with its wording, and moving beyond the literal meaning is defined and restricted as ta'wil. This approach is grounded in a narration-centered epistemology that prioritizes transmitted authority. In contrast, the modern universalist approach, while remaining close to the Salafi position in metaphysical issues, adopts a reason-centered interpretive methodology in legal and social matters. In particular, in the approach of Muhammad Abduh and Rashid Rida, ta'wil is limited in metaphysical domains, while the context of revelation and the universal message of the Qur'an are emphasized in determining meaning. Third, it is demonstrated that the concept of ta'wil, which was used synonymously with tafsir in the classical period, became methodologically differentiated in the post-Maturidi period. In this process, ta'wil was systematized as a reasoned selection among possible meanings of a term based on evidence, whereas the Salafi/literalist approach generally regarded this method as speculative and restricted it. The textual analysis indicates that accepting the Qur'an as a metaphysical entity does not eliminate its interpretability; rather, it situates interpretive activity within specific epistemic boundaries.

The findings indicate that positioning the Qur'an as a metaphysical text within the universalist conception constitutes the fundamental epistemological framework shaping both classical and modern interpretations. This conception underpins the idea of a fixed and universal meaning structure independent of historical context. While there is methodological continuity between the Salafi/literalist approach and the modern universalist approach, there is also a clear divergence in interpretive tools. Whereas the literal meaning is treated as an absolute reference in the Salafi approach, it is reinterpreted in the modern approach through universal principles and rational considerations. This reveals an ongoing tension between preserving the metaphysical status of the Qur'an and responding to the necessity of historical interpretation. In conclusion, accepting the Qur'an as a metaphysical text does not eliminate interpretation; rather, it provides a theoretical framework that determines the limits and direction of interpretation. In this respect, the study contributes to Qur'anic hermeneutics by highlighting the decisive role of the metaphysical conception of text in interpretive theory.

Keywords: Tafsīr (Qur'anic Exegesis), Metaphysical Text, Ta'wīl (Interpretation), Universalist Conception, Salafī/Zāhirī Universalist Approach, Modern Period Universalist Approach.

ملخص منظم:

تتناول هذه الدراسة كيفية تصور القرآن كنص ميتافيزيقي في إطار مفهوم عالمي، وكيف ينعكس هذا الفهم في نظرية التفسير (التأويل). وتهدف الدراسة إلى الكشف عن كيفية تشكل المفهوم العالمي للقرآن استناداً إلى فهم ميتافيزيقي للنص، وتحليل العلاقة بين هذا الفهم والمنهج السلفي، فضلاً عن النهج العالمي المعاصر. تتناول الدراسة التوتر القائم بين الموقع الوجودي للقرآن وبين الإنتاج التاريخي للمعنى في النص، وتهدف بشكل خاص إلى (Lawh al-Mahfūz) «المتمركز حول» اللوح المحفوظ توضيح كيفية اختلاف مفهوم «التأويل» في هذين النهجين المعرفيين. في الأدبيات، غالباً ما تمت معالجة العلاقة بين الوجود الميتافيزيقي للقرآن وتفسيره التاريخي تحت عناوين منفصلة، في حين كانت المقارنة المنهجية بين هذين البعدين محدودة نسبياً. ومن خلال سد هذه الفجوة، تُقيم الدراسة الآثار التفسيرية لمفهوم القرآن ضمن إطار شامل.

أُجريت الدراسة في إطار تصميم بحثي نوعي، واستخدمت منهج تحليل الوثائق. وتتألف مجموعة البيانات من مؤلفات التفسير القرآني الكلاسيكية والحديثة، وأعمال علم الكلام الإسلامي، والدراسات الأكاديمية المعاصرة حول تفسير القرآن. وبالإضافة شي، والسويطي، تمّ إلى المصادر الكلاسيكية مثل ابن تيمية، وفخر الدين الرازي، والغزالي، والماتريدي، والطبراني، والزر أيضاً دراسة أعمال ممثلين معاصرين مثل محمد عبده ورشيد رضا. تم تحليل النصوص من خلال منهج وصفي-تحليلي، وأجري تصنيف موضوعي ضمن إطار مفاهيمي يستند إلى فئات «النص الميتافيزيقي»، «المعنى الحرفي»، و«التأويل»، و«الشمولية». بالإضافة إلى ذلك، استُخدم التحليل المقارن لتحديد الاختلافات المنهجية بين النهج السلفي/الحرفي والنهج الشمولي المعاصر.

وتنظم النتائج حول ثلاثة محاور رئيسية. أولاً، لا يُنظر إلى القرآن في المفهوم الشمولي باعتباره نصاً تاريخياً، بل باعتباره التجسيد الدنيوي لواقع ميتافيزيقي موجود أبدياً في اللوح المحفوظ. وفي هذا الإطار، تُعتبر صياغة القرآن وبنية سلامته الدلالية بنية ثابتة محددة سلفاً في العالم الإلهي. وبناءً على ذلك، فإن التاريخ ليس هو العملية التي تنتج النص، بل هو الأفق الذي يتجلى فيه هذا النص الإلهي الثابت. ثانياً، في النهج السلفي/الحرفي، يُنظر إلى معنى القرآن على أنه مطابق لصياغته، ويُعرف تجاوز المعنى الحرفي ويُقيد باعتباره «تأويلاً». ويستند هذا النهج إلى نظرية معرفية تركز على الروايات وتمنح الأولوية للسلطة المنقولة. وفي المقابل، فإن النهج الشمولي الحديث، رغم بقائه قريباً من الموقف السلفي في القضايا الميتافيزيقية، يتبنى منهجية تفسيرية تركز على العقل في المسائل القانونية والاجتماعية. وعلى وجه الخصوص، في نهج محمد عبده ورشيد رضا، يُفصر «التأويل» على المجالات الميتافيزيقية، بينما يُشدد على سياق الوحي والرسالة العالمية للقرآن في تحديد المعنى. ثالثاً، يتبين أن مفهوم «التأويل»، الذي كان يُستخدم كمرادف لـ«التفسير» في الفترة الكلاسيكية، أصبح متميزاً من الناحية المنهجية في فترة ما بعد الماتريدي. وفي هذه العملية تم تنظيم «التأويل» باعتباره اختياراً منطقياً من بين المعاني المحتملة لمصطلح ما استناداً إلى الأدلة، في حين أن النهج السلفي/الحرفي اعتبر هذه الطريقة عموماً تخمينية وقيداً. ويشير التحليل النصي إلى أن قبول القرآن ككيان ميتافيزيقي لا يلغي قابليته للتفسير؛ بل يضع النشاط التفسيري ضمن حدود معرفية محددة.

تشير النتائج إلى أن وضع القرآن كنص ميتافيزيقي ضمن المفهوم الشمولي يشكل الإطار المعرفي الأساسي الذي يشكل التفسيرات الكلاسيكية والحديثة على حد سواء. ويدعم هذا المفهوم فكرة وجود بنية معنوية ثابتة وعالمية مستقلة عن السياق التاريخي ورغم وجود استمرارية منهجية بين النهج السلفي/الحرفي والنهج الشمولي الحديث، إلا أن هناك أيضاً اختلافاً واضحاً في أدوات التفسير. فبينما يُعامل المعنى الحرفي كمرجع مطلق في النهج السلفي، يُعاد تفسيره في النهج المعاصر من خلال المبادئ العالمية والاعتبارات العقلانية. ويكشف هذا عن توتر مستمر بين الحفاظ على المكانة الميتافيزيقية للقرآن والاستجابة لضرورة التفسير التاريخي. وخلاصة القول، إن قبول القرآن كنص ميتافيزيقي لا يلغي التفسير؛ بل يوفر إطاراً نظرياً يحدد حدود التفسير واتجاهه. وفي هذا الصدد، تسهم هذه الدراسة في علم التفسير القرآني من خلال تسليط الضوء على الدور الحاسم للمفهوم الميتافيزيقي للنص في نظرية التفسير.

الكلمات المفتاحية: التفسير (التفسير القرآني)، النص الميتافيزيقي، التأويل (التفسير)، المفهوم الشمولي، النهج الشمولي السلفي/الظاهري، النهج الشمولي في العصر الحديث.

Résumé Structuré:

Cette étude examine comment le Coran est conceptualisé en tant que texte métaphysique dans le cadre d'une conception universaliste, et comment cette compréhension se reflète dans la théorie de l'interprétation (ta'wil). L'objectif de cette étude est de mettre en lumière la manière dont la conception universaliste du Coran se construit à partir d'une compréhension métaphysique du texte, et d'analyser la relation entre cette compréhension et la méthodologie salafiste ainsi que l'approche universaliste moderne. L'étude examine la tension entre le positionnement ontologique du Coran, centré sur la Tablette préservée (Lawh al-Mahfûz), et la production historique de sens dans le texte, et vise en particulier à expliquer en quoi le concept de ta'wil diffère selon ces deux approches épistémologiques. Dans la littérature, la relation entre l'existence métaphysique du Coran et son interprétation historique a le plus souvent été abordée sous des rubriques distinctes, tandis qu'une comparaison systématique de ces deux dimensions a été relativement limitée. En comblant cette lacune, cette étude évalue les implications herméneutiques de la conception du Coran dans un cadre holistique.

La recherche a été menée selon une méthodologie qualitative et a recouru à la méthode d'analyse documentaire. L'ensemble des données comprend la littérature exégétique coranique classique et moderne, des ouvrages de théologie islamique (kalam) et des études universitaires contemporaines sur l'interprétation coranique. Outre les sources classiques telles qu'Ibn Taymiyyah, Fakhr al-Din al-Râzî, al-Ghazali, al-Maturidi, al-Tabari, al-Zarkashi et al-Suyuti, les ouvrages de représentants modernes tels que Muhammad Abduh et Rashid Rida ont également été examinés. Les textes ont été analysés selon une méthode descriptive et analytique, et une classification thématique a été effectuée dans un cadre conceptuel fondé sur les catégories de « texte métaphysique », « sens littéral », « ta'wil » et « universalité ». De plus, une analyse comparative a été menée afin d'identifier les différences méthodologiques entre les approches salafistes/littéralistes et les approches universalistes modernes.

Les résultats s'articulent autour de trois axes principaux. Premièrement, la conception universaliste du Coran ne le positionne pas comme un texte historique, mais comme la manifestation terrestre d'une réalité métaphysique qui existe éternellement dans la Tablette préservée. Dans ce cadre, la formulation, la structure et l'intégrité sémantique du Coran sont considérées comme une structure fixe prédéterminée dans le domaine divin. En conséquence, l'histoire n'est pas le processus qui produit le texte, mais plutôt l'horizon au sein duquel ce texte divin fixe se manifeste. Deuxièmement, dans l'approche salafiste/littéraliste, le sens du Coran est considéré comme identique à sa formulation, et tout dépassement du sens littéral est défini et restreint comme étant du ta'wil. Cette approche repose sur une épistémologie centrée sur la transmission des hadiths qui privilégie l'autorité transmise. En revanche, l'approche universaliste moderne, tout en restant proche de la position salafiste sur les questions métaphysiques, adopte une méthodologie d'interprétation centrée sur la raison pour les questions juridiques et sociales. En particulier, dans l'approche de Muhammad Abduh et de Rashid Rida, le ta'wil est limité aux domaines métaphysiques, tandis que le contexte de la révélation et le message universel du Coran sont mis en avant pour déterminer le sens. Troisièmement, il est démontré que le concept de ta'wil, qui était utilisé comme synonyme de tafsir à l'époque classique, s'est différencié sur le plan méthodologique à l'époque post-maturidienne. Au cours de ce processus, le ta'wil a été systématisé en tant que sélection raisonnée parmi les significations possibles d'un terme, fondée sur des preuves, alors que l'approche salafiste/littéraliste considérait généralement cette méthode comme spéculative et la restreignait. L'analyse textuelle indique que le fait d'accepter le Coran comme une entité métaphysique n'élimine pas son interprétabilité ; au contraire, cela situe l'activité interprétative dans des limites épistémiques spécifiques.

Les résultats montrent que le fait de positionner le Coran comme un texte métaphysique au sein de la conception universaliste constitue le cadre épistémologique fondamental qui façonne tant les interprétations classiques que modernes. Cette conception sous-tend l'idée d'une structure de sens fixe et universelle, indépendante du contexte historique. S'il existe une continuité méthodologique entre l'approche salafiste/littéraliste et l'approche universaliste moderne, on observe également une divergence claire au niveau des outils d'interprétation. Alors que le sens littéral est considéré comme une référence absolue dans l'approche salafiste, il est réinterprété dans l'approche moderne à travers des principes universels et des considérations rationnelles. Cela révèle une tension permanente entre la préservation du statut métaphysique du Coran et la nécessité d'une interprétation historique. En conclusion, accepter le Coran comme un texte métaphysique n'élimine pas l'interprétation ; cela fournit au contraire un cadre théorique qui détermine les limites et

l'orientation de l'interprétation. À cet égard, cette étude contribue à l'herméneutique coranique en mettant en évidence le rôle décisif de la conception métaphysique du texte dans la théorie de l'interprétation.

Mots-clés: Tafsīr (exégèse coranique), texte métaphysique, Ta'wīl (interprétation), conception universaliste, approche universaliste salafiste/zahirite, approche universaliste de la période moderne.

Resumen Estructurado:

Este estudio examina cómo se conceptualiza el Corán como texto metafísico dentro de una concepción universalista y cómo esta interpretación se refleja en la teoría de la interpretación (ta'wīl). El objetivo del estudio es revelar cómo se configura la concepción universalista del Corán a partir de una comprensión metafísica del texto y analizar la relación entre esta comprensión y la metodología salafí, así como el enfoque universalista moderno. El estudio examina la tensión entre el posicionamiento ontológico del Corán, centrado en la Tabla Preservada (Lawh al-Mahfūz), y la producción histórica de significado en el texto, y pretende, en particular, explicar cómo difiere el concepto de ta'wīl en estos dos enfoques epistemológicos. En la bibliografía especializada, la relación entre la existencia metafísica del Corán y su interpretación histórica se ha abordado principalmente en apartados separados, mientras que la comparación sistemática de estas dos dimensiones ha sido relativamente limitada. Al abordar esta laguna, el estudio evalúa las implicaciones hermenéuticas de la concepción del Corán dentro de un marco holístico.

La investigación se llevó a cabo siguiendo un diseño de investigación cualitativo y empleó el método de análisis documental. El conjunto de datos está compuesto por literatura exegética coránica clásica y moderna, obras de teología islámica (kalam) y estudios académicos contemporáneos sobre la interpretación coránica. Además de fuentes clásicas como Ibn Taymiyyah, Fakhr al-Din al-Rāzī, al-Ghazali, al-Maturidi, al-Tabari, al-Zarkashi y al-Suyuti, también se examinaron las obras de representantes modernos como Muhammad Abduh y Rashid Rida. Los textos se analizaron mediante un método descriptivo-analítico, y la clasificación temática se llevó a cabo dentro de un marco conceptual basado en las categorías de «texto metafísico», «significado literal», «ta'wīl» y «universalidad». Además, se empleó el análisis comparativo para identificar las diferencias metodológicas entre los enfoques salafistas/literalistas y los universalistas modernos.

Los resultados se organizan en torno a tres ejes principales. En primer lugar, la concepción universalista del Corán lo sitúa no como un texto histórico, sino como la manifestación terrenal de una realidad metafísica que existe eternamente en la Tabla Preservada. En este marco, la redacción, la estructura y la integridad semántica del Corán se consideran una estructura fija predeterminada en el ámbito divino. En consecuencia, la historia no es el proceso que produce el texto, sino más bien el horizonte en el que se manifiesta este texto divino fijo. En segundo lugar, en el enfoque salafí/literalista, el significado del Corán se considera idéntico a su redacción, y cualquier interpretación que vaya más allá del significado literal se define y se restringe como ta'wīl. Este enfoque se basa en una epistemología centrada en la narración que da prioridad a la autoridad transmitida. Por el contrario, el enfoque universalista moderno, aunque se mantiene cercano a la posición salafí en cuestiones metafísicas, adopta una metodología interpretativa centrada en la razón en asuntos jurídicos y sociales. En particular, en el enfoque de Muhammad Abduh y Rashid Rida, el ta'wīl se limita a los ámbitos metafísicos, mientras que se hace hincapié en el contexto de la revelación y en el mensaje universal del Corán a la hora de determinar el significado. En tercer lugar, se demuestra que el concepto de ta'wīl, que se utilizaba como sinónimo de tafsir en el período clásico, se diferenció metodológicamente en el período posmaturidí. En este proceso, el ta'wīl se sistematizó como una selección razonada entre los posibles significados de un término basada en pruebas, mientras que el enfoque salafí/literalista solía considerar este método como especulativo y lo restringía. El análisis textual indica que aceptar el Corán como una entidad metafísica no elimina su interpretabilidad; más bien, sitúa la actividad interpretativa dentro de unos límites epistémicos específicos.

Los resultados indican que situar el Corán como un texto metafísico dentro de la concepción universalista constituye el marco epistemológico fundamental que da forma tanto a las interpretaciones clásicas como a las modernas. Esta concepción sustenta la idea de una estructura de significado fija y universal, independiente del contexto histórico. Si bien existe una continuidad metodológica entre el enfoque

salafi/literalista y el enfoque universalista moderno, también hay una clara divergencia en las herramientas interpretativas. Mientras que en el enfoque salafi el significado literal se trata como una referencia absoluta, en el enfoque moderno se reinterpreta a través de principios universales y consideraciones racionales. Esto pone de manifiesto una tensión constante entre preservar el estatus metafísico del Corán y responder a la necesidad de una interpretación histórica. En conclusión, aceptar el Corán como un texto metafísico no elimina la interpretación; más bien, proporciona un marco teórico que determina los límites y la dirección de la interpretación. En este sentido, el estudio contribuye a la hermenéutica coránica al destacar el papel decisivo de la concepción metafísica del texto en la teoría interpretativa.

Palabras clave: Tafsīr (exégesis coránica), texto metafísico, Ta'wīl (interpretación), concepción universalista, enfoque universalista salafi/zahiri, enfoque universalista del período moderno.

结构化摘要:

本研究探讨了《古兰经》如何在普世主义观念中被视为一部形而上学的文本，以及这种理解如何体现在诠释理论 (ta'wil) 之中。本研究旨在揭示《古兰经》的普世主义观念是如何基于对文本的形而上学理解而形成的，并分析这种理解与萨拉菲学派方法论以及现代普世主义方法之间的关系。本研究探讨了以“受保护的天牌” (Lawh al-Mahfūz) 为中心的《古兰经》本体论定位与文本中历史性意义建构之间的张力，并特别旨在阐明“塔维尔” (ta'wil) 概念在这两种认识论取向中的差异。在现有文献中，关于《古兰经》形而上的存在与其历史性诠释之间的关系，大多在不同的章节中分别探讨，而对这两个维度的系统性比较则相对有限。本研究通过填补这一空白，在整体性框架内评估了《古兰经》概念所蕴含的诠释学意义。

本研究采用定性研究设计，并运用文献分析法。数据集包括古典与现代《古兰经》注释文献、伊斯兰神学 (卡拉姆) 著作，以及关于《古兰经》诠释的当代学术研究。除伊本·泰米叶、法赫尔·丁·拉齐、加扎利、马图里迪、塔巴里、扎尔卡什和苏尤蒂等古典学者的著作外，还考察了穆罕默德·阿布杜和拉希德里达等现代代表的著作。本文采用描述性分析法对文本进行分析，并在基于“形上文本”、“字面含义”、“塔维尔”和“普遍性”等范畴的概念框架内进行了主题分类。此外，还运用比较分析法，以识别萨拉菲派/字面主义与现代普遍主义方法论之间的差异。

研究结果围绕三个主要维度展开。首先，普世主义对《古兰经》的理解并非将其视为历史文本，而是视为在“受保护的石板”中永恒存在的形而上学现实的尘世显现。在此框架下，《古兰经》的措辞、结构和语义完整性被视为神圣领域中预先确定的固定结构。因此，历史并非产生文本的过程，而是这一固定的神圣文本得以显现的背景。其次，在萨拉菲派/字面主义的解读方法中，《古兰经》的含义被视为与其字面表述完全一致，而超越字面含义的行为则被定义并限制为“塔维尔” (ta'wil)。这种方法植根于以传述为中心的认识论，优先考虑传承的权威。相比之下，现代普世主义方法虽然在形而上学问题上仍与萨拉菲派的立场接近，但在法律和社会事务上却采用了以理性为中心的解方法。特别是，在穆罕默德·阿布杜和拉希德里达的诠释方法中，“塔维尔”在形而上学领域受到限制，而在确定含义时则强调启示的背景和《古兰经》的普世信息。第三，本文论证了“塔维尔”这一概念——在古典时期曾与“塔夫西尔”互为同义词——在马图里迪学派之后的方法论上发生了分化。在此过程中，“塔维尔”被系统化为基于证据、在术语的多种可能含义中进行理性选择的方法，而萨拉菲派/字面主义者则普遍将此方法视为推测性的，并对其加以限制。文本分析表明，将《古兰经》视为形而上的实体并不会消除其可诠释性；相反，它将诠释活动置于特定的认识论边界之内。

研究结果表明，在普遍主义观念中将《古兰经》定位为形而上学的文本，构成了塑造古典与现代两种解释的根本认识论框架。这一观念支撑着“存在一种独立于历史语境、固定且普遍的意义结构”这一思想。尽管萨拉菲派/字面主义方法与现代普遍主义方法在方法论上具有连续性，但在解释工具上却存在明显的分歧。萨拉菲派将字面含义视为绝对参照，而现代派则通过普遍原则和理性考量对其进行重新诠释。这揭示了在维护《古兰经》形而上学地位与回应历史诠释必要性之间存在的持

续张力。综上所述，将《古兰经》视为形而上学文本并非排斥诠释，而是提供了一个决定诠释边界与方向的理论框架。就此而言，本研究通过强调文本形而上学观念在诠释理论中的决定性作用，为《古兰经》诠释学做出了贡献。

关键词：塔夫西尔（《古兰经》注释）、形而上学文本、塔维尔（诠释）、普遍主义观念、萨拉菲/扎希里派普遍主义方法、现代时期普遍主义方法。

Структурированное Резюме:

В данном исследовании рассматривается, как Коран концептуализируется в качестве метафизического текста в рамках универсалистской концепции и как это понимание находит отражение в теории толкования (та'виль). Цель исследования — выявить, как формируется универсалистская концепция Корана на основе метафизического понимания текста, а также проанализировать взаимосвязь между этим пониманием и салафитской методологией, а также современным универсалистским подходом. В исследовании рассматривается противоречие между онтологическим позиционированием Корана, основанным на Сохраненной Скрижали (Лаух аль-Махфуз), и историческим формированием смысла в тексте; в частности, ставится цель объяснить, чем концепция та'виля отличается в этих двух эпистемологических подходах. В научной литературе взаимосвязь между метафизическим существованием Корана и его исторической интерпретацией в основном рассматривалась в рамках отдельных тем, тогда как систематическое сравнение этих двух аспектов проводилось относительно редко. Устраняя этот пробел, данное исследование оценивает герменевтические последствия концепции Корана в рамках целостной парадигмы.

Исследование проводилось в рамках качественного исследовательского дизайна с использованием метода анализа документов. Набор данных состоит из классической и современной литературы по экзегетике Корана, трудов по исламской теологии (калам) и современных академических исследований по толкованию Корана. Помимо классических источников, таких как Ибн Таймия, Фахр ад-Дин ар-Рази, аль-Газали, аль-Матуриди, ат-Табари, аз-Заркаши и ас-Суюти, были также изучены труды современных представителей, таких как Мухаммад Абдух и Рашид Риды. Анализ текстов проводился с помощью описательно-аналитического метода, а тематическая классификация осуществлялась в рамках концептуальной модели, основанной на категориях «метафизический текст», «буквальное значение», «та'виль» и «универсальность». Кроме того, был использован сравнительный анализ для выявления методологических различий между салафитским/буквалистским и современным универсалистским подходами.

Полученные результаты сгруппированы по трем основным направлениям. Во-первых, универсалистская концепция Корана позиционирует его не как исторический текст, а как земное проявление метафизической реальности, вечно существующей в Сохраненной Скрижали. В этих рамках формулировка, структура и семантическая целостность Корана рассматриваются как фиксированная структура, предопределенная в божественной сфере. Соответственно, история — это не процесс, порождающий текст, а скорее горизонт, в рамках которого этот фиксированный божественный текст становится явным. Во-вторых, в салафитском/буквальном подходе смысл Корана рассматривается как тождественный его формулировке, а выход за пределы буквального значения определяется и ограничивается как «та'виль». Этот подход основан на эпистемологии, ориентированной на хадисы, которая отдаёт приоритет переданному авторитету. Напротив, современный универсалистский подход, оставаясь близким к салафитской позиции в метафизических вопросах, применяет методологию толкования, ориентированную на разум, в правовых и социальных вопросах. В частности, в подходе Мухаммада Абдуха и Рашида Риды «та'виль» ограничивается в метафизических областях, тогда как при определении значения подчеркиваются контекст откровения и универсальное послание Корана. В-третьих, показано, что понятие «та'виль», которое в классический период использовалось как синоним «тафсира», в постматуридийский период приобрело методологическую дифференциацию. В ходе этого процесса «та'виль» был систематизирован как

обоснованный выбор из возможных значений термина на основе доказательств, тогда как салафитский/буквалистский подход в целом рассматривал этот метод как спекулятивный и ограничивал его применение. Анализ текста показывает, что признание Корана в качестве метафизической сущности не исключает возможности его толкования; напротив, оно помещает толковательскую деятельность в определенные эпистемологические рамки.

Полученные результаты указывают на то, что позиционирование Корана как метафизического текста в рамках универсалистской концепции составляет фундаментальную эпистемологическую основу, определяющую как классические, так и современные интерпретации. Эта концепция лежит в основе идеи фиксированной и универсальной структуры значения, независимой от исторического контекста. Хотя между салафитским/буквалистским подходом и современным универсалистским подходом существует методологическая преемственность, между ними также наблюдается явное расхождение в инструментах толкования. Если в салафитском подходе буквальное значение рассматривается как абсолютный ориентир, то в современном подходе оно переосмысливается через призму универсальных принципов и рациональных соображений. Это свидетельствует о постоянном противоречии между сохранением метафизического статуса Корана и необходимостью исторической интерпретации. В заключение следует отметить, что признание Корана метафизическим текстом не исключает интерпретации; напротив, оно обеспечивает теоретическую основу, определяющую пределы и направление интерпретации. В этом отношении данное исследование вносит вклад в герменевтику Корана, подчеркивая решающую роль метафизической концепции текста в теории толкования.

Ключевые слова: тафсир (экзегетика Корана), метафизический текст, та'виль (толкование), универсалистская концепция, салафитско-захиритский универсалистский подход, универсалистский подход современного периода.

संरचित सारांशः

यह अध्ययन इस बात की पड़ताल करता है कि सार्वभौमिकतावादी अवधारणा के भीतर कुरआन को एक पारलौकिक ग्रंथ के रूप में कैसे अवधारित किया गया है और यह समझ व्याख्या के सिद्धांत (ता'वील) में कैसे परिलक्षित होती है। इस अध्ययन का उद्देश्य यह प्रकट करना है कि कुरआन की सार्वभौमिकतावादी अवधारणा पाठ की एक पारलौकिक समझ के आधार पर कैसे आकार लेती है और इस समझ तथा सलाफी पद्धति के साथ-साथ आधुनिक सार्वभौमिकतावादी दृष्टिकोण के बीच संबंध का विश्लेषण करना है।

यह अध्ययन संरक्षित पटरी (लौह अल-महफूज़) पर केंद्रित कुरआन की अस्तित्वगत स्थिति और पाठ में अर्थ के ऐतिहासिक निर्माण के बीच तनाव की जांच करता है, और विशेष रूप से यह समझाने का लक्ष्य रखता है कि इन दो ज्ञानमीमांसीय दृष्टिकोणों में ता'वील की अवधारणा कैसे भिन्न है। साहित्य में, कुरआन के पारलौकिक अस्तित्व और इसकी ऐतिहासिक व्याख्या के बीच के संबंध को अधिकांशतः अलग-अलग शीर्षकों के अंतर्गत संबोधित किया गया है, जबकि इन दो आयामों की एक व्यवस्थित तुलना अपेक्षाकृत सीमित रही है। इस कमी को दूर करते हुए, यह अध्ययन एक समग्र ढांचे के भीतर कुरआन की अवधारणा के व्याख्यात्मक निहितार्थों का मूल्यांकन करता है।

यह शोध एक गुणात्मक शोध डिजाइन के भीतर किया गया था और इसमें दस्तावेज़ विश्लेषण पद्धति का उपयोग किया गया। डेटा सेट में शास्त्रीय और आधुनिक कुरआन की व्याख्या संबंधी साहित्य, इस्लामी धर्मशास्त्र (कलाम) के कार्य, और कुरआन की व्याख्या पर समकालीन अकादमिक अध्ययन शामिल हैं। इब्न तैमिया, फख्र अल-दीन अल-राज़ी, अल-घज़ाली, अल-मातुरीदी, अल-तबरी, अल-ज़र्कशी और अल-सुयूती जैसे शास्त्रीय स्रोतों के अलावा, मुहम्मद अब्दुह और राशिद रिदा जैसे आधुनिक प्रतिनिधियों की कृतियों की भी जांच की गई।

पाठों का विश्लेषण एक वर्णनात्मक-विश्लेषणात्मक विधि के माध्यम से किया गया, और "पराभौतिक पाठ," "शाब्दिक अर्थ," "ता'वील," और "सार्वभौमिकता" की श्रेणियों पर आधारित एक वैचारिक ढांचे के भीतर विषयगत वर्गीकरण किया गया। इसके अलावा, सलाफी/शाब्दिकतावादी और आधुनिक सार्वभौमिकतावादी दृष्टिकोणों के बीच पद्धतिगत अंतर की पहचान करने के लिए तुलनात्मक विश्लेषण का उपयोग किया गया।

निष्कर्ष तीन मुख्य अक्षों के इर्द-गिर्द व्यवस्थित हैं।

पहला, कुरआन की सार्वभौमिक अवधारणा इसे एक ऐतिहासिक ग्रंथ के रूप में नहीं, बल्कि एक ऐसे पारलौकिक वास्तविकता के सांसारिक प्रकटीकरण के रूप में स्थापित करती है जो 'महापट्ट' (Preserved Tablet) में शाश्वत रूप से मौजूद है। इस रूपरेखा में, कुरआन की शब्दावली, संरचना और अर्थ की अखंडता को दैवीय क्षेत्र में पूर्वनिर्धारित एक स्थिर संरचना माना जाता है। तदनुसार, इतिहास वह प्रक्रिया नहीं है जो ग्रंथ को उत्पन्न करती है, बल्कि वह क्षितिज है जिसके भीतर यह स्थिर दैवीय ग्रंथ प्रकट होता है। दूसरा, सलाफी/शाब्दिक दृष्टिकोण में, कुरआन के अर्थ को इसके शब्दों के समान माना जाता है, और शाब्दिक अर्थ से आगे बढ़ना तावील के रूप में परिभाषित और प्रतिबंधित है। यह दृष्टिकोण एक कथा-केंद्रित ज्ञानमीमांसा पर आधारित है जो प्रेषित प्राधिकरण को प्राथमिकता देती है। इसके विपरीत, आधुनिक सार्वभौमिक दृष्टिकोण, यद्यपि आध्यात्मिक मामलों में सलाफी स्थिति के करीब रहता है, कानूनी और सामाजिक मामलों में एक तर्क-केंद्रित व्याख्यात्मक पद्धति अपनाता है। विशेष रूप से, मुहम्मद अब्दुह और राशिद रिदा के दृष्टिकोण में, तावील को आध्यात्मिक क्षेत्रों में सीमित किया गया है, जबकि अर्थ निर्धारित करने में वचन-प्रकाश के संदर्भ और कुरआन के सार्वभौमिक संदेश पर जोर दिया गया है। तीसरा, यह दर्शाया गया है कि तावील की अवधारणा, जिसका उपयोग शास्त्रीय काल में तफ़सीर के पर्याय के रूप में किया जाता था, बाद के मातुरीदी काल में पद्धतिगत रूप से विभेदित हो गई। इस प्रक्रिया में, तअवील को साक्ष्यों के आधार पर किसी शब्द के संभावित अर्थों में से एक तर्कसंगत चयन के रूप में व्यवस्थित किया गया, जबकि सलाफी/शाब्दिक दृष्टिकोण ने आम तौर पर इस पद्धति को अनुमानवादी माना और इसे प्रतिबंधित किया। पाठ्य विश्लेषण से पता चलता है कि कुरआन को एक पारलौकिक इकाई के रूप में स्वीकार करने से इसकी व्याख्या करने की क्षमता समाप्त नहीं होती है; बल्कि, यह व्याख्यात्मक गतिविधि को विशिष्ट ज्ञान संबंधी सीमाओं के भीतर स्थापित करता है।

निष्कर्ष यह दर्शाते हैं कि सार्वभौमिक अवधारणा के भीतर कुरआन को एक आध्यात्मिक ग्रंथ के रूप में स्थापित करना, शास्त्रीय और आधुनिक दोनों व्याख्याओं को आकार देने वाला एक मौलिक ज्ञानमीमांसीय ढांचा है। यह अवधारणा ऐतिहासिक संदर्भ से स्वतंत्र, एक स्थिर और सार्वभौमिक अर्थ संरचना के विचार का आधार है। हालांकि सलाफी/शाब्दिक दृष्टिकोण और आधुनिक सार्वभौमिक दृष्टिकोण के बीच पद्धतिगत निरंतरता है, लेकिन व्याख्यात्मक उपकरणों में भी एक स्पष्ट भिन्नता है। जहाँ सलाफी दृष्टिकोण में शाब्दिक अर्थ को एक निरपेक्ष संदर्भ के रूप में माना जाता है, वहीं आधुनिक दृष्टिकोण में इसे सार्वभौमिक सिद्धांतों और तर्कसंगत विचारों के माध्यम से पुनर्व्याख्यायित किया जाता है। यह कुरआन की आध्यात्मिक स्थिति को संरक्षित रखने और ऐतिहासिक व्याख्या की आवश्यकता का जवाब देने के बीच एक निरंतर तनाव को प्रकट करता है। निष्कर्षतः, कुरआन को एक आध्यात्मिक ग्रंथ के रूप में स्वीकार करना व्याख्या को समाप्त नहीं करता है; बल्कि, यह एक सैद्धांतिक ढांचा प्रदान करता है जो व्याख्या की सीमाओं और दिशा को निर्धारित करता है।

इस संबंध में, यह अध्ययन व्याख्यात्मक सिद्धांत में पाठ की आध्यात्मिक अवधारणा की निर्णायक भूमिका को उजागर करके कुरआनी व्याख्याशास्त्र में योगदान देता है।

कीवर्ड: तफ़सीर (कुरआनी व्याख्या), आध्यात्मिक पाठ, तअवील (व्याख्या), सार्वभौमिक अवधारणा, सलाफी/ज़ाहिरी सार्वभौमिक दृष्टिकोण, आधुनिक काल का सार्वभौमिक दृष्टिकोण।

Yapılandırılmış Özet:

Bu çalışma, Kur'an'ın evrenselci tasavvur içerisinde metafizik bir metin olarak nasıl kavramsallaştırıldığını ve bu kavrayışın te'vil anlayışına ne şekilde yansıdığını çok boyutlu ve derinlikli bir perspektifle incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, Kur'an'a yönelik evrenselci tasavvurun metafizik metin anlayışı çerçevesinde nasıl şekillendiğini ortaya koymak ve bu anlayışın hem klasik dönemdeki selefi/zâhiri metodolojiyle hem de modern dönemde gelişen evrenselci yaklaşım ile olan ilişkisini kapsamlı biçimde analiz etmektir. Bu bağlamda çalışma, Kur'an'ın Levh-i Mahfûz merkezli ontolojik konumlandırılması ile metnin tarihsel süreç içerisinde anlam üretmesi arasındaki gerilimli ve dinamik ilişkiyi ele almakta ve özellikle te'vil kavramının bu iki farklı epistemolojik yaklaşımda nasıl tanımlandığını, sınırlandırıldığını ve uygulandığını açıklamayı hedeflemektedir. Literatürde Kur'an'ın metafizik varlığı ile tarihsel yorumu çoğunlukla birbirinden bağımsız eksenlerde ele alınmış olsa da, bu iki boyutun sistematik ve karşılaştırmalı biçimde birlikte incelendiği çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurarak Kur'an tasavvurunun hermenötik sonuçlarını daha bütüncül, tutarlı ve analitik bir çerçevede değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, nitel araştırma desenine uygun olarak yürütülmüş ve veri toplama yöntemi olarak doküman analizi tercih edilmiştir. Veri setini, klasik ve modern dönem tefsir literatürü, kelâm eserleri ve çağdaş Kur'an yorumlarına ilişkin akademik çalışmalar oluşturmaktadır. Bu kapsamda İbn Teymiyye, Râzî, Gazzâlî, Mâtürîdî, Taberî, Zerkeşî ve Suyûtî gibi klasik dönem düşünürlerinin eserleri ile Muhammed Abduh ve Reşid Rıza gibi modern dönem temsilcilerinin çalışmaları ayrıntılı ve karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir. Metinler, betimsel-analitik yöntem kullanılarak çözümlenmiş; kavramsal analiz çerçevesinde "metafizik metin", "zahiri anlam", "te'vil" ve "evrensellik" gibi temel kategoriler üzerinden tematik sınıflandırma yapılmıştır. Ayrıca karşılaştırmalı analiz tekniği uygulanarak selefi/zahiri yaklaşım ile modern evrenselci yaklaşım arasındaki metodolojik farklılıklar ve süreklilik unsurları ortaya konulmuştur. Bu yönetsel çerçeve, hem tarihsel derinliği hem de kavramsal netliği sağlamaya yönelik olarak kurgulanmıştır.

Araştırma bulguları üç ana eksende toplanmaktadır. Birinci olarak, evrenselci Kur'an tasavvurunun Kur'an'ı yalnızca tarihsel bir metin olarak değil, Levh-i Mahfûz'da ezeli olarak var olan metafizik bir hakikatin yeryüzündeki tezahürü şeklinde konumlandığı tespit edilmiştir. Bu yaklaşımda Kur'an'ın lafzı, tertibi ve anlam bütünlüğü ilahî düzlemde önceden belirlenmiş, değişmez ve sabit bir yapı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla tarih, metni üreten bir unsur değil; onun açığa çıktığı, görünür hale geldiği ve insan idrakine sunulduğu bir zemin olarak değerlendirilmektedir. Bu ontolojik yaklaşım, Kur'an'ın evrenselliğini temellendiren güçlü bir düşünsel çerçeve sunmakta ve metnin zamanlar üstü anlam potansiyelini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşım, vahyin aşkın boyutu ile tarihsel tecrübe arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

İkinci olarak, selefi/zahiri yaklaşımda Kur'an'ın anlamının büyük ölçüde lafızla özdeş kabul edildiği ve zahiri anlamın dışına çıkılmasının te'vil kapsamında sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımın epistemolojik temeli, rivayet merkezli bir otorite anlayışına dayanmakta ve yorum faaliyetini belirli sınırlar içerisinde tutmayı amaçlamaktadır. Buna karşılık modern dönem evrenselci yaklaşım, özellikle müteşâbih alanlarda selefi çizgiye kısmen yakın durmakla birlikte, hukukî ve toplumsal meselelerde daha akıl merkezli, amaç odaklı ve bağlamsal bir yorum yöntemini benimsemektedir. Muhammed Abduh ve Reşid Rıza örneğinde görüldüğü üzere, te'vil metafizik alanlarla sınırlandırılırken, anlamın belirlenmesinde nüzul bağlamı, tarihsel şartlar, toplumsal ihtiyaçlar ve Kur'an'ın evrensel mesajı belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum, modern evrenselci yaklaşımın daha esnek, işlevsel ve güncel problemlere cevap üretmeye açık bir yorum anlayışı geliştirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda yorum, anlamın sürekliliğini sağlayan dinamik bir süreçtir.

Üçüncü olarak ise te'vil kavramının tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü dikkat çekici bir biçimde ortaya konulmuştur. Klasik dönemde te'vilin çoğu zaman tefsir ile eş anlamlı kullanıldığı, ancak Mâtürîdî sonrası süreçte bu iki kavramın metodolojik olarak ayrıştığı tespit edilmiştir. Bu ayrışma ile birlikte te'vil, lafzın muhtemel anlamları arasından delile dayalı tercih yapma süreci olarak sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Buna karşın selefi/zahiri yaklaşım, te'vili çoğunlukla zan içeren bir yorum faaliyeti olarak değerlendirmiş ve sınırlandırma eğiliminde olmuştur. Yapılan metin analizleri, Kur'an'ın metafizik bir varlık olarak kabul edilmesinin onun yorumlanabilirliğini ortadan kaldırmadığını; aksine yorum faaliyetini belirli epistemik ilkeler, yöntemler ve sınırlar çerçevesinde düzenlediğini göstermektedir. Bu durum, yorumun keyfiliğini engelleyerek disiplinli bir hermenötik yaklaşımın oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, Kur'an'ın evrenselci tasavvur içerisinde metafizik bir metin olarak konumlandırılmasının hem klasik hem de modern dönem yorumlarını şekillendiren temel bir epistemolojik çerçeve sunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu tasavvur, Kur'an'ın tarihsel bağlamdan bağımsız olarak sabit ve evrensel bir anlam yapısına sahip olduğu fikrini güçlendirmekte; buna karşın yorum faaliyetinin tamamen ortadan kalkmadığını, aksine daha bilinçli ve yöntemli bir zemine taşındığını göstermektedir. Bununla birlikte selefi/zahiri yaklaşım ile modern evrenselci yaklaşım arasında yorum araçları, yöntem ve öncelikler açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır; ancak yönetsel düzeyde belirli bir sürekliliğin de varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Nihayetinde Kur'an'ın metafizik bir metin olarak kabul edilmesi, yorum faaliyetini sınırlayan değil, aksine onun sınırlarını, yönünü ve imkânlarını belirleyen teorik bir zemin sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Kur'an hermenötüğü alanında metafizik metin tasavvurunun belirleyici rolünü vurgulayarak literatüre kapsamlı, derinlikli ve bütüncül bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Metafizik Metin, Te'vil, Evrenselci Tasavvur, Selefi/Zahiri Evrenselci Anlayış, Modern Dönem Evrenselci Anlayış

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Ta'wil in the Qur'an as a Metaphysical Text: A Comparison of Traditional and Modern Universalist Approaches

Introduction

The Qur'an, in terms of its source, is divine and metaphysical speech; nevertheless, it addresses human beings through a language and semantic world that they can understand. However, the necessity of expressing absolute realities that transcend human comprehension—such as God's transcendent attributes, the unseen realm, and the life of the Hereafter—through the limited medium of human language has given rise to the problem of the *mutashābih* verses in the Qur'anic text. This situation has made the question of correctly understanding the divine message one of the fundamental areas of debate in Islamic thought.

One of the contemporary approaches that has emerged in the process of understanding and interpreting the Qur'an is the universalist conception. This approach views the Qur'an not merely as a text addressing particular historical and social conditions, but as a universal divine discourse grounded in metaphysics and directed toward all times. It maintains that the meaning and message of the Qur'an cannot be confined solely to the historical conditions of the period of revelation; rather, revelation possessed a transcendent and holistic existence in the Preserved Tablet (*al-Lawḥ al-Maḥfūz*) prior to the process of revelation. Accordingly, although the Qur'an was revealed within a historical context, its meaning cannot be reduced entirely to historical conditions; it is instead regarded as a metaphysical reality whose significance transcends history. This conception, which approaches the Qur'an as a metaphysical text, emphasizes its holistic existence within the realm of divine knowledge prior to the process of revelation (Zerqānī, 2010, Vol. 1, p. 48). For this reason, the universalist approach seeks to develop an interpretive understanding that does not remain confined to the Qur'an's literal and historical dimensions, but instead centers on its fundamental objectives, moral principles, and universal message to humanity. According to this understanding, the Qur'an is the manifestation on earth of God's eternal speech, transcending the boundaries of time and space (Duman, 2020, p. 23). The existence of the text in the Preserved Tablet is considered to correspond fully with its verbal form on earth, and this correspondence serves as a foundation for the view that the Qur'an represents a transcendent and immutable truth.

Nevertheless, a significant tension exists between the Qur'an's belonging to a transcendent realm of existence and the necessity of its being understood by human beings. Human ontological and linguistic limitations make it difficult to fully comprehend realities pertaining to the unseen. The use of modes of expression such as anthropomorphism, representation, and metaphor in the Qur'an makes it possible to understand the unknown through the known. At the same time, particularly in the case of ambiguous expressions concerning the attributes attributed to God, such expressions may

entail the risk of anthropomorphism (*tashbīh*) and corporealism (*tajsīm*). Conversely, reducing these expressions entirely to symbolic interpretations in the effort to preserve the principle of divine transcendence (*tanzīh*) may weaken the meaning and function of the divine attributes. In this context, various interpretive methods have been developed throughout the history of Islamic thought concerning how the *mutashābih* verses should be understood and how a balance between *tashbīh* and *tanzīh* should be established (Yurdagür, 1984, p. 236).

Ta'wīl, one of the methods employed in understanding the *mutashābih* verses, generally refers to the act of making an evidence-based choice among the possible meanings of an expression beyond its apparent meaning. Nevertheless, particularly within the universalist approach that regards the Qur'an as a metaphysical text, the position and necessity of ta'wīl remain matters of debate.

The emphasis placed on the metaphysical and transcendent nature of the Qur'an raises questions concerning the extent to which the wording and apparent meaning should be taken as the basis for determining the meaning of the text, the circumstances under which ta'wīl may be considered legitimate, and how the boundaries of interpretive activity should be defined. While the traditional Salafī/Zāhirī approach foregrounds fidelity to the wording and the apparent meaning in order to preserve the divine and immutable nature of the text, modern universalist approaches, while accepting the metaphysical nature of the Qur'an, place greater emphasis on the role of reason, objectives, and historical context in the interpretive process, particularly with regard to legal and social issues. This demonstrates that the relationship between viewing the Qur'an as a metaphysical text and interpreting it within historical circumstances has been established in different ways across different periods and approaches.

In classical literature, ta'wīl was predominantly discussed in the context of understanding the *mutashābih* verses, interpreting the divine attributes, and examining the relationship between wording and meaning. Within this framework, exegetes and theologians such as al-Ṭabarī, al-Māturīdī, al-Zamakhsharī, al-Ghazālī, and Fakhr al-Dīn al-Rāzī developed different approaches to the nature and limits of ta'wīl. Although ta'wīl was used synonymously with *tafsīr* in the early period, the transformation of ta'wīl into a secondary meaning-making activity centered on rational interpretation with the formation of the Māturīdī and Ash'arī theological schools has been extensively addressed in the relevant literature. In the modern period, debates over ta'wīl have been reassessed primarily within the frameworks of historicism, textualism, and hermeneutical approaches. In this context, thinkers such as Muḥammad 'Abduh, Rashīd Riḍā, and Fazlur Rahman developed new interpretive methods for understanding the Qur'an.

An examination of the existing literature on the universalist conception of the Qur'an reveals that this approach has generally been shaped around the ontological status of the text prior to revelation and its transhistorical binding authority. Studies conducted in this field have, on the one hand, examined the Salafī/Zāhirī tradition's literal fidelity to the text and, on the other, focused on reason-, guidance-, and ethics-centered readings of the Qur'an developed by universalist approaches in the modern period.

The principal gap in the literature is that the issue of ta'wīl, within the framework of a universalist conception of the text, has not been sufficiently examined comparatively, particularly with regard to the traditional Salafī/Zāhirī approach and modern universalist approaches. Existing studies indicate that both approaches reject ta'wīl in its classical sense and define it as "the actual realization of a divine report." However, the different ontological and epistemological grounds underlying this shared position have not been sufficiently analyzed comparatively.

This study aims to address this gap by examining the views of thinkers who maintained a distance from ta'wīl in order to preserve the objectivity and metaphysical dimension of the text. It seeks to demonstrate that ta'wīl is not merely a linguistic interpretive activity but also an issue shaped by ontological and epistemological assumptions. Within this framework, the study comparatively examines how the effort to preserve the objectivity of divine speech is grounded in different theological motivations. The research was conducted within the framework of a qualitative research methodology, employing document analysis and comparative analysis techniques. In this context, classical and modern exegetical literature, works of Islamic theology, and academic studies on contemporary interpretations of the Qur'an were examined.

1. Conceptual Framework

1.1. The Concepts of Universality and Universalism

Although the concepts of universality and universalism appear closely related due to their common etymological root and shared semantic field, they have conceptually distinct meanings. Universality refers to the quality of a principle, value, rule, idea, or truth possessing a broad sphere of validity without being limited to a particular time, place, society, culture, or historical condition (Cevizci, 2005, p. 348). In this sense, for something to be universal means that it is not specific merely to a particular community, period, or geographical region, but is capable of maintaining its validity across different times and places. Accordingly, universality primarily denotes a characteristic concerning the scope and sphere of validity of an idea, value, or principle.

The concept of universality is used particularly in philosophical and intellectual contexts to refer to principles regarded as common to humanity and possessing general validity. When a moral principle is considered valid for all human beings, its universal character is acknowledged. Similarly, when a scientific truth, a legal principle, or a fundamental human value is considered to retain its validity across different societies and historical periods, the principle or value in question is attributed a universal character. Nevertheless, universality merely indicates that a principle possesses a broad sphere of validity; it does not directly answer the question of why and on what grounds this principle is valid for all human beings.

Universalism, by contrast, diverges from universality at this point. Universalism refers to an intellectual and philosophical approach that maintains that certain principles, values, or truths are valid for all human beings and societies and seeks to explain the grounds of this validity (Arslan, 2009, p. 202). In other words, while universality denotes the quality of an idea or principle of being valid for all humanity, universalism is a systematic mode of thought that seeks answers to questions concerning how this universal validity can be justified, upon which principles it is based, and how it can be understood under different historical and cultural conditions. For this reason, universalism does not merely assert that an idea addresses all human beings; it also seeks to establish the epistemological, ontological, moral, or theological foundations of this universal validity.

1.2. The Universalist Conception of the Qur'an

The distinction between universality and universalism is of particular importance with regard to the universality of the Qur'an and the universalist conception of the Qur'an. The universality of the Qur'an means that its message is not specific to a particular historical period, society, or geographical region, but constitutes a discourse addressed to all humanity. The universalist conception of the Qur'an, by contrast, seeks to explain the ontological and epistemological foundations upon which this universal character of the Qur'an rests. In this context, while the universality of the Qur'an refers to its message directed toward all humanity, the universalist

approach seeks to explain why and how this message remains valid for all times, how the Qur'an preserves its universal character despite having been revealed within a historical context, and how the meaning of the text relates to historical conditions.

Accordingly, in this study, the concepts of "universality" and "universalism" are not used interchangeably. Universality is treated as a quality expressing the Qur'an's message directed toward all humanity and transcending historical periods, whereas universalism is used to denote the approach that explains this quality within a particular intellectual and theoretical framework. The central subject of this study is not merely the assumption that the Qur'an contains a universal message addressed to all humanity. Rather, the study examines the ontological and textual assumptions upon which the universality of the Qur'an is grounded and the effects of these assumptions on the understanding and interpretation of the Qur'an, particularly on the activity of ta'wīl.

The universalist approach adopted in this study places the metaphysical dimension and divine origin of the Qur'an at the center and regards it as a fictional and metaphysical text. Within this framework, priority is given in the processes of understanding and interpretation to the text itself and to reports concerning the period of revelation.

The metaphysical conception of the text, by contrast, approaches the text within a framework of divine preordination. According to this approach, the Qur'an is defined as a text that has existed eternally in the Preserved Tablet (*al-Lawḥ al-Maḥfūz*) in the same arrangement as the present-day muṣḥaf (Yavuz, 2013, p. 20). Since this conception regards the text as a source containing all events and knowledge that will occur until the Day of Resurrection, it considers the meaning of the text to constitute universal and metaphysical knowledge.

1.3. Traditional and Modern Universalist Approaches

This study examines the network of relations that literalist and Salafī modes of reading establish with the text along two main axes. The first axis, referred to as the "Traditional Zāhirī/Salafī Approach," maintains that meaning is manifested exclusively in the apparent meaning of the text and within the period of revelation, and therefore adopts complete and absolute fidelity to the wording and the understanding of the earliest generations as its fundamental principle. This approach is motivated by the concern to protect the revealed text (*naṣṣ*) from excessive interpretation. The second axis, referred to as the "Modern Text-Centered Approach," does not compromise the principle of preserving the literal texture of the text, while at the same time expanding its semantic field. Rather than subjecting the text to a purely static reading, this approach seeks to establish a dynamic bridge between the wording and the universal message of revelation by foregrounding the universal principles, moral objectives, and maqāṣid contained within revelation.

The term *salaf*, which lexically denotes "precedence" and "those who came before," refers, as a technical term, to a mentality that regards the Prophet Muḥammad and the first three generations following him—the Companions, the *tābi'ūn*, and the *atbā' al-tābi'īn*—as absolute sources of reference. The Salafī intellectual tradition took shape in three principal stages throughout history. These stages differ from one another in terms of their conception of the text and their approaches to understanding and interpretation. The first stage, known as the Period of the Early Authorities (*Mutaqaddimūn*), represents the Ahl al-Ḥadīth tradition, exemplified by authorities in hadith and jurisprudence such as al-Bukhārī (d. 256/870) and Aḥmad b. Ḥanbal (d. 241/855), which emphasized emulating the first three generations in terms of practical religious life (Arpa, 2016, p. 125; Bulut, 2016, p. 232; İzmirli, 1981, Vol. 1, p. 61; Koca, 2015, p. 15).

During the second stage, known as the Period of the Later Authorities (Muta'akhhirūn), this literalist approach developed into the Zāhirī school in al-Andalus under Ibn Ḥazm (d. 456/1064) and acquired a systematic structure through Ibn Taymiyya (d. 728/1328) and his student Ibn Qayyim al-Jawziyya (d. 751/1350). Previously referred to as the Aṣḥāb al-Ḥadīth, this school began to be known during this period as the Salafiyya. The movement continued to exert influence particularly within Ḥanbalī circles and placed the idea of a direct return to the Qur'an and the Sunnah at the center of its thought (Ersöz, 2018, p. 59; Kutlu, 2022, p. 3; Özvarlı, n.d.). Within this approach, referred to as the Salafī/Zāhirī mode of reading, the Qur'an is considered binding in every period through the same literal rulings (Albayrak, 1995, p. 173).

The third stage of Salafī thought emerged in the modern period. This process took shape in the nineteenth century as a response to the challenges posed by the West and the political decline of the Muslim world. Jamāl al-Dīn al-Afghānī and Muḥammad 'Abduh were among the leading figures of this movement. Although the movement advocated a return to the foundations of Islam, it differed methodologically from traditional Salafism. Whereas traditional Salafism, represented by the line of Ibn Taymiyya, sought to imitate the practices of the past, modernists aimed to develop new forms of ijtihād suited to the contemporary age and to identify universal principles on the basis of the Qur'an and the Sunnah (Korkmaz, 2014, p. 450; Öztürk, 2015, pp. 37–44).

Within this theoretical framework, the study focuses on two different historical manifestations of the universalist conception of the Qur'an. First, it examines the traditional universalist line, which seeks universality in absolute fidelity to the wording of the text and to the understanding of the earliest generation. In this context, the methods employed by Aḥmad b. Ḥanbal, Ibn Ḥazm, and Ibn Taymiyya—regarded as architects of the Salafī/Zāhirī exegetical tradition—in understanding the revealed text are analyzed. Second, the study examines an innovative approach that seeks to bring the transhistorical message of revelation into dialogue with the intellectual horizon of the modern period. Accordingly, the approaches of Muḥammad 'Abduh and Rashīd Riḍā, regarded as leading representatives of the modern universalist approach, to the Qur'an and the activity of ta'wīl are discussed on a comparative basis.

The principal reason for examining Muḥammad 'Abduh and Rashīd Riḍā as representatives of the modern universalist approach is their pioneering and foundational role in the systematization of Qur'an-centered interpretive thought in the modern period. Both thinkers sought to develop a new method of interpretation capable of responding to the epistemological and social problems of the modern age. Their reinterpretation of the relationship between reason and revelation, their emphasis on the universal objectives and principles of the Qur'an, and their efforts to move beyond literalist and madhhab-centered interpretations made them early and influential representatives of the modern universalist line.

Another reason for selecting 'Abduh and Rashīd Riḍā is the decisive influence they exerted on many subsequent reformist and universalist approaches in modern Islamic thought. Nevertheless, this study does not make the absolute claim that 'Abduh and Rashīd Riḍā represent “the entirety of the modern universalist approach.” Their selection is based on their high representative value as thinkers who make the fundamental parameters of universalist interpretive tendencies in the modern period visible and who exerted considerable intellectual influence.

The Qur'an as a Metaphysical Text in the Universalist Paradigm

The universalist approach to the *tafsīr* (exegesis) and *ta'wīl* (interpretation) of the Qur'an is fundamentally a reflection of a particular conception of the nature of the Qur'anic text. The central focus of this approach is the ontological status of the text in the metaphysical realm prior to its

historical process of revelation. The holistic and transcendent nature of the Qur'an, which has existed eternally within divine knowledge, is regarded as a "metaphysical text" (Yavuz, 2013, p. 20). Accordingly, the universalist conception is text-centered. This approach, which is based on the principle that the commands and prohibitions of the Qur'an possess supra-temporal binding force and therefore maintains that its rulings remain valid until the Day of Judgment, is also referred to as an "absolute" or "universalist reading" (Paçacı, 2000, pp. 28–29). In the process of determining the meaning of the text, this approach regards its status as divine speech, its internal coherence, and its conceptual structure as the primary determining elements.

Within the distinction between different types of texts—namely, oral texts formed through a living dialogue with an addressee and pre-constructed texts whose holistic structure is designed in advance—universalism regards the Qur'an as a pre-constructed text. In this sense, the verses of the Qur'an are understood as God's eternal divine speech and as the symbolic manifestation of a metaphysical reality preserved in the *Lawḥ al-Maḥfūz* (Preserved Tablet) (Karakaya, 2003, pp. 26–27). The Qur'an was not formed as a living dialogue with its addressees during the period of revelation; rather, it was predetermined independently of the historical conditions experienced and the events encountered by its first addressees. Revelation was sent down gradually over a period of twenty-three years within the framework of a divine plan ordained by God. The verses revealed during this process were arranged in accordance with the divine order in the *Lawḥ al-Maḥfūz*, and the position of every verse and sūrah was determined by this divine arrangement (Mawdūdī, 2005, Vol. 1, pp. 46–47). In the form of the *Muṣḥaf*, the Qur'an thus assumed the character of a coherent text possessing internal consistency and wholeness (Coşkun, 2018, p. 50; Zarkashī, 1972, Vol. 1, p. 236). In other words, within the universalist conception, the Qur'an is the historical and linguistic manifestation of metaphysical divine speech.

The fundamental basis of the universalist conception lies in statements contained within the Qur'an itself indicating that it is preserved in a transcendent realm. Verses such as, "Rather, it is a glorious Qur'an, [inscribed] in a Preserved Tablet" (Qur'an 85:21–22); "Indeed, it is a noble Qur'an in a well-protected Record; none touch it except the purified" (Qur'an 56:77–79); and "Indeed, it is in the Mother of the Book with Us, exalted and full of wisdom" (Qur'an 43:4) have been interpreted as evidence that the Qur'an exists in a protected metaphysical realm referred to as the *Lawḥ al-Maḥfūz* (Muqātil b. Sulaymān, 1423, Vol. 3, p. 789). Likewise, exegetes have interpreted concepts such as *Kitāb* (Book) (Qur'an 6:38; 50:4), *Umm al-Kitāb* (Mother of the Book) (Qur'an 13:39; 43:4), *Kitāb Mubīn* (Clear Book) (Qur'an 10:61; 34:3), *Kitāb Maknūn* (Hidden/Protected Book) (Qur'an 56:78), and *Kitāb Mastūr* (Written Book) (Qur'an 17:58; 33:6) as referring to the Qur'an (Rāzī, 1995, Vol. 9, p. 418; Suyūṭī, 2003, Vol. 14, p. 20; Ṭabarī, 1996, Vol. 3, p. 103). On the basis of these evidences, it is argued that the Qur'an's form in the **Lawḥ al-Maḥfūz* corresponds to its metaphysical textual form and that it constituted a completed reality within the realm of divine knowledge even before it was directed toward humanity.

Within the theological tradition of *Ahl al-Sunna* as well, the Qur'an is regarded as a reflection of God's eternal attributes of speech and knowledge. This transcendent text lies beyond time and space (Öztürk, 2012, p. 25), and its content is therefore not limited to a particular historical period. Rather, it encompasses developments across all times and includes potential problems that may arise (Öztürk, 2017, p. 11). Despite their differences, scholars such as Ibn Taymiyyah (d. 728/1328), Fakhr al-Dīn al-Rāzī (d. 606/1210), and al-Zarqānī (d. 1367/1948) share the view that the *Muṣḥaf* in our possession today, compiled between two covers, corresponds to the original preserved in the *Lawḥ al-Maḥfūz*. The Qur'an in our hands is understood as the earthly manifestation of its original form (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 12, p. 126; Rāzī, 1995, Vol. 21, p. 250; Zarqānī, 2010, Vol. 1, p. 48).

According to this conception, the transmission of revelation is also described as a hierarchical process whose precise nature cannot be fully comprehended. According to transmitted reports, the angels conveyed the revelation to the Prophet Muhammad by transcribing (*istinsākh*) it from the Qur'an preserved in the *Lawḥ al-Maḥfūz* (Yazır, 2023, Vol. 6, p. 203). Accordingly, the Qur'an was transmitted by the will of God and in a manner whose precise nature is unknown to human beings. Through the process of revelation, Gabriel conveyed it to the Prophet Muhammad (Duman, 1997, p. 75). In this respect, revelation may be understood as a continuous process of transmission extending from the *Lawḥ al-Maḥfūz* through revelation to the *Muṣḥaf*.

When defining the Qur'an, the fact that it is described not only as divine speech sent down to the Prophet Muhammad through Gabriel, transmitted through *tawātur*, and revealed for the purposes of *i'jāz* (inimitability) and *hidāyah* (guidance) (Görgün, 2024), but also as “that which is written in the *Lawḥ al-Maḥfūz*” (Mertoğlu, 2025), indicates that the Qur'an in the **Lawḥ al-Maḥfūz* and the *Muṣḥaf* in our possession are regarded as identical (Ālūsī, 1301, Vol. 1, pp. 27–28). This conception emerges as a reflection of the textual paradigm developed concerning the Qur'an. Accordingly, the Qur'an possesses the character of a text predetermined in the presence of God and completed in all its dimensions. All elements—including the arrangement of the text, its mode of recitation, and the relationship between wording and meaning—are regarded as fixed from the outset. Since the Qur'an's being inscribed in the *Lawḥ al-Maḥfūz* (Qur'an 85:21–22) is understood as referring to the original form of divine speech (Aydar, 2000, p. 118), this implies that not only the content of the text but also its wording and arrangement possessed a form predetermined within the divine plan (Ağbal, 2018, p. 93; Duman, 2020, p. 23; Qurṭubī, n.d., Vol. 1, p. 44).

One of the important issues that must be addressed in discussions concerning the Qur'an's metaphysical realm of existence is the matter of *Bayt al-'Izza* (the House of Might). Regarded as one of the metaphysical stages of the Qur'an's revelation, *Bayt al-'Izza* constitutes a symbolic representation of the aforementioned metaphysical form. The belief that the Qur'an was sent down in its entirety from the **Lawḥ al-Maḥfūz* to the lowest heaven during the month of Ramadan (Qur'an 2:185), on a blessed night (Qur'an 44:3) known as the Night of Decree (*Laylat al-Qadr*) (Qur'an 97:1), and was subsequently conveyed from there to the Prophet Muhammad gradually (Demirci, 1998, pp. 35–37; Suyūṭī, 1422, Vol. 1, pp. 116–117; Ṭabarī, 1996, Vol. 9, p. 177) is regarded as one of the principal arguments for the conception of the Qur'an as a metaphysical text. In this way, the metaphysical integrity of the Qur'an was preserved while the historical process of revelation commenced. Al-Zarkashī (d. 794/1392) reports that there is a consensus among scholars that the Qur'an was sent down all at once from the **Lawḥ al-Maḥfūz* to *Bayt al-'Izza* (Zarkashī, 1972, Vol. 1, p. 321). In the modern period, however, some thinkers have approached reports concerning the Qur'an's complete descent at once with reservation. For example, Ṣubḥī al-Ṣāliḥ (d. 1986) stated that he did not accept the notion of its collective descent to *Bayt al-'Izza*. According to him, the reports concerning this issue do not fully correspond to the Qur'an's own statements regarding the process of revelation (Ṣubḥī al-Ṣāliḥ, 1970, p. 51).

Within the conception of the text envisioned by the universalist paradigm through the metaphysical realm, revelation is understood not as a dynamic process of communication occurring within historical circumstances, but rather as the transmission to humanity of a book that had already been constituted (Elik, 1998, p. 62). The Qur'an is not merely a revelation sent down at a particular point in time. Rather, it is a fixed text that was predetermined in God's eternal knowledge and possesses a constructed and holistic structure. Within this conception, the Qur'an is regarded as a “preface” to history (Öztürk & Ünsal, 2017, p. 11). History is the stage upon which this fixed text becomes manifest; however, events occurring in history do not have a determining influence on the

formation of the text. All events that have occurred and will occur are understood to be contained within the Qur'anic content in a form predetermined in advance.

Since the Qur'an is regarded within the universalist approach as a manifestation of God's knowledge, the rulings contained within it are understood to be universal in the sense that their meaning and content remain valid across all times and places. In this way, the Qur'an is regarded as being preserved by God Almighty until the Day of Judgment (Keskin, 2016, pp. 3, 15, 91). Consequently, the preservation of the Qur'an signifies not only the preservation of its wording but also the preservation of its meaning. The literal and apparent meanings of the Qur'anic verses possess validity transcending time. Although the verses were revealed in the context of particular events and addressed to particular addressees, the meaning of their wording cannot be confined to a specific historical period, geographical setting, or particular individuals. These meanings possess a comprehensiveness capable of responding to the needs of humanity in every age. The rulings and message of the Qur'an do not address only the period in which it was revealed; rather, they provide divine guidance that remains continuously valid for all humanity.

According to the universalist conception of the Qur'an, the fact that the arrangement of the verses and sūrahs is *tawqīfī* (divinely determined), and that processes such as its recitation and explanation are directly attributed to God, indicates the dominance of a divine plan and the existence of a metaphysical integrity in the text independent of human intervention. The verses, "Do not move your tongue with it to hasten with its recitation. Indeed, upon Us is its collection and its recitation" (Qur'an 75:16–17), and "Then indeed, upon Us is its clarification" (Qur'an 75:19), are presented as Qur'anic evidence for this conception. According to the universalist approach, the verse, "And [it is] a Qur'an which We have divided [into parts] so that you may recite it to the people over a prolonged period, and We have sent it down progressively" (Qur'an 17:106), also demonstrates that this gradual descent involved the presentation, in parts, of a whole determined in advance (Ağbal, 2018, p. 84).

The inviolability of the text and its completion within God's eternal knowledge demonstrate the extent to which the Qur'anic text is regarded as insulated from human intervention in every respect. This conception constitutes one of the important foundations upon which the universalist view has based its modern-period understanding of the universality of the Qur'an. Otherwise, if any element of the Qur'an—including its composition, meaning, wording, or language—were deficient, its divine character would be compromised. This is because every passage of the Qur'an was sent down to the heart of the Prophet Muhammad by God's will in accordance with the form preserved in the *Lawḥ al-Maḥfūz* (Duman, 2009, p. 18).

The Qur'an's metaphysical state—that is, its existence in the **Lawḥ al-Maḥfūz*—did not constitute an obstacle to its being understood. On the contrary, this metaphysical foundation is regarded as necessary for understanding the divine intent, since the Qur'an has been subjected to processes of understanding and interpretation from the very day of its revelation. Various approaches emerged in the course of understanding the Qur'an. One of the fundamental methods employed in this process is an approach that places the text at the center and focuses on its apparent (*ẓāhir*) meaning (Baktır, 2004, pp. 27–28). At the foundation of this conception lies the idea that the Qur'an exists in the **Lawḥ al-Maḥfūz* in terms of both its wording and its meaning. Moreover, the expressions found in the Qur'an are often sufficiently clear not to require interpretation, and meaning is regarded as fixed within the limits of the wording. For this reason, one of the primary aims of the *Ẓāhirī* interpretive tradition is to preserve, in accordance with its original form, the meaning borne by the divine text without disrupting its literal structure (Kutlu, 2007, p. 158).

Within the tradition of *tafsīr*, the approach that advocates absolute fidelity to the wording and apparent meaning (*ẓāhir*) of the text within the universalist conception of the Qur'an is the traditional *Ẓāhirī*/Salafī approach. In this approach, referred to as the Salafī/*Ẓāhirī* reading, the

Qur'an maintains its binding authority through the same literal rulings in every period (Albayrak, 1995, p. 173). Since the meaning of the Qur'an is regarded as fixed within its literal structure, this approach maintains that the ruling is precisely what the wording declares. According to this conception, the Zāhirī reading functions as a shield that protects the text from arbitrary interpretations and preserves on earth the ontological reality and inviolability of the Qur'an as it exists in the *Lawḥ al-Maḥfūz* (Öztürk, 2016, p. 135; Yavuz, 2019, pp. 180–182). It is also argued that the Companions during the period of revelation and the generation that followed them were those who understood the Qur'an best, and that the understanding and practices of those periods should therefore be carried over directly into the present. For this reason, the Salafī/Zāhirī approach maintains that no additional interpretation by later generations is necessary for understanding the verse (Arpa, 2018, p. 21).

According to the universalist approach, because the text was already determined in pre-eternity, external context is not of primary importance in discovering its meaning. The text itself is already the determinant of meaning. Accordingly, the meaning of the wording is not affected by events and phenomena that occur in history, and meaning does not change throughout the historical process, since the circumstances of the period in which the text was revealed do not determine its meaning (Ibn Ḥazm, 1970, Vol. 1, pp. 15–25). Therefore, the activity of *tafsīr* does not consist in assigning new meanings to the text, but rather in preserving the original meaning fixed during the period of revelation. The primary duty of the exegete is to function as a transmitter who conveys this historical meaning (Öztürk, 2014, p. 200).

The Modern Period, constituting the third phase of Salafī thought and the idea of returning to the primary sources, emerged under the leadership of Jamāl al-Dīn al-Afghānī (d. 1897) and Muḥammad 'Abduh (d. 1905) in response to the challenges posed by the West and the political decline of the Islamic world in the nineteenth century. Although this movement also advocated a return to the essence of the tradition, it differed methodologically from traditional Salafism. Whereas traditional Salafism in the line of Ibn Taymiyyah imitated the practices of the past, modernists sought to develop new forms of *ijtihād* appropriate to the contemporary age and to identify universal principles on the basis of the Qur'an and the Sunnah (Korkmaz, 2014, p. 450; Öztürk, 2015, pp. 37–44).

The modern text-centered universalist approach, shaped by the new social and cultural formations brought about by the modern age as well as by the challenges posed by the West, aimed to reread the text in a manner capable of responding to the realities of modern life. 'Abduh and those associated with him argued that the Qur'an was revealed for the purpose of providing guidance and showing the path of truth, and maintained that Qur'anic injunctions possess supra-historical value. For example, Rashīd Riḍā, one of the prominent representatives of this movement, held that no verse had become obsolete and that every part of revelation continued to offer a living message to its addressees in different times and contexts (Rashīd Riḍā, 2011, Vol. 1, p. 179; Vol. 4, p. 280).

In their approaches to the Qur'anic text, the traditional Salafī/Zāhirī and modern universalist approaches share common ground insofar as both accept the textual integrity of the Qur'an in the *Lawḥ al-Maḥfūz*. Accordingly, both approaches maintain that fidelity must be shown to the wording of the text and that no alteration should be made to it. Nevertheless, the methods employed by these two schools in understanding and interpreting the verses differ considerably. The traditional Salafī/Zāhirī approach follows a narration-centered (*riwāyah*) method in understanding the Qur'an and advocates the universality of its wording by emphasizing its eternal dimension. The modern universalist approach, by contrast, gives priority to reason over transmitted reports and emphasizes the universality of the message by focusing on the Qur'an's validity across time and space (Aydüz, 2013, p. 60).

The modern universalist approach likewise raises no objection to the Qur'an's prior existence as a text in the *Lawḥ al-Maḥfūz and its descent from there to the lowest heaven; rather, it treats this as a matter of faith. In this respect, the sphere of human responsibility is limited to believing in this reality without delving into its details or hidden dimensions. Metaphysical matters belong to the realm of the unseen (*ghayb*), which exceeds the limits of human knowledge and experience; therefore, submission is regarded as more reasonable than rational speculation ('Abduh, 1341, p. 61; Rashīd Riḍā, 2011, Vol. 2, p. 263). Once revelation began to be sent down to the Prophet Muhammad and the Qur'an was compiled between two covers, it came to possess an existential form expressed in human language and transformed into an earthly text that could be read, understood, and interpreted (Said, 2000, p. 122). Thus, while the modern universalist approach accepts through faith the transcendent and eternal existence of the Qur'an in the *Lawḥ al-Maḥfūz on the one hand, it also regards it, on the other, as a universal guide capable of shaping the moral, social, and intellectual lives of human beings.

The universalist conception of the Qur'an does not regard the fact that divine speech possesses an ontologically transcendent and metaphysical structure as an insurmountable epistemological obstacle to its being understood and interpreted by the human intellect. According to this approach, although the origin of revelation belongs to the realm of absolute and divine knowledge, the descent of the message to earth took place in a manner appropriate to the intellectual capacity, conceptual world, and linguistic possibilities of its human addressee. This comprehensive perspective becomes most clearly evident in metaphysical subjects that challenge the limits of human reason, particularly God's transcendent attributes, reports concerning the unseen, and the *mutashābih* verses.

The approach to *ta'wīl* adopted by the universalist conception in both its traditional and modern forms has tended to prioritize the apparent expression of the text with regard to God's attributes and the *mutashābih* verses. Within this approach, the relevant verses have been accepted without denying their existence in their literal form, while interpretive efforts aimed at reducing the meaning of the text entirely to a symbolic or allegorical structure have largely been avoided. According to this conception, the fundamental boundaries of the meaning conveyed by the divine address are determined by the *naṣṣ* (scriptural text), and the human intellect does not possess the authority to produce definitive interpretations beyond these boundaries.

In contrast to the comprehensive conception adopted by the universalist approach, which centers on the ontological realization of the divine declaration, the theological backgrounds constructed by different interpretive traditions constitute a significant field of debate. The approaches rejected by universalism have reduced the *ta'wīl* of the realities reported by the verses to purely linguistic or corporealist interpretations. Indeed, these polarized modes of reading become fully apparent in the problematic relationships that different theological movements have established with the text throughout the history of *kalām*: the Mu'tazilite movement, which, by placing reason above the *naṣṣ*, moved toward excessive abstraction, and the *Mushabbiha* and *Mujassima*, which, by becoming confined to the apparent meaning of the wording, corporealized the divine.

Within the universalist approach, the concept of *ta'wīl* is situated not merely as a mental or linguistic effort to understand the text in the narrow sense, but rather as an ontological and epistemological preference concerning how the unseen and metaphysical realities reported by the Qur'an will ultimately become manifest. The answer to the question of which expression in the text constitutes the *zāhir* (apparent meaning) and which represents the *murād al-ilāhī* (divine intent) reflecting the ultimate truth is constructed directly through the theological presuppositions of the mind that approaches the text. In this context, *ta'wīl* is far more than a simple and technical operation of matching the words of divine speech with their lexical meanings and explaining them. By

centering on the emergence of the truth of the divine message into the realm of existence, it becomes a fundamental instrument of understanding that determines how the relationship between text and reason, and between wording and meaning, is to be established.

The significance of the debate concerning *ta'wīl* is not limited solely to the question of how verses are interpreted; it also lies in revealing the theory of knowledge, conception of God, and understanding of revelation upon which these interpretations are based. In other words, the analysis of the method of *ta'wīl* assumes a determining role in understanding the ways in which different schools of Islamic thought approach the Qur'an and the theoretical foundations underlying those approaches.

The Concept of Ta'wīl and Its Theological Foundations

In order for the divine intent (*murād al-ilāhī*) conveyed to humanity by God to be properly reflected in lived reality, it is essential that the Qur'anic verses be correctly understood. In the process of understanding the Qur'an, incorrect meanings attributed to words may lead both to the misinterpretation of the concepts derived from them and to the erroneous or incomplete understanding and interpretation of the verses in which they occur. For this reason, the method of *ta'wīl* is of considerable importance in terms of the role it plays in the process of understanding Qur'anic verses.

The concept of *ta'wīl* is derived from the Arabic root *a-w-l*, which lexically means “to return” or “to arrive at something” (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 11, p. 33). It carries meanings such as the ultimate point to which a matter or statement eventually leads, its final meaning, its outcome, and the interpretation of a dream (Rāghib, n.d., p. 59). As a technical term, *ta'wīl* refers either to assigning an expression that initially appears ambiguous or capable of bearing more than one meaning in the wording of the Qur'an to an appropriate meaning on the basis of evidence derived from the Qur'an and the Sunnah (Birişik, 2025), or to selecting one of the possible meanings that is compatible with the meaning of the verse (Kāfiyājī, 1998, p. 22).

The concept of *ta'wīl* occurs in seventeen different places in the Qur'an and is used in different senses in these contexts. In the verses, it refers to the intended meaning of *muḥkam* expressions and the ultimate reality of *mutashābih* verses (Qur'an 3:7); the outcome or desired result of an affair or event (Qur'an 18:78; 12:82); the inner reality of an event that has occurred or is occurring (Qur'an 7:52–53; 10:39); or the literal realization in the external world of a statement that had previously been foretold (Qur'an 12:6, 21, 35, 37, 44, 45, 100, 101).

When the history of Qur'anic exegesis is examined, it becomes evident that *tafsīr* and *ta'wīl* were used synonymously in the early period. Reports attributed to Ibn 'Abbās support this observation (Ibn Manẓūr, 1414, vol. 11, p. 33), while Muḥammad b. Jarīr al-Ṭabarī (d. 310/923) frequently used the expression *qawlu-hu fī ta'wīli* (“regarding the interpretation of His statement”) when explaining Qur'anic verses (Ṭabarī, 1996, vol. 1, pp. 62, 65, 511). This indicates that no definitive methodological distinction had yet been established between the two concepts in the early period. In this sense, the concepts of *tafsīr* and *ta'wīl* were understood as the explanation of the Qur'an on the basis of the meaning “to clarify” or “to elucidate.” With Imām al-Māturīdī (d. 333/944), however, the two concepts began to be used in different senses and were methodologically distinguished from one another. According to al-Māturīdī, *tafsīr* is the determination of the single and certain meaning indicated by a word, achieved by referring to reports transmitted from the Companions who witnessed the revelation. *Ta'wīl*, by contrast, is based on rational interpretation and consists of preferring one of the possible meanings of an expression without claiming certainty (Māturīdī, 2006, vol. 1, pp. 3, 349). Al-Zarkashī similarly defines *ta'wīl* as “the selection of one of

the possible meanings of an expression on the basis of evidence and with consideration of the contextual relationship between what precedes and follows it" (Zarkashī, 1972, vol. 1, sec. 2, p. 166). Al-Suyūṭī (d. 911/1505), meanwhile, further clarified the methodological distinction between the two concepts by emphasizing that *tafsīr* is based on transmitted reports, whereas *ta'wīl* relies on rational reasoning and the rules of language (Suyūṭī, 1422, vol. 1, p. 759). On the basis of these definitions, it may be stated that *tafsīr* is the definitive explanation of expressions and relies largely, as a source, on reports transmitted from the Companions and the Successors. *Ta'wīl*, on the other hand, involves reinterpreting Qur'anic expressions among their possible meanings on the basis of evidence derived from the fundamental sources of religion and through the use of rational methods. From a functional perspective, in the classical methodology, *tafsīr* provides the foundation for *ta'wīl*, while *ta'wīl* is a process that reveals secondary meanings indicated by the wording on this foundation. In this respect, *tafsīr* primarily performs the function of explanation, whereas *ta'wīl* constitutes an act of interpretation based on preference and substantiation.

Ta'wīl should not be regarded as an arbitrary act of assigning meaning. For *ta'wīl* to be considered valid, it is necessary to adhere to certain methodological conditions. Requirements such as remaining faithful to the contextual coherence of the verse, avoiding conflict with the general principles of Islam, and grounding the interpretation in a sound linguistic basis remove *ta'wīl* from the realm of arbitrariness and give it a scholarly character. When carried out in accordance with the necessary conditions, this activity is not merely a literal analysis. Rather, it is an effort of understanding that seeks to discover the meaning of the text and expand its horizon of meaning. It aims to make visible the possible fields of meaning indicated by the wording while remaining within the boundaries of methodological principles. In this respect, *ta'wīl* does not invalidate the wording; rather, at points where the apparent meaning of the wording proves insufficient, it serves to reveal the divine intent (*murād al-ilāhī*) (Rāzī, 1993, pp. 182–183, 187). Consequently, it may be argued that *ta'wīl*, when conducted in accordance with the necessary methodological principles, does not weaken the authority of the text but instead becomes an interpretive activity that enables the text to be understood in a more comprehensive and coherent manner.

In the method of *ta'wīl*, no forced meaning that contradicts the rules of language or makes it impossible to establish a connection with the context may be attributed to the wording. Nevertheless, even in an interpretation that fulfills all the necessary conditions, it cannot be claimed with absolute certainty that the proposed interpretation is definitively the divine intent expressed in the verse (Yavuz, 2025). What is decisive in this effort to understand is not the personal inclinations of the interpreter but the wording and the other pieces of evidence that support it. Therefore, although *ta'wīl* involves a subjective dimension of interpretation, it is not entirely subjective. Since *ta'wīl* is restricted by the rules of language and the general principles of Islam, it possesses an objective dimension as an act of understanding.

The method of *ta'wīl* has been employed in Islamic sciences not only in *tafsīr* but also in various other disciplines, such as *kalām* and jurisprudence. *Ta'wīl* is a concept whose meaning and method of application have been debated by Muslim scholars. In terms of the meaning and function attributed to it in this study, it is more appropriate to regard *ta'wīl* in the science of *tafsīr* as a method employed in determining the meanings of verses containing *mutashābih*, *mujmal*, *mushkil*, and *mubham* expressions, as well as the meanings of polysemous words. In the tradition, the concept of *ta'wīl* has largely been understood as a transition from the apparent meaning of an expression to a secondary or figurative meaning through the use of linguistic devices such as metaphor and *isti'āra* (Yavuz, 2019, p. 265).

One of the subjects in which *ta'wīl* has been most extensively employed is the question of the divine attributes. Muslim scholars have agreed that, with respect to God's essence and attributes, He is transcendent and free from every form of deficiency. However, particularly in the case of the *khbarī* (informative) attributes, emphasizing the literal meaning of a verse may lead to misunderstanding. Accordingly, two fundamental methodologies have developed regarding expressions that evoke physical associations, such as “hand,” “face,” and *istiwā'*. The adherents of the first approach prefer *tafwīd*: they adhere to the apparent meaning of the expressions found in the revealed texts while consigning the modality and reality of these attributes to God. The adherents of the second approach, which adopts the method of *ta'wīl*, consider it necessary to resort to rational inference and the possibilities offered by language, on the grounds that interpreting the apparent meaning of these expressions literally may lead to various theological problems (Yurdagür, 1984, p. 236).

Among thinkers who hold a universalist conception of the Qur'an, there are scholars such as Aḥmad b. Ḥanbal, Imām Mālik, Ibn Taymiyyah, and Ibn Ḥazm who rejected *ta'wīl*, as well as scholars such as al-Rāzī and al-Ghazālī who accepted this method. The first group, which rejected *ta'wīl* and argued that the wording should be understood according to its apparent meaning, preferred to affirm the divine attributes while consigning their modality to God within the framework of the principle of *bilā kayf*—that is, without asking how or asserting knowledge of their modality. The starting point of the second group, which adopted the method of *ta'wīl*, was the necessity of protecting the doctrine of divine transcendence from likening God to created beings. According to al-Rāzī, who held this view, *ta'wīl* constitutes a theological necessity, since when the human mind hears the words “hand” or “face,” it involuntarily tends to conceive of a physical form. Such a conception is fundamentally incompatible with the doctrine of divine unity. These corporeal conceptions, which directly conflict with the Islamic principle that the Creator cannot be likened to created beings, must therefore be eliminated. Accordingly, such expressions should be interpreted through secondary meanings appropriate to God's majesty (Rāzī, 1993, p. 220 ff.; Yurdagür, 1984, p. 237).

The aim of both the *tafwīd* and *ta'wīl* approaches is to avoid the danger of likening God to created beings. The difference between the two approaches lies at the level of method. Accordingly, this difference may be regarded as a manifestation of different attitudes toward reconciling the authority of the revealed text and fidelity to the text with rational consistency. At this point, the approach of the universalist Salafi/Zahiri methodology—which prioritizes adherence to the apparent meaning of the text and regards the understanding and practices of the first three generations, known as the *salaf al-ṣāliḥ*, as its primary point of reference—toward *ta'wīl* becomes particularly significant.

Literal Fidelity and the Rejection of *Ta'wīl* in Salafi/Zahiri Methodology

Although different theories have been developed within the Islamic intellectual tradition, the majority of Sunni scholars have adopted the view that the origin of language is rooted in revelation, that is, that language is *tawqīfī*. According to this approach, language is not the product of human convention. From the perspective of Salafi/Zahiri reasoning, it is God who brought language into existence. It is accepted that there is a connection between wording and meaning that was constructed in the metaphysical realm and determined by the divine will. Thinkers such as Ibn Hazm and Ibn Taymiyyah, in particular, argued that the origin of language is revelation and that the names of things were taught directly by God (Ibn Hazm, 1970, Vol. 1, pp. 11–25; Ibn Taymiyyah, 1996, p. 80). The understanding that the relationship between wording and meaning is divine constitutes the basis for

adhering particularly to the apparent meanings of the *nass* and for adopting a cautious attitude toward *ta'wil*.

Knowledge concerning God's essence and attributes is *tawqīfī*, and the limits of knowledge in this field are determined by the Quran and the Sunnah. Human reason has no independent method by which it can acquire knowledge in this matter, because the divine essence and attributes belong to the realm of the unseen and possess a nature that cannot be directly accessed through human experience or rational inference. Therefore, human beings can know God only in the manner in which He has introduced Himself through revelation or in the manner in which His Messenger has described Him (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 5, p. 16). The fact that the Quran and the Prophet Muhammad conveyed knowledge concerning God's essence and attributes through the possibilities of human language is likewise regarded as a requirement for revelation to be comprehensible to its addressees.

The majority of scholars have sought to interpret the apparent meanings of *mutashābih* scriptural texts in accordance with the general principles of the Quran and the Sunnah and the principles of reason, with the aim of preserving the principle of divine transcendence (*tanzīh*). The fundamental purpose of this approach is to eliminate the possibility of likening God to created beings. However, the most distinctive characteristic of the universalist Salafi/Zahiri methodology, which places the Quran at the center as a metaphysical text, is its opposition to the *ta'wil* of scriptural texts and its acceptance of verses and hadiths whose meanings are considered obscure according to their literal meanings (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 5, p. 101; Razi, 1993, p. 202). Through such an attitude, its proponents sought to preserve the metaphysical literal integrity of revelation and the stability of its meaning.

According to the Salafi/Zahiri approach, there are two fundamental grounds for avoiding the *ta'wil* of such scriptural texts. The first is the view that *ta'wil* is itself prohibited by God in verse 7 of Sūrat Āl 'Imrān (Razi, 1995, Vol. 1, p. 414). Accordingly, the approach maintains that the *nass* itself requires distance from the practice of *ta'wil*. The second reason is the consensus that *ta'wil* is based on conjecture rather than certain knowledge. According to this approach, human reason is, by its very nature, regarded as a limited and relative instrument of knowledge that involves conjecture. It is not considered correct to issue judgments based on conjecture concerning the divine attributes. As indicated by scholars deeply rooted in knowledge, it is necessary to affirm that all the *mutashābih* attributes originate from God. For the addressee, it is obligatory to believe in the apparent meaning of the text and to affirm it inwardly as well (Öztürk, 2009, p. 88; Shahrastani, n.d., p. 93).

The *Aṣḥāb al-Ḥadīth*, regarded as the early representatives of the Salafi/Zahiri approach, adhered to the apparent meaning in *tafsir* and accepted the views of the *Salaf al-Salih* as a point of reference. The scholars of this approach followed the same method in understanding the *khbarī* attributes and treated concepts such as “hand,” “face,” “descent,” and “istiwā” found in the scriptural texts according to their apparent meanings, without assigning them metaphorical meanings or resorting to *ta'wil*. According to the *Aṣḥāb al-Ḥadīth*, removing a *nass* from its apparent meaning and subjecting it to a different interpretation requires the existence of clear and binding evidence. Within this approach, the Book, the Sunnah, the statements of the Companions, and the consensus of the Successors are regarded as evidence required for *ta'wil*. Without one of these forms of evidence, removing a *nass* from its apparent meaning and subjecting it to *ta'wil* is not regarded as a valid method (Görmez, 1997, p. 99). However, according to the proponents of this approach, this position does not entail any comparison that would amount to anthropomorphism or corporealism. Its fundamental reference is the principle that God resembles nothing. Therefore, it is maintained that the true nature of these attributes is entirely different from that of created beings, and the door to *ta'wil* is consequently kept closed (Ash'ari, 1410, p. 57).

The fundamental reason why the *Aṣḥāb al-Ḥadīth* adopted such an approach in understanding these verses was to prevent human intervention in the text and thereby protect religion from distortion. Accordingly, it is necessary to affirm that the *mutashābih* attributes originate from God, to believe in the apparent meaning of the text, and to consign knowledge of their modality (*kayfiyya*) to God. From their perspective, investigating the manner in which the attributes exist or altering the words through linguistic manipulation is contrary to the spirit of religion. Therefore, one must believe in the meaning indicated by the wording. Those who engage in *ta'wīl*, it is argued, rely on conjecture rather than definitive evidence such as the *nass*, and the fixed meaning of the wording is altered by subjective and changeable human reason. In this case, *ta'wīl* becomes a mode of interpretation in which subjectivity predominates, and when objective understanding is absent, distortion will inevitably occur. Once the door to *ta'wīl* is opened, the limits will be exceeded, and it will no longer be possible to prevent this process (Ghazali, 1974, Vol. 1, p. 104).

The principle attributed to Imam Malik (d. 179/795)—“*Istiḥṣā'* is known, its modality is unknown”—constitutes one of the foundations of the traditional Salafi/Zahiri methodology (Zarqani, 2010, Vol. 2, p. 231). According to this principle, the lexical meaning of the wording in the language is known to everyone, and the verse refers to this known meaning. However, the approach consigns to God knowledge of how this meaning is manifested in His essence. Accepting the manifestation of an attribute while consigning knowledge of its modality to God may lead to an understanding of God in the human mind as unknown or unknowable. According to Ibn Taymiyyah, in order to prevent such an agnostic attitude—that is, the conception of a God who possesses certain attributes but cannot be known—the apparent meaning of the wording must be accepted (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 3, p. 74). In this way, the wording does not become functionally meaningless or devoid of significance.

Throughout history, the opposition to *ta'wīl* led the *Aṣḥāb al-Ḥadīth* to struggle against the *Mujassima* and *Mushabbiha*, who corporealized God. They also opposed the Jahmiyya and the Mu'tazila, who did not accept the meanings of these attributes according to their apparent sense, on the grounds that they rendered the attributes functionally meaningless (Kırbaçoğlu, 2017, p. 109). According to Ahmad b. Hanbal, accepting the attributes mentioned in the scriptural texts according to their apparent meanings does not mean likening God to created beings; rather, it means consigning knowledge of their modality to God. Just as likening the Creator to created beings constitutes a grave deviation, rejecting or rendering meaningless the attributes mentioned in the scriptural texts under the pretext of affirming divine transcendence is likewise an equally erroneous and dangerous method (Ahmad b. Hanbal, 2003, p. 90). The safest path in this matter is to follow the method of the *Salaf al-Salih*. Those who deviated from the Salafi position concerning the divine attributes were severely criticized, and al-Darimi even expressed views suggesting that such deviation was equivalent to polytheism (Darimi, 1985, pp. 93–94).

In the Salafi/Zahiri approach, the wording is itself the truth and, as the sole form through which God's intent is conveyed to human beings (Ghazali, 1993, Vol. 1, pp. 180–182), it must be accepted in the form in which it was revealed. Accordingly, the apparent meaning of the wording is the primary and original source of meaning. Whatever the wording states is the meaning. By virtue of this direct relationship between a name and the entity named (*ism* and *musammā*), words indicate their literal meanings without resorting to metaphor (Ibn Hazm, 1970, Vol. 4, p. 437). For example, the word “hand” in the verse, “What I have created with My two hands” (Quran 38:75), is understood in its literal sense. If it meant “power,” God would have used the word “power” instead of “hand.” God did not say, “My hand is My power,” or use a similar expression. Moreover, according to this approach, since God, who possesses infinite power and might, is capable of expressing His intent in the clearest and most eloquent manner, preferring a metaphorical meaning that is not explicitly indicated by the wording is considered contrary to the purpose of the text. Therefore, the apparent

meaning—in this case, the attribute of the hand—cannot be abandoned (Tabari, 1996, Vol. 3, p. 340). Likewise, if God had intended the word *istiwā'* in the verse to mean “dominion” or “subjugation,” He would not have been incapable of expressing this explicitly (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 5, p. 145).

In universalist Salafi/Zahiri thought, which does not accept the classical methodological definition of *ta'wil*, the concept is used in two different senses. In the first sense, *ta'wil* is regarded as equivalent to *tafsir* and refers to explaining and clarifying the meaning of a statement. The use of the concept in the early period points to this meaning. In this usage, *ta'wil* aims to reveal what the wording indicates. In the second sense, *ta'wil* refers to the actual occurrence of the situation or report mentioned in the external world, that is, its transformation into an objective reality (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 13, pp. 288–289). In this sense, *ta'wil* is not an intellectual activity of understanding but the realization of the event that has been reported. Indeed, in the Quranic account of Joseph, when his brothers prostrated themselves before him in respect, the verse states, “This is the *ta'wil* of my dream” (Quran 12:100); here, *ta'wil* refers to the realization of the reported event (Ibn Taymiyyah, n.d., Vol. 2, p. 111). An examination of the literature likewise indicates that the generally accepted understanding among the definitions given to the concept of *ta'wil* is oriented in this direction. Its use as a synonym for *tafsir* or its classical definition is not accepted (Rashid Rida, 2011, Vol. 14, p. 250). The Salafi/Zahiri approach's definition of *ta'wil* on the basis of its Quranic usage can be regarded as a manifestation of its text-centered approach and its sensitivity to adhering to the apparent meaning of the *nass*.

When the verse concerning *istiwā'* is evaluated in light of this meaning attributed to *ta'wil*, the following conclusion may be reached. *Istiwā'* is an ontological reality expressing God's absolute dominion over the universe, and this reality is affirmed by believing in the apparent meaning of the wording. The *ta'wil* of the verse will occur when we see our Lord in the Hereafter having *istiwā'* over the Throne. However, it may be argued that this mode of understanding adopts an incomplete position with regard to revealing the meaning for the present addressee. The Salafi position, in effect, postpones the meaning from the present to the future and to the Day of Resurrection. According to this approach, although the reality to which the verse refers is not yet fully known, an objective act of understanding nevertheless takes place because the apparent meaning of the wording is taken as the basis; thus, the truth and validity of the text are preserved.

When the verse is considered from the perspective of objectivity and subjectivity, which constitute a fundamental concern of the universalist approach, *istiwā'* is currently a “report.” Because this report is divine, it is binding. However, the nature and modality of this knowledge are not yet fully accessible to human understanding. What is important here is that the meaning constitutes objective knowledge accepted by everyone. At a later time, or when it occurs in the Hereafter, it will become an objective reality. When the wording is read according to its apparent meaning and its meaning is not altered, the meaning does not arise arbitrarily in the reader's mind. Thus, when meaning is linked to an event that will occur, subjectivity is avoided and the meaning is objectified. In this case, the approach that remains within the limits indicated by the text advances a claim to text-centered objectivity.

One of the reasons for the Salafi/Zahiri methodology's refusal to subject the divine attributes and *mutashābih* verses to *ta'wil* is the integrity of the Quran and the Sunnah. According to this approach, if the Prophet Muhammad's fundamental duty was to convey and explain revelation to people, then, had there been another intended meaning beyond the apparent expressions of the verses, he would have been obliged to communicate it. He would never have concealed it from his community and would have fulfilled his mission. Since no explanation to this effect has been transmitted from the Prophet, it is not correct to abandon the apparent meaning of the scriptural texts.

Ta'wils based solely on rational arguments contrary to what the wording states are arbitrary interpretations without a basis in religion (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 5, p. 16; Tabari, 1996, Vol. 2, p. 16).

The alleged consensus of the *Salaf* that *ta'wīl* should not be employed in understanding the *khbarī* attributes and *mutashābih* verses is another reason for the approach's distance from *ta'wīl* (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 16, p. 92). The Companions and the generation that followed them were the most authoritative and exemplary figures in understanding and transmitting religion. They did not accept questioning the modality of God's attributes and stated that only God Himself knows His true nature (Keskin, 2016, p. 97). They accepted the wording found in the verses according to its apparent meaning and did not subject it to any alternative interpretation. Accordingly, they understood the word *istiwā'* according to its apparent meaning and did not assign it the metaphorical meaning of "dominion" or "subjugation." Therefore, meanings derived by later generations through the use of reason amount to questioning the modality of the attribute and constitute an innovation (*bid'a*) (Ibn Taymiyyah, 1426, Vol. 5, p. 148).

Some thinkers who accepted the textual integrity of the Quran in the *Lawh al-Mahfūz* and who fundamentally emphasized fidelity to the wording did not, however, reject *ta'wīl* in its entirety (Öztürk, 2009, p. 102). Ibn Hazm's interpretation of concepts attributed to God such as *wajh*, *janb*, and *istiwā'* provides a clear example of this. He interpreted the expression *wajh Allāh* in Quran 2:115 as God's knowledge of and approval of the servant's orientation toward Him; the concept *janb Allāh* in Quran 39:57 as worship of God; and the word *istiwā'* in Quran 20:5 as the creation of the Throne (Ibn Hazm, 1317, Vol. 2, p. 166). On the basis of this picture, it may be argued that this approach generally opposes arbitrary *ta'wīl* rather than rejecting *ta'wīl* altogether. What is prohibited is not the attempt to understand the text, but rather an ill-intentioned and transgressive effort to assign meanings to it.

Scholars such as al-Ghazali (d. 505/1111) and al-Razi may also be evaluated in this context. Although these thinkers accepted the integrity of the Quran's existence with God before its revelation and defended the authority of the wording in understanding the verses, they also regarded *ta'wīl* as legitimate. The fact that some individuals lacking sufficient mastery of the subtleties of the Arabic language and the capacity for rational reasoning could misunderstand literal readings and fall into the error of attributing corporeality to God (Shahrastani, n.d., Vol. 1, p. 105) led these scholars to the view that *ta'wīl* was necessary to protect Islamic belief.

In his work *Iljām al-'Awām*, al-Ghazali classified the methodology of the *Salaf* concerning *mutashābih* verses under seven fundamental principles. These are *taqdīs* (declaring divine transcendence), *taṣdīq* (affirmation and belief), acknowledging one's incapacity, silence, restraint, abstention, and submitting the matter to those qualified in knowledge (Ghazali, n.d., pp. 3–33; Şimşek, 1991, p. 21). Al-Ghazali also stated that this was the path to be followed by the common people. He maintained that verses concerning the *mutashābih* and God's attributes should be subject to *ta'wīl*, arguing that the apparent meaning at first glance carries the risk of likening the Creator to created beings. Accordingly, secondary meanings appropriate to the rank of divinity must be assigned in accordance with the principle of divine transcendence. This is a task requiring expertise and must be undertaken by scholars deeply rooted in knowledge (*rāsikhūn fī al-'ilm*) (Ghazali, 1962, p. 52). According to this understanding, *ta'wīl* should be carried out by scholars in a limited and methodologically disciplined manner in order to eliminate the risk of anthropomorphism.

According to al-Razi, who held a position similar to that of al-Ghazali, *ta'wīl* is necessary and legitimate when rational necessity requires it (Razi, 1993, p. 173). This is because metaphysical truths in the Quran cannot always be directly comprehended through the apparent meaning of the wording. In matters concerning the divine attributes and *mutashābih* verses, insisting on the apparent meaning may lead to rational and theological problems (Razi, 1993, pp. 82–83). Although al-Razi accepted the Quran's metaphysical textual existence and criticized the Salafi/Zahiri approach for its attitude toward *ta'wīl*, he emphasized the integrity of the Quran and language as the limits of *ta'wīl*. According to him, transferring a meaning to another meaning requires linguistic evidence (Razi, 1993, pp. 180–181; Razi, 1995, Vol. 6, p. 149), and *ta'wīl* must necessarily be based on strong rational evidence. If no valid evidence exists, forced interpretations should not be pursued, and the matter should be consigned to God's knowledge (Razi, 1993, p. 168; Razi, 1995, Vol. 6, p. 148).

In conclusion, according to the traditional Salafi/Zahiri approach, the principle of not departing from the apparent meaning of the *nass* unless clear evidence exists became a fundamental method not only for *muḥkam* verses but for all expressions found in the Quran. In order to preserve the metaphysical textual integrity of the Quran and avoid distortion, *mutashābih* expressions and *khbarī* attributes were accepted according to their apparent meanings, and any shift in meaning was rejected. This method was also regarded as ensuring objectivity in the process of understanding.

The Modern Universalist Approach to Ta'wīl

The modern universalist approach adopts a methodology that prioritizes reason over the tradition-based methodology of the Salafi/Zāhiri approach, particularly in addressing legal and social issues. Although this approach gives priority to the universal objectives and purposes of the Qur'an, it follows a more cautious path concerning *mutashābih* verses and the divine attributes, thereby maintaining a line of thought that, in this respect, remains consistent with traditional Salafi/Zāhiri thought.

In the modern period, fidelity to the apparent meaning of the wording is likewise prioritized in dealing with *mutashābih* texts. The first apparent meaning of the wording is taken as the basis by exegetes, and metaphorical interpretations are generally avoided. Since knowledge concerning the unseen realms, such as *mutashābih* matters and the divine attributes, is *tawqīfī*—namely, grounded in revelation—it transcends the limits of human experience and rational conceptualization. Indeed, the fire of the Hereafter and the fruits, milk, and honey of Paradise are not identical to those found in this world. Likewise, no one can fully comprehend the manner in which God performs *istiwā'*. Accordingly, Muḥammad 'Abduh regards engaging in *ta'wīl* concerning *mutashābih* matters and the divine attributes as probing into metaphysical issues about which God has provided no explanation ('Abduh, 1341, p. 7). In his view, the safest approach is to refrain from debating such matters and to believe in them “as they are” ('Abduh, 1341, p. 84). Moreover, since reason is considered inadequate to comprehend the nature of metaphysical realities, one must adhere to the principle of “acknowledging one's incapacity,” which has been adopted by the majority (Yazır, 2023, vol. 4, p. 81). In this way, both the risks of anthropomorphism and corporealism and arbitrary interpretations can be avoided.

According to modern universalist exegetes, correct understanding can be attained by considering together the meaning of a word as it occurs in the Qur'an and its original and primary meaning during the period in which revelation was sent down (Asad, 2015, p. 31). Accordingly, Rashīd Riḍā defines *ta'wīl*, in accordance with its Qur'anic usage, as “the occurrence of the reported situation in the external world when its appointed time arrives” (Rashīd Riḍā, 2011, vol. 14, p. 250). This position derives from the modern universalist approach's adoption of a text-centered understanding. Consequently, the technical definition of *ta'wīl* that became widespread in the classical *uṣūl* literature—namely, “assigning a wording to a secondary meaning on the basis of an

interpretive indicator”—has not been accepted. In our view, referring to the usage of the concept in the Qur'an and during the period of revelation, rather than to the technical meanings it acquired subsequently, may be interpreted as an effort to preserve the objective meaning of the Qur'an. Likewise, accepting the metaphysical subjects mentioned in the Qur'an as matters of faith that transcend human reason and submitting to them, while prioritizing the apparent meaning of the wording, serves to preserve the objectivity of the divine message.

In the modern universalist approach, the avoidance of ta'wīl is motivated not only by assumptions concerning metaphysical reality but also by the desire to focus on the moral and universal message that revelation seeks to convey. The primary aim of this approach is to foreground the Qur'an's dimension of guidance and to realize revelatory guidance in every sphere of life. From this perspective, excessive emphasis on debates concerning mutashābih verses and the divine attributes is thought to risk overshadowing the Qur'an's moral and universal message.

Conclusion

This study has comparatively examined the understandings of ta'wīl adopted by the traditional universalist approach and the modern universalist approach, which constitute two sub-branches of the universalist approach that takes the conception of the Qur'an as a metaphysical text as its point of departure. The findings indicate that both approaches, grounding themselves in the transcendent and holistic nature of the Qur'an, reject ta'wīl in the context of interpretive activity in the classical sense. In both the traditional and modern universalist approaches, ta'wīl is defined as “the objective realization of the divine report when its appointed time arrives” and is thus regarded not as a linguistic process of interpretation but as an ontological realization.

The most significant common feature of the traditional and modern universalist approaches is their effort to preserve the objectivity of meaning by remaining faithful to the wording of the text. However, the reduction of ta'wīl to an ontological realization also entails a conception that postpones the clarification of meaning in the present. Within the universalist conception, this gives rise to a significant tension between the universality of the text and the historical situatedness of interpretation.

In the traditional Salafī/Zāhirī understanding, although the Qur'anic text is regarded as clear and intelligible in terms of meaning, it is assumed that the ultimate and binding meaning has largely been determined by the “first addressees” and the “generations of the Salaf.” Consequently, rather than producing direct answers to questions and needs arising in new contexts, the preservation of meaning within established interpretive frameworks is preferred. Alternatively, by conceiving meaning—an understanding accepted by both the traditional and modern periods—as an event that will become manifest in the future or in the Hereafter, meaning does not come into existence in the mind of the reader in the present.

As an inevitable consequence of this epistemological perspective on the problem of ta'wīl, the re-signification of the text by the contemporary interpreting subject is restricted, and the production of meaning is often reduced to the repetition of interpretations formed in the past. In other words, the meaning of the Qur'an becomes a historically completed and static structure rather than a dynamic process reconstructed “here and now.” Although this preserves the claim to the universality of the text, it also limits, to a certain extent, its capacity to generate new meanings within contemporary contexts.

Within the universalist conception of the Qur'an, postponing the time at which truth comes to pass produces a situation resembling the deferral of meaning. The approach, however, does not regard this as an uncertainty; rather, it considers it a dynamic mechanism that continuously expands the meaning framework of the divine text throughout the course of history and keeps the text alive in every age. According to this approach, revelation addressed the people of its time in a language appropriate to their level of understanding; nevertheless, the ultimate mode of realization—that is, the ta'wīl—of the symbolic indications and metaphysical truths it contains will become manifest in subsequent periods or fully in the Hereafter. In this context, even if the absolute reality to which the verses point has not yet fully come to pass, the transcendent truth and transhistorical validity of the divine text remain fully preserved.

In response to the problem of the deferral of meaning encountered in the interpretation of the divine text, a more adequate framework of reading, consistent with the universal structure of the Qur'an, should be proposed. Rather than freezing meaning in the past through rigid traditionalism or postponing it entirely to the Hereafter and thereby rendering the text functionally ineffective in the contemporary world, a more dynamic relationship must be established between the internal context of the text and the contemporary context. In this process of reconstruction and understanding, the epistemological value of the classical exegetical tradition must also be properly determined. The classical heritage is neither a static “repository of ultimate meaning” in which the inexhaustible meanings of the Qur'an have been imprisoned nor an insurmountable boundary. On the contrary, it should be understood as a productive historical accumulation that nourishes and deepens the contemporary exegete's efforts of understanding and interpretation while providing a sound methodological foundation.

Through the fusion of horizons that takes place between the text and the interpreter in the process of understanding the Qur'an, meaning emerges within the historical situatedness of the reader and becomes capable of responding to the present circumstances. In this context, a balanced methodological approach should be adopted—one that takes context into account while excluding arbitrariness. Such an approach would preserve the text's connection with its historical roots while also enhancing its capacity to generate contemporary meanings.

Although the universalist approach's distance from ta'wīl is based on the aim of preserving the transcendence and objectivity of the divine word, it also establishes an epistemological boundary in the process of interpreting meaning and, in this respect, constitutes an area open to debate in both the classical and modern periods. Since both approaches tend either to reject ta'wīl altogether or to postpone meaning to an event that will occur in the future, they produce a result that limits rather than explains the mutashābih realm. This narrows the multilayered meaning potential of the mutashābih verses and entails the risk of reducing the Qur'an's horizon of meaning to a one-dimensional plane of reading.

There are significant differences between the traditional and modern universalist approaches regarding the reasons for avoiding ta'wīl. The traditional Salafī/Zāhirī approach's opposition to ta'wīl is grounded in ontological premises, based on the assumption that there is a direct and immutable relationship between the wording and the divine intent. Accordingly, departing from the apparent meaning is regarded as an intervention that undermines the objectivity of the text. By contrast, in the modern universalist approach, the tendency to avoid ta'wīl is based primarily on epistemological and pragmatic grounds. The modern approach emphasizes the inadequacy of human reason to comprehend the realm of the unseen and argues that speculative interpretations may overshadow the text's purpose of providing guidance.

The Salafī/Zāhirī approach largely rejects ta'wīl by taking the apparent meaning of mutashābih texts as its basis and consigning the nature of such expressions to God. Although this

position aims to protect the text from arbitrary interpretations, it transforms the *mutashābih* realm into a “domain of silence” closed to human understanding. The modern universalist approach, by contrast, attempts to evaluate the same texts within the integrity of the universal message; nevertheless, by often defining *ta’wīl* either as a symbolic reading or as the future realization of a report, it likewise confines meaning within a fixed framework. Thus, although for different reasons, both approaches restrict the capacity of the *mutashābih* verses to generate secondary meanings.

The fundamental problem shared by both the traditional and modern universalist approaches is that they regard the *mutashābih* as a static field of meaning. Yet *mutashābih* verses are not merely obscure expressions; they also contain an interpretive potential that provides a basis for the unfolding of meaning. *Ta’wīl* should therefore be understood as a mode of understanding that actualizes this potential and expands meaning in accordance with context, language, and divine intent without nullifying the apparent meaning of the wording. In this respect, *ta’wīl* should be neither an arbitrary act of meaning-making nor a deferral of meaning. Rather, it should function as an intermediate epistemic bridge that makes possible the production of meaning between the text and its addressee.

In conclusion, although the protective stance adopted by both approaches toward *mutashābih* verses is grounded in the aim of preventing the distortion of meaning, it ultimately assumes a form that restricts the richness of the process of understanding and interpretation. This restrictive attitude, rather than making sense of the Qur’an’s *mutashābih* nature, lays the foundation for a static reading that fixes the text. Consequently, *ta’wīl* becomes not a method for revealing the depth of meaning inherent in the revealed text, but a problematic domain that must be restricted.

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Metafizik Bir Metin Olarak Kur'an'da Te'vil: Geleneksel ve Modern Evrenselci Yaklaşımların Karşılaştırılması

Giriş

Kur'an-ı Kerim, kaynağı itibarıyla ilâhî ve metafizik bir kelâm olup muhatabı olan insana onun anlayabileceği bir dil ve anlam dünyası üzerinden hitap etmektedir. Bununla birlikte Allah'ın aşkın sıfatları, gayb âlemi ve âhiret hayatı gibi insan kavrayışını aşan mutlak gerçeklerin sınırlı insan diliyle ifade edilme zorunluluğu, Kur'an metninde müteşâbih ayetler problemini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, ilâhî mesajın doğru anlaşılması meselesini İslâm düşüncesinin temel tartışma alanlarından biri hâline getirmiştir.

Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması sürecinde ortaya çıkan çağdaş yaklaşımlardan biri olan evrenselci tasavvur, Kur'an'ı yalnızca belirli tarihsel ve toplumsal şartlara hitap eden bir metin olarak değil, ilâhî kaynaklı, metafizik temelli ve bütün zamanlara yönelik evrensel bir hitap olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, Kur'an'ın anlam ve mesajının yalnızca nüzul döneminin tarihsel şartlarıyla sınırlandırılmayacağını; aksine vahyin, nüzul sürecinden önce Levh-i Mahfûz'da aşkın ve bütüncül bir varoluşa sahip olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla Kur'an, tarihsel bağlam içerisinde nâzil olmuş olmakla birlikte, anlamı bütünüyle tarihsel koşullara indirgenemeyecek metafizik bir hakikat olarak görülmektedir. Kur'an'ı metafizik bir metin olarak ele alan bu tasavvur, onun nüzul sürecinden önce ilâhî bilgi alanındaki bütüncül varlığına vurgu yapmaktadır (Zerkânî, 2010, c. 1, s. 48). Evrenselci yaklaşım bu nedenle, Kur'an'ın yalnızca lafzî ve tarihsel boyutuyla sınırlı kalmayan; onun temel maksatlarını, ahlâkî ilkelerini ve insanlığa yönelik evrensel mesajını merkeze alan bir yorum anlayışı geliştirmeye yönelmektedir. Bu anlayışa göre Kur'an, Allah'ın ezeli kelâmının zaman ve mekân sınırlarını aşarak yeryüzüne tecelli etmiş hâlidir (Duman, 2020, s. 23). Metnin Levh-i Mahfûz'daki varlığı ile yeryüzündeki lafzı arasında tam bir uyum bulunduğu kabul edilmekte ve bu durum, Kur'an'ın aşkın ve değişmez bir hakikati temsil ettiği düşüncesini temellendirmektedir.

Bununla birlikte Kur'an'ın aşkın bir varlık alanına ait olması ile insan tarafından anlaşılması gerekliliği arasında önemli bir gerilim bulunmaktadır. Zira insanın ontolojik ve dilsel sınırlılıkları, gaybî hakikatlerin bütünüyle kavranmasını güçleştirmektedir. Kur'an'da teşbih, temsil ve mecaz gibi anlatım biçimlerinin kullanılması, bilinmeyen bilinen üzerinden anlaşılmasını mümkün kılarken; özellikle Allah'a nispet edilen haberî sıfatlar gibi müteşâbih ifadeler, teşbih ve tecsim riskini de beraberinde getirmektedir. Buna karşılık bu ifadelerin tamamen sembolik yorumlara indirgenmesi ise tenzih ilkesini koruma adına ilâhî sıfatların anlam ve işlevinin zayıflatılması tehlikesini doğurmaktadır. Bu bağlamda İslâm düşünce tarihinde müteşâbih ayetlerin nasıl anlaşılması gerektiği ve teşbih-tenzih dengesinin nasıl kurulacağı meselesi etrafında farklı yorum yöntemleri geliştirilmiştir (Yurdagür, 1984, s. 236).

Müteşâbih ayetleri anlamada başvuru yöntemlerinden biri olan te'vil, genel olarak metnin zâhirî anlamının ötesinde, lafzın muhtemel anlamları arasından delile dayalı bir tercihte bulunma faaliyetini ifade etmektedir. Bununla birlikte, özellikle Kur'ân'ı metafizik bir metin olarak ele alan evrenselci yaklaşım içerisinde te'vilin konumu ve gerekliliği tartışmalı bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir.

Kur'ân'ın metafizik ve aşkın niteliğine yapılan vurgu, metnin anlamının belirlenmesinde lafzın ve zâhirî anlamın ne ölçüde esas alınacağı, te'vilin hangi durumlarda meşru kabul edilebileceği ve yorum faaliyetinin sınırlarının nasıl çizileceği sorularını gündeme getirmektedir. Geleneksel Selefi/Zâhirî yaklaşımda metnin ilâhî ve değişmez niteliğinin korunması amacıyla lafzî sadakat ve zâhirî anlam ön plana çıkarılırken, modern dönem evrenselci yaklaşımlarda Kur'ân'ın metafizik niteliği kabul edilmekle birlikte, özellikle hukukî ve toplumsal meselelerde akıl, maksat ve tarihsel bağlamın yorum sürecindeki rolüne daha fazla vurgu yapılmaktadır. Bu durum, Kur'ân'ın metafizik bir metin olarak kabul edilmesi ile tarihsel şartlar içerisinde yorumlanması arasındaki ilişkinin farklı dönem ve yaklaşımlarda farklı biçimlerde kurulduğunu göstermektedir.

Klasik literatürde te'vil, çoğunlukla müteşâbih ayetlerin anlaşılması, ilahî sıfatların yorumlanması ve lafız-anlam ilişkisi bağlamında tartışılmıştır. Bu çerçevede Taberî, Mâtürîdî, Zemahşerî, Gazzâlî ve Râzî gibi müfessir ve kelâmcılar, te'vilin mahiyeti ve sınırları üzerine farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Erken dönemde tefsir ile eş anlamlı kullanılan te'vilin, süreç içerisinde Mâtürîdî ve Eş'arî kelâm ekollerinin teşekkülüyle birlikte dirayet eksenli ikincil bir anlamlandırma faaliyetine dönüşmesi eserlerde geniş biçimde ele alınmıştır. Modern dönemde ise te'vil tartışmaları, daha çok tarihselcilik, metin merkezilik ve hermenötik yaklaşımlar çerçevesinde yeniden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Muhammed Abduh, Reşid Rıza ve Fazlur Rahman gibi düşünürler, Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik yeni yorum yöntemleri geliştirmişlerdir.

Mevcut literatürde evrenselci Kur'ân tasavvuruna dair çalışmalar incelendiğinde, bu yaklaşımın genellikle metnin nüzul öncesi ontolojik durumu ve tarihüstü bağlayıcılığı etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar, bir yandan Selefi/Zâhirî geleneğin metne yönelik lafzî sadakatini incelerken, diğer yandan modern dönem evrenselci yaklaşımların akıl, hidayet ve ahlak merkezli Kur'ân okumalarına odaklanmaktadır.

Literatürde dikkat çeken temel boşluk, evrenselci metin tasavvuru bağlamında te'vil meselesinin, özellikle geleneksel Selefi/Zâhirî yaklaşım ile modern dönem evrenselci yaklaşım arasında karşılaştırmalı olarak yeterince ele alınmamış olmasıdır. Mevcut çalışmalarda her iki yaklaşımın da klasik anlamdaki te'vili reddettiği ve onu "ilahî haberin fiilen gerçekleşmesi" şeklinde tanımladığı belirtilmektedir. Ancak bu ortak tutumun arka planındaki farklı ontolojik ve epistemolojik gerekçeler mukayeseli olarak yeterince analiz edilmemektedir.

Bu çalışmada, metnin nesnelliğini ve metafizik boyutunu koruma amacıyla te'vile mesafeli duran düşünürlerin görüşleri değerlendirilerek söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlayarak, te'vilin yalnızca dilsel bir yorum faaliyeti değil, aynı zamanda ontolojik ve epistemolojik kabullerle şekillenen bir mesele olduğunu ortaya koymayı hedeflenmektedir. Bu çerçevede ilahî kelâmın nesnelliğini koruma çabasının farklı teolojik motivasyonlardan nasıl beslendiği karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Araştırma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde yürütülmüş; doküman analizi ve karşılaştırmalı analiz tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda klasik ve modern dönem tefsir literatürü, kelâm eserleri ve çağdaş Kur'ân yorumlarına ilişkin akademik çalışmalar incelenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Evrensellik ve Evrenselcilik Kavramları Evrensellik ile evrenselcilik kavramları, aynı kökten türemeleri ve ortak bir anlam alanına sahip olmaları nedeniyle birbirine yakın görünmekle birlikte, kavramsal açıdan farklı anlamlara sahiptir. Evrensellik, herhangi bir ilke, değer, kural, düşünce veya hakikatin belirli bir zaman, mekân, toplum, kültür ya da tarihsel şartla sınırlı olmaksızın geniş bir geçerlilik alanına sahip olmasını ifade eder (Cevizci, 2005, s. 348). Bu anlamda bir şeyin evrensel olması, onun yalnızca belirli bir topluluğa, döneme veya coğrafyaya özgü olmayıp, farklı zaman ve mekânlarda geçerliliğini koruyabilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla evrensellik, öncelikle bir düşüncenin, değerın veya ilkenin kapsam ve geçerlilik alanına ilişkin bir nitelik belirtmektedir.

Evrensellik kavramı, özellikle felsefî ve düşünsel bağlamda, insanlık için ortak ve genel geçerliliğe sahip olduğu kabul edilen ilkeleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ahlâkî bir ilkenin bütün insanlar için geçerli olduğu kabul edildiğinde bu ilkenin evrensel niteliğinden söz edilir. Benzer şekilde bilimsel bir hakikatin, hukukî bir ilkenin veya temel bir insanî değerin farklı toplumlar ve tarihsel dönemler bakımından geçerliliğini koruduğu düşünüldüğünde, söz konusu ilke veya değere evrensel bir nitelik atfedilmektedir. Bununla birlikte evrensellik, yalnızca bir ilkenin geniş bir geçerlilik alanına sahip olduğunu belirtir; bu ilkenin neden ve hangi temellere dayanarak bütün insanlar için geçerli olduğu sorusuna doğrudan cevap vermez.

Evrenselcilik ise bu noktada evrensellikten ayrılmaktadır. Evrenselcilik, belirli ilke, değer veya hakikatlerin bütün insanlar ve toplumlar için geçerli olduğunu savunan ve bu geçerliliğin dayanaklarını açıklamaya çalışan düşünsel ve felsefî bir yaklaşımı ifade etmektedir (Arslan, 2009, s. 202). Başka bir ifadeyle evrensellik, bir düşüncenin veya ilkenin bütün insanlık için geçerli olma niteliğini belirtirken; evrenselcilik, bu evrensel geçerliliğin nasıl temellendirileceği, hangi ilkelere dayanacağı ve farklı tarihsel ve kültürel şartlarda nasıl anlaşılacağı sorularına cevap arayan sistematik bir düşünce biçimidir. Bu nedenle evrenselcilik, yalnızca bir düşüncenin bütün insanlara hitap ettiğini ileri sürmekle yetinmemekte; söz konusu evrensel geçerliliğin epistemolojik, ontolojik, ahlâkî veya teolojik temellerini de ortaya koymaya çalışmaktadır.

1.2. Evrenselci Kur'an Tasavvuru

Evrensellik ve evrenselcilik arasındaki ayrım, Kur'an'ın evrenselliği ve evrenselci Kur'an tasavvuru bakımından özel bir önem taşımaktadır. Kur'an'ın evrensel olması, onun mesajının belirli bir tarihsel döneme, topluma veya coğrafyaya özgü olmayıp bütün insanlığa yönelik bir hitap niteliği taşıması anlamına gelmektedir. Buna karşılık evrenselci Kur'an tasavvuru, Kur'an'ın bu evrensel niteliğinin hangi ontolojik ve epistemolojik temellere dayandığını açıklamaya yönelmektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın evrenselliği, onun bütün insanlığa yönelik mesajını ifade ederken; evrenselci yaklaşım, bu mesajın neden ve nasıl bütün zamanlar için geçerli olduğunu, Kur'an'ın tarihsel bir ortamda nâzil olmasına rağmen evrensel niteliğini nasıl koruduğunu ve metnin anlamının tarihsel şartlarla nasıl bir ilişki içerisinde bulunduğunu açıklamaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada “evrensellik” ile “evrenselcilik” kavramları birbirinin yerine kullanılmamaktadır. Evrensellik, Kur'an'ın bütün insanlığa yönelik ve zamanlar üstü mesajını ifade eden bir nitelik olarak ele alınırken; evrenselcilik, bu niteliği belirli bir düşünsel ve teorik çerçeve içerisinde açıklayan yaklaşım olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın temel konusu da Kur'an'ın yalnızca bütün insanlığa hitap eden evrensel bir mesaj taşıdığı kabulünden ibaret değildir. Asıl olarak, Kur'an'ın evrenselliğinin hangi ontolojik ve metinsel kabuller üzerinden temellendirildiği ve bu kabullerin Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması, özellikle de te'vil faaliyeti üzerindeki etkileri incelenmektedir. ânüzul

ilâhî Mahfûz(Yavuz, 2013, s. 20).

1.3. Geleneksel ve Modern Evrenselci Yaklaşımların Zikrî Kur'an Kur'an

2. Evrenselci Tasavvurda Metafizik Bir Metin Olarak Kur'an

Kur'an'ın tefsir ve te'viline dair evrenselci yaklaşım, temelde Kur'an metninin mahiyetine dair bir tasavvurun yansımasıdır. Yaklaşımın odak noktası metnin tarihsel nüzul sürecinden önceki metafizik âlemdeki ontolojik durumudur. Kur'an'ın ilahî ilimde ezelden beri var olan bütüncül ve aşkın mahiyeti "metafiziksel metin" olarak kabul edilmektedir (Yavuz, 2013, s. 20). Bu nedenle evrenselci görüş metin merkezlidir. Kur'an'ın emir ve yasaklarının zamanlar üstü bir bağlayıcılığa sahip olduğu ilkesine dayanan ve bundan hareketle hükümlerin kıyamete kadar geçerliliğini koruduğunu kabul eden bu metoda "mutlak" veya "evrenselci okuma" da denmektedir (Paçacı, 2000, s. 28-29). Bu yaklaşım, metnin anlamını belirleme sürecinde onun ilahî kelimelerin oluşunu, kendi iç bütünlüğünü ve kavramsal örgüsünü ana belirleyici unsurlar olarak görmektedir.

Metin türlerine dair sözlü yani muhatapla canlı diyalog sonucu oluşan ve kurgusal yani bütüncül yapısı önceden tasarlanmış metin ayırımı evrenselcilik, Kur'an'ın kurgusal metin olduğunu kabul etmektedir. Bu anlamda Kur'an ayetleri Allah'ın ezeli kelimeleridir ve Levh-i Mahfûz'da korunmuş metafizik bir hakikatin sembolik tezahürüdür (Karakaya, 2003, s. 26-27). Nüzul döneminde muhatapla canlı diyalog şeklinde teşekkül etmemiş, bilakis ilk muhatapların yaşadıkları tarihsel şartlardan ve karşılaştıkları olaylardan bağımsız olarak önceden belirlenmiştir. Vahiy Allah'ın takdir ettiği ilahî plan çerçevesinde yirmi üç yıllık bir süreçte tedricen indirilmiştir. Bu süreçte nazil olan ayetler, Levh-i Mahfûz'daki ilahî tertibe uygun biçimde düzenlenmiş ve her ayetin ve surenin yeri, ilahî düzen tarafından tayin edilmiştir (Mevdudî, 2005, C. 1, s. 46-47). Mushaf haliyle Kur'an kendi içinde tutarlı, bütünlük arz eden bir metin hâlini almıştır (Coşkun, 2018, s. 50; Zerküş, 1972, C. 1, s. 236). Başka bir ifadeyle evrenselci tasavvurda Kur'an, metafizik bir kelâmın tarihsel ve dilsel görünümüdür.

Evrenselci tasavvurun temel dayanağı, Kur'an'ın bizzat kendi lafzında yer alan ve onun aşkın bir alanda korunduğunu ifade eden beyanlarıdır. "Doğrusu o, kaybolmayan bir levhada bulunan şanlı Kur'an'dır" (Kur'an-ı Kerim, 85:21-22), "Şüphesiz o, gizli bir kitapta bulunan, değerli bir Kur'an'dır; ona ancak arınmış olanlar dokunabilir" (Kur'an-ı Kerim, 56:77-79) ve "Muhakkak ki o, bizim katımızdaki Ana Kitap'ta olup çok yüce ve çok hikmetlidir" (Kur'an-ı Kerim, 43:4) mealindeki ayetleri, Kur'an'ın metafizik alanda Levh-i Mahfûz denilen korunaklı bir yerde bulunduğuna delil olarak değerlendirilmiştir (Mukâtil b. Süleymân, 1423, C. 3, s. 789). Aynı şekilde müfessirler Kitâb (Kur'an-ı Kerim, 6:38, 50:4), Ümmü'l-Kitâb (Kur'an-ı Kerim, 13:39, 43:4), Kitâb-ı Mübîn (Kur'an-ı Kerim, 10:61, 34:3), Kitâb-ı Meknûn (Kur'an-ı Kerim, 56:78) ve Kitâb-ı Mestûr (Kur'an-ı Kerim, 17:58, 33:6) gibi kavramlar Kur'an olarak yorumlanmıştır (Râzî, 1995, C. 9, s. 418; Suyûtî, 2003, C. 14, s. 20; Taberî, 1996, C. 3, s. 103). Bu delillerden hareketle, Kur'an'ın Levh-i Mahfûz'daki hâlinin onun metafiziksel metin formuna karşılık geldiği ve insanlığa yönelmeden önce de ilahî bilgi alanında tamamlanmış bir hakikat olduğu savunulmaktadır.

Ehl-i Sünnet kelimelerinde de Kur'an Allah'ın ezeli kelâm ve ilim sıfatının bir yansıması olarak kabul edilir. Aşkın olan bu metin, zaman ve mekânın ötesindedir (Öztürk, 2012, s. 25) ve bu nedenle muhtevası belirli bir tarihsel kesitle sınırlı değildir. Aksine tüm zamanlardaki gelişmeleri dikkate almakta ve meydana gelebilecek muhtemel sorunları içermektedir (Öztürk, 2017, s. 11). Farklı düşüncelere sahip olmalarına rağmen İbn Teymiyye (ö.728/1328), Fahreddin Râzî (ö.606/1210) ve Zerkânî (ö.1367/1948) gibi âlimlerin ortak kanaatine göre bugün elimizde bulunan, iki kapak arasında toplanmış Mushaf, Levh-i Mahfûz'daki aslıyla kayıtlı bulunmaktadır. Elimizdeki Kur'an asıl nüshanın yeryüzündeki yansımasıdır (İbn Teymiyye, 1426, C. 12, s. 126; Râzî, 1995, C.

21, s. 250; Zerkâni, 2010, C. 1, s. 48). Bu anlayışa göre vahyin intikali de hiyerarşik fakat mahiyeti tam olarak idrak edilemeyen bir süreç olarak tasvir edilir. Rivayetlere göre melekler Levh-i Mahfûz'daki Kur'an'dan istinsah ederek yani kopyalayarak vahyi Hz. Peygamber'e ulaştırmışlardır (Yazır, 2023, C. 6, s. 203). Buna göre Kur'an, Allah'ın iradesi dâhilinde ve mahiyeti bizce bilinmeyen bir tarzda intikal etmiştir. Vahiy süreciyle Cebrail bunu Hz. Peygamber'e aktarmıştır (Duman, 1997, s. 75). Bu durumda Levh-i Mahfûz-vahiy-Mushaf çizgisinde süreklilik esasına dayalı bir inzal söz konusudur.

Kur'an'ın tanımı yapılırken, Cebrâil aracılığıyla Hz. Peygamber'e indirilen, tevatürle nakledilen, i'câz ve hidâyet için gönderilen ilahî kelâm (Görgün, 2024) olmasının yanında "Levh-i Mahfûz'da yazılı olan" (Mertoğlu, 2025) diye belirtilmesi Levh-i Mahfûz'da bulunan Kur'an ile elimizdeki Mushafın özdeş kabul edildiğini göstermektedir (Âlusi, 1301, C. 1, ss. 27-28). Bu anlayış, Kur'an'a dair geliştirilen metin tasavvurunun bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre Kur'an, Allah katında önceden belirlenmiş ve bütün yönleriyle tamamlanmış bir metin niteliği taşımaktadır. Metnin tertibi, okunma biçimi ve lafız-mana ilişkisi gibi unsurların tamamı başlangıçtan itibaren sabit kabul edilir. Zira Kur'an'ın Levh-i Mahfûz'da yazılı olması (Kur'an-ı Kerim, 85:21-22) ilahî kelâmın asli formu olarak düşünüldüğünde (Aydar, 2000, s. 118) metnin sadece içeriğinin değil, lafız ve tertibinin de ilahî planda önceden düzenlenmiş bir forma sahip olduğunu ima etmektedir (Ağbal, 2018, s. 93; Duman, 2020, s. 23; Kurtubî, t.y., C. 1, s. 44).

Kur'an'ın metafizik varlık alanına ilişkin tartışmalarda üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de Beytü'l-İzze meselesidir. Kur'an'ın nüzûl sürecinin metafizik aşamalarından biri olarak kabul edilen Beytü'l-İzze söz konusu metafizik formun sembolik bir anlatımıdır. Kur'an'ın Levh-i Mahfûz'dan dünya semasına Ramazan ayında (Kur'an-ı Kerim, 2:185) Kadir Gecesi (Kur'an-ı Kerim, 97:1) olarak adlandırılan mübarek bir gecede (Kur'an-ı Kerim, 44:3) toptan indirilmesi ve oradan peyderpey Hz. Peygamber'e ulaştırılması inancı (Demirci, 1998, ss. 35-37; Suyûtî, 1422, C. 1, ss. 116-117; Taberî, 1996, C. 9, s. 177) metafizik metin inancının temel argümanlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Böylece Kur'an'ın hem metafizik bütünlüğü korunmuş hem de tarihsel vahiy süreci başlamış olmaktadır. Zerkeşi (ö.794/1392) Kur'an'ın bir defada Levh-i Mahfûz'dan Beytü'l-İzze'ye indirildiği hususunda âlimler arasında icmâ bulunduğunu nakletmektedir (Zerkeşi, 1972, C. 1, s. 321). Ancak modern dönemde bazı düşünürler Kur'an'ın bir defada toptan indiğine dair rivayetlere mesafeli yaklaşmışlardır. Örneğin Subhî Sâlih (ö.1986) Beytü'l-İzze'ye toplu iniş inancını kabul etmediğini belirtmiştir. Ona göre bu konuyla ilgili rivayetler nüzûl sürecine dair Kur'an'ın kendi beyanlarıyla tam olarak örtüşmemektedir (Subhi Salih, 1970, s. 51).

Evrenselci tasavvurun metafizik âlem üzerinden tasavvur ettiği metin anlayışında vahiy, tarihsel şartlar içinde gerçekleşen dinamik bir iletişim süreci olmaktan ziyade, daha önce oluşturulmuş bir kitabın insanlara ulaştırılması şeklinde anlaşılmaktadır (Elik, 1998, s. 62). Kur'an yalnızca belirli bir tarihte indirilmiş bir vahiy değildir. Bilakis, Allah'ın ezeli ilminde önceden tasarlanmış, kurgusal ve bütünlüklü bir yapı arz eden sabit bir metindir. Bu anlayış içerisinde Kur'an, tarihin bir "önsözü" olarak kabul edilir (Öztürk & Ünsal, 2017, s. 11). Tarih, bu sabit metnin açığa çıktığı bir sahnedir, ancak tarihte yaşanan olayların metnin oluşumunda belirleyici bir etkisi yoktur. Yaşanan ve yaşanacak olan bütün olaylar önceden tasarlanmış bir şekilde Kur'an muhtevasında yer almaktadır.

Evrenselci yaklaşımda Kur'an, Allah'ın ilminin bir tezahürü olduğu için onda yer alan hükümlerin anlam ve içerik olarak her zaman ve mekânda geçerli olacak şekilde evrensel olduğu kabul edilir. Bu şekilde Kur'an, kıyamete kadar yüce Allah tarafından koruma altına alınmıştır (Keskin, 2016, ss. 3, 15, 91). Dolayısıyla Kur'an'ın korunmuşluğu yalnızca lafzının değil manasının da korunmuşluğu anlamına gelmektedir. Kur'an ayetlerinin lafzî ve zahirî anlamları zamanlar üstü bir geçerliliğe sahiptir. Her ne kadar ayetler belirli olaylar ve muhataplar çerçevesinde nazil olmuş

olsa da lafzın anlamı belirli bir tarihî dönemle, coğrafyayla ya da belirli şahıslarla sınırlandırılmaz. Bu anlamlar her dönemde insanlığın ihtiyacına cevap verecek bir bütünlük arz etmektedir. Kur'ân'ın hüküm ve mesajı sadece indirildiği döneme hitap etmemekte, bilakis tüm insanlık için sürekli geçerli olacak ilahî bir rehberlik sunmaktadır.

Evrenselci Kur'ân tasavvuruna göre ayet ve sure tertibinin tevkiî olması, okunması ve açıklanması gibi süreçlerin doğrudan Allah'a nispet edilmesi ilahî bir planın hâkim olduğunu ve metnin beşerî müdahaleden bağımsız metafiziksel bir bütünlüğünün bulunduğunu göstermektedir. “Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak (cem‘uhû) ve okumak (kur‘ânehû) bize aittir” (Kur‘ân-ı Kerim, 75:16-17). “Sonra onu açıklamak (beyânehû) da bize aittir” (Kur‘ân-ı Kerim, 75:19) ayetleri bu düşüncenin Kur‘ânî delilleri olarak sunulmaktadır. Evrenselci yaklaşıma göre “Biz Kur‘ân’ı, insanlara dura dura okuyasın diye âyet âyet ayırdık ve onu peyderpey indirdik” (Kur‘ân-ı Kerim, 17:106) ayeti de bu tedricî inşinin, önceden belirlenmiş bir bütünün parçalar halinde sunulması olduğunu göstermektedir (Ağbal, 2018, s. 84).

Metnin dokunulmazlığı ve Allah'ın ezeli ilmindeki tamamlanmışlığı, Kur'ân metninin her alanda beşerî müdahalelerden ne denli yalıtıldığını göstermektedir. Bu düşünce evrenselci görüşün modern dönemde Kur'ân'ın evrenselliğini temellendirmedeki önemli dayanakları arasındadır. Aksi bir durumda yani Kur'ân'ın nazım, mana, lafız ve dil unsurlarından biri eksik olduğunda, onun “ilahî” niteliği bozulur. Zira Kur'ân'daki her pasaj Allah'ın iradesiyle Hz. Peygamber'in kalbine, Levh-i Mahfûz'daki örneğe paralel biçimde indirilmiştir (Duman, 2009, s. 18).

Kur'ân'ın metafiziksel hali, yani Levh-i Mahfûz'daki varlığı, onun anlaşılması için engel teşkil etmemiştir. Aksine ilahî muradın anlaşılması için bu bir zorunluluktur, zira indiği günden itibaren anlamaya ve yorumlanmaya tabi tutulmuştur. Kur'ân'ın anlaşılma sürecinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte başvurulan temel yöntemlerden biri metni merkeze alan ve onun zahiri manasına odaklanan yaklaşımdır (Baktır, 2004, ss. 27-28). Bahsi geçen anlayışın temelinde, Kur'ân'ın hem lafız hem de mana yönüyle Levh-i Mahfûz'da mevcut olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da yer alan ifadeler çoğu zaman yorum gerektirmeyecek kadar açıktır ve anlam lafzın sınırları içerisinde sabittir. Bu sebeple, zâhirî yorum geleneğinin temel amaçlarından biri, ilahî metnin lafzî yapısını bozmadan, taşıdığı anlamı aslına uygun biçimde koruyabilmektir (Kutlu, 2007, s. 158).

Tefsir geleneğinde evrenselci Kur'an tasavvurunda metnin lafzına ve zâhirine mutlak sadakati savunan ekol ise geleneksel zâhirî/selefi yaklaşımdır. Sözlükte “öncelik ve geçmiş” manalarına gelen selef kavramı, (Özervarlı, 2009, s. 399) terim olarak Hz. Peygamber ve onu takip eden ilk üç nesli yani sahabe, tâbiîn ve etbâu't-tâbiîni mutlak referans kaynağı olarak gören zihniyeti ifade etmektedir. Bu selefi düşünce geleneği ve metin tasavvuru, anlama ve yorumlama faaliyetleri bağlamında tarihsel süreçte üç ana evreden geçerek şekillenmiştir. Birinci evre olan Mütেকaddimûn Dönemi, ilk üç nesli yaşam pratiği olarak taklit etmeyi esas alan, Buhârî (ö.256/870) ve Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) gibi hadis ve fıkıh otoritelerinin temsil ettiği Ehl-i Hadis çizgisidir (Arpa, 2016, s. 125; Bulut, 2016, s. 232; İzmirli, 1981, C. 1, s. 61; Koca, 2015, s. 15). İkinci evre olan Mütעהhirûn Dönemi'nde ise bu lafızcı yaklaşım, Endülüs'te İbn Hazm (ö.456/1064) ile Zâhirîlik mezhebine dönüşmüş, İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyım el-Cevziyye (ö.751/1350) ile sistematik bir yapı kazanmıştır. Daha önce Ashâbü'l-hadis olarak anılan ekol, bu dönemle birlikte “Selefiyye” ismini almış ve özellikle Hanbelî mezhebi çevresinde etkisini sürdürerek Kur'an ve Sünnet'e kayıtsız şartsız dönüşü merkeze koymuştur (Ersöz, 2018, s. 59; Kutlu, 2022, s. 3; Özvarlı, 2026). Selefi/Zâhirî okuma olarak adlandırılan bu yaklaşımda Kur'ân, her dönemde aynı lafzî hükümlerle bağlayıcılığını devam ettirmektedir (Albayrak, 1995, s. 173). Kur'ân'ın anlamı, lafzî yapı içerisinde sabitlendiği için bu yaklaşım lafız ne beyan ediyorsa hükmün o olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre

zâhirî okuma, metni keyfi yorumlardan koruyan ve Kur'ân'ın Levh-i Mahfûz'daki ontolojik gerçekliği ile dokunulmazlığını yeryüzünde de muhafaza eden bir kalkan işlevi görmektedir (Öztürk, 2016, s. 135; Yavuz, 2019, ss. 180-182). Ayrıca Kur'ân'ı en iyi anlayanların nüzul dönemindeki sahabe ve onlardan sonra gelen nesil olduğu savunularak, o dönemlerdeki anlayışın ve uygulamanın birebir bugüne taşınması gerektiği iddia edilmektedir. Bu nedenle Selefi/Zâhirî yaklaşım, ayetin anlaşılmasında sonraki nesiller tarafından yapılan ilave bir yoruma ihtiyaç duyulmadığını belirtmektedir (Arpa, 2018, s. 21).

Yaklaşımına göre metin zaten ezelde takdir edildiği için anlamın keşfi için harici bağlam çok da önemli değildir. Metnin kendisi zaten anlamın belirleyicisidir. Böylece lafzın anlamı yaşanan olay ve olgulardan etkilenmemekte ve anlam tarihsel süreçte değişmemektedir, zira metnin indirildiği dönemin şartları anlam üzerinde etkili değildir (İbn Hazm, 1970, C. 1, ss. 15-25). Dolayısıyla tefsir faaliyeti metne yeni manalar vermek değil, nüzul döneminde sabitlenmiş olan aslî manayı muhafaza etmektir. Müfessirin asli vazifesi bu tarihsel manayı aktaran bir nakilci olmaktır (Öztürk, 2014, s. 200).

Selefi düşüncenin ve ana kaynaklara dönüş fikrinin üçüncü evresi olan Modern Dönem ise 19. yüzyılda Batı'nın meydan okumaları ve İslam dünyasındaki siyasi gerilemeye tepki olarak Cemâleddin Efganî (ö.1897) ve Muhammed Abduh (ö.1905) öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Söz konusu hareket de öze dönüşü savunmakla birlikte yöntem olarak geleneksel selefilikten ayrılmaktadır. İbn Teymiyye çizgisindeki geleneksel selefilik geçmişin uygulamalarını taklit ederken; modernistler Kur'ân ve Sünnet'ten hareketle çağa uygun yeni içtihatlar geliştirmeyi ve evrensel ilkeleri tespit etmeyi hedeflemektedir (Korkmaz, 2014, s. 450; Öztürk, 2015, ss. 37- 44).

Modern çağın getirdiği toplumsal, kültürel yeni oluşumların yanı sıra Batı'nın meydan okumalar karşısında şekillenen modern metin merkezli evrenselci yaklaşım, metni modern hayatın gerçekliklerine cevap verecek şekilde yeniden okumayı gaye edinmiştir. Abduh ve arkadaşları, Kur'ân'ın hidayet etmek ve hakikat yolunu göstermek maksadıyla vahyedildiğini belirterek, Kur'ân buyruklarının tarihüstü bir değere sahip olduğunu savunmuşlardır. Örneğin, hareketin önemli temsilcilerinden Reşid Rıza hiçbir ayetin miadını doldurmadığı, vahyin her parçasının farklı zaman ve yerlerde muhataplarına sunacağı canlı bir mesajı olduğu görüşündedir (Reşid Rıza, 2011, C. 1, s. 179, C. 4, s. 280).

Kur'ân metnine dair yaklaşımda geleneksel Selefi/Zâhirî dönem ile modern dönem evrenselci yaklaşımları, Kur'ân'ın Levh-i Mahfûz'daki metinsel bütünlüğünü kabul etmeleri hasebiyle ortak bir zeminde buluşmaktadır. Bu nedenle her iki yaklaşımda da metnin lafzına sadakat gösterilmeli ve herhangi bir değişikliğe gidilmemelidir. Ancak bu iki ekolün ayetleri anlama ve yorumlama yöntemleri birbirinden oldukça farklıdır. Geleneksel Selefi/Zâhirî yaklaşım Kur'ân'ı anlamada rivayet merkezli bir yöntem izlemekte ve Kur'ân'ın ezeli boyutunu ön plana çıkararak lafzın evrenselliğini savunmaktadır. Modern dönem evrenselci yaklaşım ise rivayetin yerine akla öncelik vermekte ve Kur'ân'ın zamanlar ve mekânlar üstü geçerliliğine odaklanarak mesajın evrenselliğini öne çıkarmaktadır (Aydüz, 2013, s. 60).

Modern dönem evrenselci yaklaşım da Kur'ân'ın Levh-i Mahfûz'da metin olarak önceden var olduğuna ve oradan dünya semasına indirildiğine herhangi bir itirazda bulunmamakta, bilakis bunu bir inanç meselesi olarak ele almaktadır. Bu konuda insanın sorumluluk alanı, hakikatin detayına veya sırlı taraflarına girmeksizin inanmakla sınırlıdır. Zira metafizik meseleler insanın bilgi ve deneyim sınırlarını aşan bir gayb alanıdır ve aklî spekülasyonlar yerine teslimiyet daha makul bir tutumdur (Abduh, 1341, s. 61; Reşid Rıza, 2011, C. 2, s. 263). Hz. Peygamber'e vahyedilmeye başladığında ve iki kapak arasında toplandığında artık beşerî bir dil ile ifade edilen ve dünyevi bir metin hâline dönüşen Kur'ân, okunan, anlaşılabilen ve yorumlanabilen bir varlık alanı kazanmıştır (Said, 2000, s. 122). Böylece modern evrenselci yaklaşım bir taraftan Kur'ân'ın Levh-i Mahfûz'daki

aşkın ve ezeli varlığını imanla kabul ederken, diğer taraftan da onu, insanların ahlâkî, toplumsal ve entelektüel yaşamlarını şekillendirecek evrensel bir rehber olarak değerlendirmektedir.

Evrenselci yaklaşım Kur'an'ın metafizik bir bütün olarak algılanmasının, onun anlaşılması veya yorumlanması konusunda herhangi bir engel teşkil etmediğini savunmaktadır. Bu düşünce en çok Allah'ın sıfatları ve müteşâbih ayetlere getirilen açıklamalarda kendini göstermektedir. Bununla birlikte hem geleneksel dönem hem de modern dönem evrenselci yaklaşım bu ayetleri lafzî olarak kabul etmiş, herhangi bir te'vil yöntemine gitmemiştir. Bu noktada, evrenselci yaklaşımların karşı çıkmasına rağmen farklı yaklaşımların Kur'an ayetlerinin açıklanmasında kullandıkları tevil yönteminin kapsamı ve teolojik arka planı önem kazanmaktadır. zâhirîilâhîilâhîKur'ân

3. Te'vil Kavramı ve Teolojik Zemini

Allah tarafından insanlığa ulaştırılan murad-ı ilahînin, yaşanan hayata gerektiği gibi yansıtılabilmesi için Kur'ân ayetlerinin doğru anlaşılması zorunluluktur. Kur'ân'ın anlaşılması sürecinde, kelimelere yüklenen yanlış anlamlar hem bunlardan türetilen kavramların yanlış değerlendirilmesine hem de içinde geçtikleri ayetlerin hatalı veya eksik anlaşılıp yorumlanmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle te'vil yöntemi ayetlerin anlaşılması sürecinde üstlendiği görev bakımından son derece önemlidir.

Te'vil kavramı, sözlükte “dönmek, bir şeye varmak” anlamındaki e-v-l kökünden türemiştir (İbn Manzûr, 1414, C. 11, s. 33). Bir işin veya sözün dönüp dolaşıp varacağı son nokta, nihai anlam, akıbet ve rüyanın yorumu gibi manalar taşımaktadır (Râgıb, t.y., s. 59). Terim olarak ise Kur'ân'ın lafzında ilk bakışta kapalı olan veya birden fazla anlama gelme ihtimali taşıyan ifadelerin, Kitap ve sünnetten delillere dayanarak uygun bir manaya hamledilmesi (Birişik, 2025) ya da ayetin anlamına uygun gelecek muhtemel manalardan birinin seçilmesidir (Kâfiyecî, 1998, s. 22).

Te'vil kavramı Kur'ân-ı Kerim'de on yedi farklı yerde geçmekte ve buralarda farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ayetlerde, muhkem ifadelerde kastedilen anlam ve müteşâbih ayetlerin gerçek mahiyeti (Kur'ân-ı Kerim, 3:7), bir işin, bir olayın akıbeti veya arzu edilen sonucu (Kur'ân-ı Kerim, 18:78, 12:82), yaşanmış veya yaşanmakta olan bir olayın iç yüzü (Kur'ân-ı Kerim, 7:52-53, 10:39) veya önceden haber verilen bir sözün harici âlemde harfiyen gerçekleşmesi (Kur'ân-ı Kerim, 12:6, 21, 35, 37, 44, 45, 100, 101) gibi kullanımları mevcuttur.

Tefsir tarihine bakıldığında erken dönemlerde tefsir ve te'vilin eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir. İbn Abbâs'tan gelen rivayetler bu durumu desteklerken (İbn Manzûr, 1414, C. 11, s. 33), İbn Cerîr et-Taberî'nin (ö.310/923) ayetleri yorumlarken sıklıkla “Kavlühu fi te'vili...” (Şu sözün te'viline dair) ifadesini kullanması (Taberî, 1996, C. 1, ss. 62, 65, 511), ilk dönemde bu iki kavram arasında henüz kesin bir metodolojik ayrımın olmadığını göstermektedir. Bu anlamda tefsir ve te'vil kavramları, “açıklamak, izah etmek” anlamından hareketle Kur'ân'ın açıklanması olarak tanımlanmıştır. İmam Mâtürîdî (ö.333/944) ile birlikte bu iki kavram farklı anlamlarda kullanılmış ve metodolojik olarak birbirinden ayrılmıştır. Mâtürîdî'ye göre tefsir, lafzın işaret ettiği tek ve kesin mananın ortaya çıkarılması, bunun için söz konusu anlamın vahyin inişine şahit olan sahabelerden gelen rivayetlere başvurmak suretiyle elde edilmesidir. Te'vil ise dirayete dayanmaktadır. Lafzın muhtemel manaları arasından birini, kesinlik iddiası gütmeksizin tercih etme eylemidir (Mâtürîdî, 2006, C. 1, ss. 3, 349). Zerkeşî de te'vil konusunda “bir delile dayanarak ve siyak-sibak gözetilerek lafzın muhtemel manalardan birinin seçilmesi” (Zerkeşî, 1972, C. 1, Böl. 2, s. 166) şeklinde benzer bir tanımda bulunmuştur. Suyûtî (ö. 911/1505) ise tefsirin rivayete, te'vilin ise aklî muhakeme ve dil kurallarına dayandığını vurgulayarak kavramlar arasındaki yöntembilimsel ayrımı belirginleştirmiştir (Suyûtî, 1422, C. 1, s. 759). Bu tanımlardan hareketle tefsirin, lafızların kesin bir açıklaması olduğu ve kaynak olarak büyük ölçüde sahabe ve tâbiîn rivayetlerine dayandığı

söylenbilir. Te'vil ise ayet lafızlarının, muhtemel anlamlar arasından dinin temel kaynaklarından elde edilen bir delile dayanarak ve aklı yöntemleri kullanarak yeniden anlamlandırılmasıdır. İşlevsel açıdan bakıldığında klasik usulde tefsir, te'vilin temelini oluştururken, te'vil ise bu zemin üzerinde lafzın işaret ettiği ikincil manaları ortaya çıkaran bir süreçtir. Bu bakımdan tefsir daha çok açıklama işlevi görürken, te'vil tercih ve delillendirme üzere kurulu bir anlamlandırmadır.

Te'vil keyfî bir anlamlandırma faaliyeti olarak görülmemelidir. Zira te'vilin geçerli sayılabilmesi için belirli metodolojik şartlara bağlı kalınması zorunludur. Ayetin siyak-sıbak bütünlüğüne sadık kalması, İslam'ın genel ilkeleriyle çatışmaması ve sağlam bir dilbilimsel temele dayanması gibi birtakım şartlar te'vili keyfilikten çıkarıp, bilimsel nitelik kazandırmaktadır. Gerekli şartları göz önüne alarak yapılan bu faaliyet salt lafzî bir çözümleme değildir. Bilakis metnin anlamını keşfetmek kastıyla metnin anlam ufku genişleten bir anlama çabasıdır. Lafzın işaret ettiği muhtemel anlam alanlarını usûl sınırları içinde kalarak görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu durumda te'vil lafzı geçersiz kılmamakta, aksine lafzın zâhirinin yetersiz kaldığı noktalarda ilahî muradın ortaya çıkarılmasına hizmet etmektedir (Râzî, 1993, ss. 182-183, 187). Sonuç olarak gerekli usul şartlarına bağlı te'vilin metnin otoritesini zayıflatmadığı, onun daha kapsamlı ve tutarlı biçimde anlaşılmasını mümkün kılan bir anlama faaliyetine dönüştüğü söylenebilir.

Te'vil yönteminde lafza, dil kurallarına aykırı veya bağlamla irtibat kurmanın imkânsız olduğu, zorlama hiçbir anlam verilememektedir. Bununla birlikte gerekli bütün şartları taşıyan te'vilde dahi ayetteki ilahî maksadın mutlak surette o olduğu iddiasında bulunulamaz (Yavuz, 2025). Bu anlama çabasında belirleyici olan yorumcunun kişisel eğilimleri değil, lafız ve onu destekleyen diğer delillerdir. Bu nedenle te'vil öznel yorum içermesine rağmen bütünüyle sübjektif değildir. Te'vil, dil kuralları ve İslam'ın genel ilkeleriyle sınırlandırıldığı için nesnel bir anlama niteliği taşımaktadır.

Te'vil yöntemi İslami ilimlerde sadece tefsirde değil, kelam ve fıkıh gibi farklı disiplinlerde de kullanılmıştır. Te'vil, anlamı ve kullanım yöntemi alimler tarafından tartışılan bir kavramdır. Çalışmada verilen anlam ve işlevi bakımından te'vil kavramının, tefsir ilminde özellikle müteşâbih, mücmel, müşkül, müphem içeren ayetlerin ve çok anlamlı kelimelerin anlamlarının tespitinde kullanılan bir yöntem olarak değerlendirilmesi daha isabetlidir. Gelenekte de te'vil kavramı büyük oranda, mecaz ve istiare gibi dil sanatları kullanmak suretiyle lafzın zâhirî anlamından yan anlamına geçiş olarak algılanmaktadır (Yavuz, 2019, s. 265).

Te'vilin en çok kullanıldığı konulardan birisi Allah'ın sıfatlarıdır. Müslüman âlimler, Allah'ın zâtı ve sıfatları meselesinde O'nun her türlü noksanlıktan uzak ve aşkın olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak özellikle haberî sıfatları anlama söz konusu olduğunda, ayetin lafzî anlamını öne çıkarmak yanlış anlaşılma sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle “el, yüz, istivâ” gibi fiziksel çağrışımlar yapan lafızların anlaşılmasında temelde iki farklı metodoloji geliştirilmiştir. Birinci yaklaşımın mensupları naslarda geçen lafızların zâhirî anlamına bağlı kalarak mahiyeti Allah'a havale etmeyi yani tefvizi tercih etmektedir. Te'vil yöntemini benimseyen ikinci yaklaşımın mensupları ise lafızların zâhirinin literal anlamda alınmasının çeşitli problemlere sebep olacağını düşünerek aklî istidlallere ve dilin imkânlarına başvurmayı zorunlu görmüştür (Yurdağür, 1984, s. 236).

Kur'ânâdeîEvrenselci Kur'an tasavvuruna sahip düşünürler arasında te'vili reddedenler olduğu gibi bu yöntemi kabul eden âlimler de bulunmaktadır. Te'vil yöntemini kabul etmeyip lafzın zâhiri üzere anlaşılması gerektiğini savunan yaklaşım “bilâ keyf” yani nasıllığının bilinemeyeceği ilkesi çerçevesinde, Allah'ın sıfatlarını tasdik edip mahiyetini Allah'a bırakmayı uygun görmektedir. Te'vil yöntemini benimseyen ikinci grubun hareket noktası ise Allah'ı yaratılmışlara benzetmekten korunmaktır. Bu düşüncede olan Râzî'ye göre te'vil kelamî bir zarurettir, zira insan zihni, “el” veya “yüz” kelimesini duyduğunda gayri ihtiyari fiziksel bir form tasavvur etmeye meyillidir. Bu algılama

ise tevhid inancıyla kesinlikle bağdaşmamaktadır. İslam'ın Yaratıcı'yı mahlûkata benzetmeme ilkesiyle doğrudan çatışan bu cisimsel tasavvurları bertaraf etmek gereklidir. Bundan dolayı söz konusu lafızlar Allah'ın şanına uygun ikincil manalara te'vil edilmelidir (Râzî, 1993, s. 220 vd.; Yurdagür, 1984, s. 237).

Gerek tefvîz gerekse te'vil yaklaşımında amaç, Allah'ın mahlûkata benzetme tehlikesinden sakındırmaktır. Yaklaşımlardaki farklılık ise kullanılan yöntem düzeyindedir. Dolayısıyla söz konusu farklılık nassın otoritesi ve metne sadakat ile aklî tutarlılığı uzlaştırma konularında sergilenen çeşitli tutumların tezahürü olarak değerlendirilebilir. Bu noktada metnin zâhirine bağlılığı esas alan ve selef-i sâlihîn olarak anılan ilk üç neslin anlayış ve uygulamalarını temel referans kabul eden evrenselci Selefi/Zâhirî metodolojinin te'vile yönelik yaklaşımı önem kazanmaktadır.

4. Selefi/Zâhirî Metodolojide Lafzî Sadakat ve Te'vilin Reddi

İslam düşünce geleneğinde farklı teoriler bulunmakla birlikte, Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğu dilin kökeninin vahye dayandığını, yani tevkîfî olduğu görüşünü benimsemiştir. Bu yaklaşıma göre dil, beşerî uzlaşmanın ürünü değildir. Selefi/Zâhirî mantığa göre de dili ortaya çıkaran Allah'tır. Lafız ile mana arasında, metafizik âlemde kurgulanmış ve ilahî irade tarafından belirlenmiş bir bağ olduğu kabul edilmektedir. Özellikle İbn Hazm ve İbn Teymiyye gibi düşünürler dilin kökeninin vahiy olduğunu ve isimlerin bizzat Allah tarafından öğretildiğini savunmaktadırlar (İbn Hazm, 1970, C. 1, ss. 11-25; İbn Teymiyye, 1996, s. 80). Lafız-anlam ilişkisinin ilahî olması anlayışı, özellikle nassların zâhirine bağlı kalmanın ve te'vile karşı ihtiyatlı durmanın gerekçesini oluşturmaktadır.

Allah'ın zatı ve sıfatları konusundaki bilgiler tevkîfidir ve bu konudaki bilginin sınırları Kur'ân ve sünnet tarafından belirlenmiştir. Aklın bu konuda herhangi bir bilgi elde etme yöntemi mevcut değildir zira ilahî zat ve sıfatlar gayb alanına ait olup insan tecrübesinin ve akli çıkarımın doğrudan erişemeyeceği bir mahiyete sahiptir. Bu sebeple insan, Allah'ı ancak vahiyle kendisini tanıttığı veya Resûlü'nün O'nu vasıflandırdığı şekliyle bilebilir (İbn Teymiyye, 1426, C. 5, s.16). Kur'ân ve Hz. Peygamber'in de Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili bilgileri insan dilinin imkânlarını kullanarak bildirmesi vahyin muhatap tarafından kavranabilir olmasının bir gereği olarak değerlendirilmektedir.

Âlimlerin büyük çoğunluğu tenzih ilkesini korumak amacıyla müteşâbih nassların zâhirini, Kur'ân ve sünnetin genel ilkelerine bağlı kalarak, aklın ilkeleri doğrultusunda yorumlama yoluna gitmişlerdir. Bu yaklaşımda temel amaç, Allah'ı mahlûkata benzetme ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Ancak Kur'ân'ı metafizik bir metin olarak merkeze alan evrenselci Selefi/Zâhirî metodolojinin en bariz özelliği, nassların te'vil edilmesine karşı olmaları ve manası kapalı ayet ve hadisleri lafzî manalarıyla kabul etmeleridir (İbn Teymiyye, 1426, C. 5, s. 101; Râzî, 1993, s. 202). Böyle bir tutum sergilemekle vahyin metafiziksel lafzî bütünlüğünü ve anlam sabitliğini korumak istemişlerdir.

Selefi/Zâhirî yaklaşıma göre, söz konusu nassları te'vil etmekten kaçınmanın iki temel dayanağı vardır. Bunlardan birincisi, Âl-i İmrân suresinin 7. ayetinde te'vilin bizzat Allah tarafından yasaklanmış olduğu kabulüdür (Râzî, 1995, C. 1, s. 414). Dolayısıyla yaklaşıma göre te'vil faaliyetine mesafeli durmayı nass istemektedir. İkinci gerekçe ise te'vil yönteminin kesin bilgiye değil, zanna dayandığı hususundaki görüş birliğidir. Bu yaklaşıma göre insan akli yapısı gereği sınırlı, göreceli ve zan içeren bir bilgi aracı olarak kabul edilmektedir. İlahî sıfatlar mevzusunda zanna dayalı hüküm vermek doğru değildir. İlimde derinleşmiş âlimlerin de işaret ettiği üzere, müteşâbih sıfatların tamamının Allah katından geldiğini beyan etmek gereklidir. Muhatap için

metnin zâhirine iman edip kalben de bunu tasdik etmek zorunludur (Öztürk, 2009, s. 88; Şehristânî, t.y., s. 93).

Selefi/Zâhirî yaklaşımın erken dönem temsilcileri kabul edilen Ashâbü'l-Hadîs, tefsirde zâhirî anlama bağlılığı ve Selef-i Salihîn'in görüşlerini referans kabul etmişlerdir. Yaklaşımın âlimleri haberî sıfatların anlaşılması hususunda da aynı yöntemi takip etmişler, nasslarda geçen "el, yüz, nüzûl ve istivâ" gibi kavramları, herhangi bir mecazî anlama yormadan veya te'vil cihetine gitmeden, zâhirî anlamlarıyla ele almışlardır. Ashâbü'l-Hadîs'e göre bir nassı zahirî anlamından çıkarıp farklı bir yoruma tâbi tutmak için mutlaka açık ve bağlayıcı bir delilin bulunması gerekmektedir. Söz konusu yaklaşımda Kitap, sünnet, sahâbe kavli ve tabiînin icması gibi deliller te'vilde şart koşulan delillerdir. Bunlardan biri olmadan nassı zâhirî anlamından çıkarıp te'vil etmek doğru bir yöntem olarak kabul edilmez (Görmez, 1997, s. 99). Ancak yaklaşım sahiplerine göre bu kabul, teşbih ve tecsim anlamına gelecek bir benzetme içermemektedir. Bu düşüncenin temel referansı Allah'ın hiçbir şeye benzemediği kaidesidir. Bu nedenle söz konusu sıfatların gerçek mahiyetinin yaratılmış varlıklarinkinden tamamen farklı olduğu savunulmuş ve te'vil kapısı kapalı tutulmuştur (Eş'arî, 1410, s. 57).

Ashâbü'l-Hadîs'in bu ayetlerin anlaşılmasında böyle bir yaklaşım sergilemesinin temel nedeni metne beşerî müdahaleyi engellemek ve böylece dini tahrifattan korumaktır. Bu nedenle müteşâbih sıfatların Allah katından geldiğini tasdik etmek, metnin zâhirine iman etmek ve keyfiyet bilgisini Allah'a havale gerekir. Onlar açısından sıfatların nasıllığını irdelemek veya dil oyunları ile kelimeleri değiştirmek dinin ruhuna aykırı bir davranıştır. Bu nedenle lafız hangi anlamdaysa ona göre iman edilmelidir. Te'vil yapanlar nass gibi kesin deliller yerine zan ile hareket etmekte, öznel ve değişken olan insan aklı ile lafzın sabit anlamı değiştirilmektedir. Bu durumda te'vil özneliğin ağır bastığı bir anlamadır ve nesnel bir anlamının olmadığı durumlarda tahrif meydana gelecektir. Te'vil kapısı açıldığında sınır aşılacak ve artık bunun önüne geçmek mümkün olmayacaktır (Gazzâlî, 1974, C. 1, s. 104).

İmam Mâlik'e (ö.179/795) nispet edilen "İstivâ malum, keyfiyet ise meçhuldür" kuralı geleneksel Selefi/Zâhirî yaklaşımın yönteminin temellerini oluşturmaktadır (Zerkânî, 2010, C. 2, s. 231). Buna göre lafzın dildeki sözlük manası herkes tarafından bilinmekte ve ayet de bu bilenen manayı kastetmektedir. Ancak yaklaşım bu mananın Allah'ın zatında nasıl tecelli ettiğinin bilgisini Allah'a havale eder. Tecelli şeklinin nasıllığını Allah'a bırakarak kabul etmek, insan zihninde bilinmeyen ya da bilinmeyen bir Allah tasavvuruna sebep olabilir. İbn Teymiyye'ye göre bu agnostik tutumu engellemek yani birtakım sıfatlara sahip olan ama bilinmeyen bir Allah tasavvuruna girmemek için lafzın zâhirî anlamı alınmalıdır (İbn Teymiyye, 1426, C. 3, s. 74). Böylece lafız işlevsiz ve anlamsız bir yapıya dönüşmeyecektir.

Tarihsel süreçte te'vil karşıtlığı ile Ashâbü'l-Hadis, Allah'ı cisimleştiren Mücessimeyle ve Müşebbiheyle mücadele etmişlerdir. Ashâbü'l-Hadis ayrıca bu sıfatların anlamlarını zâhirî üzerinden kabul etmeyen Cehmiyye ve Mu'tezile'ye sıfatları işlevsiz hale getirdikleri gerekçesiyle karşı çıkmışlardır (Kırbaçoğlu, 2017, s. 109). Ahmed b. Hanbel'e göre, nasslarda yer alan sıfatları zâhirî manalarıyla kabul etmek, Allah'ı yaratılmışlara benzetmek anlamına gelmez, sıfatların keyfiyetini Allah'a havale etmektir. Yaratıcıyı yaratılmışlara benzetmek ne kadar büyük bir sapma ise, tenzih etme iddiasıyla nasslarda geçen sıfatları reddetmek veya işlevsiz kılmak da aynı derecede hatalı ve tehlikeli bir yöntemdir (Ahmed b. Hanbel, 2003, s. 90). Bu konuda en güvenli yol Selef-i Salihîn'in yöntemine tabi olmaktır. Sıfatullah konusunda Selef çizgisinden sapanlar ağır bir dille eleştirilmiş, hatta Dârimî bu sapmayı şirkle eşdeğer tuttuğuna dair görüşler beyan etmiştir (Dârimî, 1985, ss. 93-94).

Selefi/Zâhirî yaklaşımda lafız, hakikatin kendisidir ve Allah'ın muradını bizlere taşıyan yegâne kalıp olduğundan (Gazzâlî, 1993, C. 1, ss. 180-182) vahyedildiği şekliyle alınması esastır. Dolayısıyla lafzın zâhirî, anlamın aslî ve öncelikli kaynağıdır. Lafız ne diyorsa anlam odur. İsim ile müsemma (isimlendirilen şey) arasındaki bu doğrudan ilişki gereği, kelimeler mecaza sapmadan hakiki manalarına delalet etmektedirler (İbn Hazm, 1970, C. 4, s. 437). Örneğin “el” kelimesi “İki elimle yarattığım” (Kur’ân-ı Kerim, 38:75) ayetinde, gerçek anlamındadır. Eğer burada “kudret” manasına gelseydi, Allah “el” yerine “kudret” derdi. Allah “Benim elim kudretimdir” gibi bir kullanım yapmamıştır. Ayrıca yaklaşıma göre sonsuz bir güç ve kudret sahibi olan Allah'ın, muradını en açık ve en belîğ şekilde ifade etmeye kâdir olduğu kabul edildiğinden, lafzın açıkça işaret etmediği bir mecazî anlamı tercih etmek metnin amacına aykırı görülmüştür. Dolayısıyla burada zâhirî manadan, yani sıfat olan el'den vazgeçilemez (Taberî, 1996, C. 3, s. 340). Benzer şekilde ayette geçen “istivâ” lafzıyla Allah “istilâ” manasını murad etseydi, bunu açıkça ifade etmekten aciz kalacak değildir (İbn Teymiyye, 1426, C. 5, s. 145).

Klasik usuldeki tanım şeklini kabul etmeyen Selefi/Zâhirî evrenselci düşüncede te'vil kavramı iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamda te'vil, tefsir ile eşdeğer kabul edilmekte ve sözün manasının izah edilmesi, açıklanması anlamındadır. Kavramın ilk dönemdeki kullanımı bu anlama işaret etmektedir. Bu kullanımda te'vil lafzın neye delalet ettiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. İkinci anlamda ise te'vil, sözü edilen durumun veya haberin, dış dünyada bizzat vuku bulması, yani nesnel bir gerçekliğe dönüşmesidir (İbn Teymiyye, 1426, C. 13, ss. 288-289). Bu anlamda te'vil, zihinsel bir anlama faaliyeti değil, haber verilen olayın sonuçlanmasıdır. Nitekim Kur’ân'da geçen Hz. Yusuf kıssasında kardeşleri huzurunda saygıyla eğildiklerinde, onun “İşte bu, rüyamın te'vilidir” (Kur’ân-ı Kerim, 12:100) ayetinde te'vil, haberin gerçekleşmesini ifade etmektedir (İbn Teymiyye, t.y., C. 2, s. 111). Litaratür incelendiğinde de te'vil kavramına yapılan tanımlar arasında genel olarak kabul edilen görüşün bu yönde olduğu anlaşılmaktadır. Tefsir anlamında onunla eşdeğer kullanımı veya klasik tanımı kabul edilmemektedir (Reşid Rıza, 2011, C. 14, s. 250). Selefi/Zâhirî yaklaşımın, te'vil kavramını Kur’ân'daki kullanımını esas alarak tanımlaması metin merkezli yaklaşımının ve nassın zâhirine bağlı kalma konusundaki hassasiyetinin tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Kavramına verilen bu anlam bağlamında istivâ ayeti değerlendirildiğinde şu sonuca ulaşılmaktadır. İstivâ Allah'ın evren üzerindeki mutlak hükümlanlığını anlatan ontolojik bir gerçektir ve bu hakikat, lafzın zâhirine iman edilmek suretiyle tasdik edilir. Ayetin te'vili ise ahirette Rabbimizi arşa istivâ etmiş halde gördüğümüzde vuku bulacaktır. Ancak bu anlama şeklinin mevcut muhatap açısından anlamın ortaya çıkarılması konusunda eksik bir tutum sergilediği söylenebilir. Zira Selefiyye, anlamı şimdiden alıp geleceğe, kıyamete ertelemektedir. Yaklaşımına göre ise ayetin delalet ettiği hakikat henüz bütünüyle bilinmese de lafzın zâhirî esas alındığından nesnel bir anlama faaliyeti gerçekleşmekte, böylece metnin doğruluğu ve geçerliliği korunmuş olmaktadır.

Evrenselci yaklaşımın temel savunusu olan nesnellik-öznellik açısından ayete bakıldığında istivâ şu an bir “haber”dir. Bu haber ilahî olduğu için bağlayıcıdır. Ancak bu bilginin mahiyeti ve keyfiyeti beşerî idrak açısından henüz tam olarak düzeyde değildir. Burada dikkat edilecek husus anlamın herkes tarafından kabul edilen nesnel bilgi olmasıdır. İlerleyen zamanda veya ahirette gerçekleştiği zamanda ise nesnel gerçekliğe dönüşecektir. Lafız zâhirî üzere okunup mana değiştirilmediğinde anlam okuyucunun zihninde keyfî biçimde gerçekleşmemektedir. Böylece anlam, gerçekleşecek bir olguya bağlandığında öznellikten kaçınılmakta ve nesnelleştirilmektedir. Bu durumda metnin bildirdiği sınırlar içinde kalan yaklaşım, metin merkezli bir nesnellik iddiası ortaya koymaktadır.

Selefi/Zâhirî metodolojinin sıfatları ve müteşâbih ayetleri te'vil etmeme konusundaki sebeplerinden biri de Kur'ân ile sünnetin bütünlüğüdür. Yaklaşımına göre, Hz. Peygamber'in temel görevi vahyi insanlara tebliğ ve tebyin etmek ise ayetlerin zâhirî ifadelerinin dışında, murad edilen başka bir anlam söz konusu olsaydı Peygamber bunu bildirmekle görevli olurdu. O bunu ümmetinden asla gizlemezdi ve görevini yerine getirirdi. Hz. Peygamber'den bu yönde bir açıklama gelmediğine göre, nassların zâhirini terk etmek doğru değildir. Lafzın söylediğinin aksine salt aklî gerekçelere dayanarak yapılan te'viller, dinde dayanağı olmayan keyfî yorumlardır. (İbn Teymiyye, 1426, C. 5, s. 16; Taberî, 1996, C. 2, s. 16).

HaberîSöz konusu ayetlerle ilgili te'vil yapılmaması gerektiği şeklindeki Selef'in icması da yaklaşımın te'vilden uzak durma gerekçelerindendir (İbn Teymiyye, 1426, C. 16, s. 92). Zira sahabe ve ondan sonra gelen nesil dini anlama ve aktarma konusunda en yetkin ve örnek kimselerdir. Onlar kulların Allah'ın sıfatlarının keyfiyetinin sorgulanmasını kabul etmez ve Allah'ın mahiyetini ancak kendisinin bileceğini ifade ederler (Keskin, 2016, s. 97). Ayetlerde geçen lafzı zâhirî üzere kabul etmiş herhangi bir yoruma tabi tutmamışlardır. Dolayısıyla istivâ lafzını zâhirî anlamı üzere anlamış, kelimeye mecazî olarak istilâ anlamı vermemişlerdir. Bu nedenle sonraki nesillerin, aklı kullanarak çıkardığı anlamlar sıfatın keyfiyetini sorgulamaktır ve bid'attır (İbn Teymiyye, 1426, C. 5, s. 148).

Kur'ân'ın Levh-i Mahfûz'daki metinsel bütünlüğünü kabul eden ve temelde lafza sadakati esas alan evrenselci yaklaşıma sahip bazı düşünürlerin, te'vili bütünüyle reddetmedikleri görülmektedir (Öztürk, 2009, s. 102). İbn Hazm'ın "vech", "cenb" ve "istivâ" gibi Allah'a nispet edilen kavramları te'vil yoluna gitmesi bunun açık bir örneğidir. O, Bakara 2/115 âyetindeki "vechullah" ibaresini "Allah'ın, kulun yönelişini bilip rıza göstermesi", Zümer 39/57 âyetindeki "cenbullah" kavramını "Allah'a kulluk", Tâhâ 20/5 âyetindeki "istivâ" lafzını ise "arşın yaratılması" şeklinde te'vil etmiştir (İbn Hazm, 1970, C. 2, s. 166). Bu tablodan hareketle, söz konusu yaklaşımın genel olarak te'vili reddetmekten ziyade keyfî te'vile karşı durduğu söylenebilir. Zira yasaklanan eylem metni anlamaya çalışmak değil, art niyetli ve haddi aşan bir anlamlandırma çabası içine girmektir.

Gazzâlî (ö.505/1111) ve Râzî gibi âlimler de bu minvalde değerlendirilebilir. Kur'ân'ın vahyedilmeden önce Allah katındaki varlığının bütünlüğünü kabul eden bu düşünürler, ayetlerin anlaşılmasında lafzî otoriteyi savunmakla birlikte te'vili de meşru görmüşlerdir. Arap dilinin inceliklerine ve aklî muhakeme yetisine sahip olmayan bazı kimselerin zâhirî okumaları yanlış anlayarak Allah'a cisim isnat etme hatasına düşmeleri (Şehristânî, t.y., C. 1, s. 105), bu âlimleri İslam inancını korumak için te'vilin zorunlu olduğu fikrine sevk etmiştir.

Gazzâlî, müteşâbih ayetler konusunda selefin metodolojisini "İlcâmu'l-Avâm" adlı eserinde yedi temel prensip üzerinden tasnif etmiştir. Bunlar, takdis (tenzîh), tasdik (iman), aczini itiraf, sükût, imsak, keff ve ma'rifet ehline teslimidir (Gazzâlî, t.y., ss. 3-33; Şimşek, 1991, s. 21). Ayrıca Gazzâlî, bunun toplumun avam kısmının takip edeceği yol olduğunu söylemiştir. O müteşâbih ve Allah'ın sıfatları ile ilgili ayetlerin te'vil edilmesi gerektiğini savunur ve buna gerekçe olarak da zâhirî anlamın ilk bakışta Yaratıcı'yı yaratılanlara benzetme riski taşımasını gösterir. Bu nedenle tenzih ilkesine göre ulûhiyet makamına uygun düşen ikincil anlamlar verilmesi gereklidir. Bu ise uzmanlık gerektiren bir iştir ve ilimde derinleşmiş "râsih âlimler" tarafından yapılmalıdır (Gazzâlî, 1962, s. 52). Bu anlayışa göre te'vil âlimler tarafından teşbih riskini ortadan kaldırmak amacıyla, usûle bağlı ve sınırlı şekilde yapılmalıdır.

Gazzâlî ile aynı minvalde düşünen Râzî'ye göre de aklî zorunluluğun bulunduğu durumlarda te'vil gerekli ve meşrudur (Râzî, 1993, s. 173). Çünkü Kur'ân'daki metafizik hakikatler her zaman lafzın zâhirî anlamı ile doğrudan kavranamaz. İlâhî sıfatlar ve müteşâbih ayetler söz konusu olduğunda, zâhirî anlamda ısrar etmek aklî ve itikadî problemlere yol açabilir (Râzî, 1993, ss. 82-83). Râzî Kur'ân'ın metafiziksel metin varlığını kabul etmiş ve Selefi/Zâhirî yaklaşımı te'vile karşı

tutumları nedeniyle eleştirirken, kendisi te'vilin sınırları olarak Kur'an'ın bütünlüğünü ve dili öne çıkarmıştır. Ona göre manayı başka bir manaya çevirmek için lafzî delillerin olması (Râzî, 1993, ss. 180-181; Râzî, 1995, C. 6, s. 149), ayrıca te'vilin mutlaka güçlü aklî delillere dayanması gerekir. Şayet geçerli bir delil bulunamıyorsa, zorlama yorumlara gidilmemeli ve o husus Allah'ın ilmine havale edilmelidir (Râzî, 1993, s. 168; Râzî, 1995, C. 6, s. 148).

Sonuç olarak geleneksel dönem Selefi/Zâhirî yaklaşıma göre açık bir delil bulunmadıkça nassın zâhirinden ayrılmama ilkesi sadece muhkem değil, Kur'an'da geçen bütün ifadeler için temel yöntem hâline getirilmiştir. Kur'an'ın metafiziksel metin bütünlüğünü korumak ve tahriften kaçınmak için müteşâbih lafızlar ve haberî sıfatlar zâhirî anlam üzere kabul edilmiş ve anlam kaydırmasına karşı çıkılmıştır. Bu yöntem anlamada nesnelliği de sağlamıştır.

5. Modern Dönem Evrenselci Yaklaşımın Te'vil Anlayışı

Modern dönem evrenselci yaklaşım, özellikle hukuki ve sosyal meselelerin çözümünde, Selefi/Zâhirî anlayışın rivayeti önceleyen metodolojisinin yerine aklı önceleyen bir metodoloji benimsemektedir. Bu yaklaşımda Kur'an'ın evrensel hedeflerine ve maksatlarına öncelik verilmekle birlikte, müteşâbih ve sıfatullah konularında daha temkinli bir yol izlenmekte ve geleneksel Selefi/Zâhirî düşünceyle aynı çizgi devam ettirilmektedir.

Modern dönemde de müteşâbih nasslarda lafzın zâhirine sadakat öncelenmektedir. Müfessirler tarafından lafzın ilk görünen anlamı esas alınmakta ve mecazî anlamlandırmalara gidilmemektedir. Müteşâbih ve sıfatullah gibi gaybî alanlara dair bilgiler tevkifi olduğu için beşerî tecrübenin ve aklî tasavvurun sınırlarını aşmaktadır. Nitekim ahiretin ateşi, cennetin meyveleri, sütü veya balı bu dünyanınki gibi değildir. Aynı şekilde Allah'ın istivâsının nasıl olduğunu hiç kimse tam anlamıyla idrak edemez. Bu nedenle Muhammed Abduh, müteşâbih ve sıfatullah ile ilgili te'vil yapmayı Allah'ın, hakkında açıklama yapmadığı metafizik meseleleri kurcalamak olarak görmektedir (Abduh, 1341, s. 7). Ona göre bu konularda tartışmaya girmemek ve “nasılsa öyle iman etmek” en güvenli yoldur (Abduh, 1341, s. 84). Ayrıca aklın metafizik hakikatlerin mahiyetini anlama konusunda yetersiz kaldığı kabul edilerek, çoğunluğun benimsediği “acziyi itiraf” ilkesine sadık kalınması gerekir (Yazır, 2023, C. 4, s. 81). Böylece hem teşbih ve tescim riskinden uzak durulmuş hem de keyfi te'villerin önüne geçilmiş olacaktır.

Modern dönem evrenselci müfessirlere göre doğru anlamaya lafzın Kur'an'da geçen anlamının ve vahyin indiği dönemdeki ilk ve özgün manalarının birlikte esas alınması ile ulaşılabilecektir (Esed, 2015, s. 31). Bu nedenle Reşid Rıza te'vil kavramını, Kur'an'da geçtiği anlama bağlı kalınarak “haber verilen durumun zamanı gelince haricî âlemde gerçekleşmesi” olarak tanımlamaktadır (Reşid Rıza, 2011, C. 14, s. 250). Söz konusu tutum modern dönem evrenselci yaklaşımın metin merkezli bir anlayışı benimsemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle te'vil kavramı klasik usûl literatüründe yaygınlaşan “karine yoluyla lafzı ikincil manaya hamletme” şeklindeki teknik tanımla kabul edilmemiştir. Kanaatimizce kavramın sonradan kazandığı terimleşmiş manalar yerine, ayetlerdeki ve nüzul dönemindeki kullanımının referans alınması Kur'an'ın nesnel anlamını muhafaza etme çabası olarak yorumlanabilir. Kur'an'da geçen metafizik konuların insan aklını aşan inanç meseleleri olarak kabul edilip teslimiyet gösterilmesi ve lafzın zâhirine öncelik verilmesi de ilahî mesajın nesnelliğini korumak içindir.

Modern evrenselci yaklaşımda te'vilden uzak durulmasında, metafiziksel gerçekliğe dair kabullerin yanı sıra vahyin vermeyi amaçladığı ahlakî ve evrensel mesaja odaklanma isteği de önemli bir sebeptir. Zira yaklaşımın temel amacı Kur'an'ın hidayet boyutunun ön plana çıkarılması ve hayatın her alanında vahyî rehberliğin gerçekleştirilmesidir. Kur'an metnine bu açıdan

yaklaşıldığında müteşâbih ve sıfatullah tartışmalarına aşırı vurgu yapmanın, Kur'an'ın ahlakî ve evrensel mesajını gölgede bırakabileceği düşünülmüştür.

6. Sonuç

Bu çalışma, Kur'an'ın metafiziksel bir metin olduğu düşüncesini esas alan evrenselci yaklaşımın iki alt kolu durumundaki geleneksel evrenselci yaklaşım ile modern dönem evrenselci yaklaşımın te'vil anlayışlarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Elde edilen bulgular, her iki yaklaşımın da Kur'an'ın aşkın ve bütüncül yapısını temel alarak, klasik anlamda bir yorum faaliyeti bağlamında te'vili reddettiğini göstermektedir. Hem geleneksel hem de modern evrenselci yaklaşımda te'vil, "ilâhî haberin zamanı geldiğinde nesnel olarak gerçekleşmesi" şeklinde tanımlanmakta ve bu yönüyle dilsel bir yorumlama sürecinden ziyade ontolojik bir gerçekleşme olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel ve modern evrenselci yaklaşımın en önemli ortak noktası ise metnin lafzına bağlı kalarak anlamın nesnelliğini koruma çabasıdır. Ancak bu tutumun, te'vili ontolojik bir gerçekleşmeye indirgemesi, anlamın şimdiki zamanda açıklanmasını erteleyen bir anlayışı da beraberinde getirmektedir. Bu da evrenselci tasavvur içerisinde, metnin evrenselliği ile yorumun tarihsel bağimliliği arasında belirgin bir gerilim ortaya çıkarmaktadır.

Geleneksel Selefî/Zâhirî anlayışta Kur'an metni, her ne kadar anlam bakımından açık ve anlaşılır kabul edilse de, nihai ve bağlayıcı anlamın büyük ölçüde "ilk muhataplar", "selef nesli" tarafından belirlenmiş olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle yeni bağlamlarda ortaya çıkan soru ve ihtiyaçlara doğrudan cevap üretmek yerine, anlamın sabitlenmiş yorum çerçeveleri içerisinde korunması tercih edilmektedir. Yahut hem geleneksel hem de modern dönemin kabul ettiği anlamın ilerleyen zamanda veya ahirette görülecek bir olay olarak tasavvur edilmesi ile anlam okuyucunun zihninde gerçekleşmemektedir. Te'vil problemine getirilen bu epistemolojik perspektifin zorunlu bir sonucu olarak, metnin çağdaş yorumlayıcı özne tarafından yeniden anlamlandırılması sınırlanmakta; anlam üretimi çoğu zaman geçmişte teşekkül etmiş yorumların tekrarına indirgenmektedir. Başka bir ifadeyle, Kur'an'ın anlamı "şimdi ve burada" yeniden inşa edilen dinamik bir süreç olmaktan ziyade, tarihsel olarak tamamlanmış, statik bir yapı hâline gelmektedir. Bu durum, metnin evrenselliği iddiasını korumakla birlikte, onun güncel bağlamlarda yeni anlamlar üretme kapasitesini belirli ölçüde sınırlandırmaktadır.

Evrenselci Kur'an tasavvurunda hakikatin vuku bulma zamanının geleceğe bırakılması anlamın tehir edilmesi gibi bir duruma sebep olmaktadır. Ancak yaklaşım, bu durumu bir belirsizlik olarak değil; aksine ilâhî nassın anlam çerçevesini tarihsel akış içerisinde sürekli genişleten ve metni her çağda diri tutan dinamik bir mekanizma olarak değerlendirir. Bu yaklaşıma göre vahiy, nazil olduğu dönemin muhataplarına onların idrak seviyesine uygun bir dille seslenmiş olmakla birlikte; barındırdığı sembolik işaretlerin ve metafizik hakikatlerin nihai gerçekleşme biçimi yani te'vili ilerleyen zaman dilimlerinde veya bütünüyle ahiret yurdunda tecelli edecektir. Bu bağlamda, ayetlerin işaret ettiği mutlak gerçeklik henüz tam olarak vuku bulmamış olsa dahi, ilâhî metnin aşkın doğruluğu ve çağlar üstü geçerliliği hiçbir şekilde zedelenmeden korunmuş olmaktadır. İlâhî metnin anlamlandırılması sürecinde karşılaşılan anlamın ertelenmesi problemine karşı, Kur'an'ın evrensel yapısıyla örtüşen daha sağlıklı bir okuma çerçevesi teklif edilmelidir. Anlamı, ya katı bir gelenekçilikle geçmişte dondurmak ya da bütünüyle ahirete erteleyerek metni bugünün dünyasında işlevsiz kılmak yerine; metnin kendi iç bağlamı ile çağdaş bağlam arasında daha dinamik bir ilişki kurulması gerekmektedir. Bu yeniden inşa ve anlama sürecinde, klasik tefsir mirasının epistemolojik değeri de doğru tayin edilmelidir. Klasik birikim, Kur'an'ın tükenmez manalarının hapsedildiği statik bir 'nihai anlam deposu' yahut aşılabilir bir sınır çizgisi değildir; tam tersine, çağdaş müfessirin anlama ve yorumlama çalışmalarını besleyen, derinleştiren ve ona sağlam bir metodolojik zemin sunan üretken bir tarihsel birikim olarak okunmalıdır.

Kur'ân'ın anlaşılmasında metin ve yorumcu arasında gerçekleşecek olan ufukların kaynaşması ile anlam okuyucunun tarihselliği dâhilinde ortaya çıkacak ve mevcut duruma cevap verebilecektir. Bu bağlamda anlama ve yorum sürecinde bağlamı dikkate alan ancak keyfiliği de dışlayan dengeli bir metodolojik yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu durum, hem metnin tarihsel köklerine bağlılığı koruyacak hem de onun güncel anlam üretme kapasitesini daha etkin hâle getirecektir.

Evrenselci yaklaşımın te'vile mesafeli tutumu, ilâhî kelâmın aşkınlığını ve nesnelliğini koruma amacına dayanmakla birlikte, anlamın yorumlanması sürecinde epistemolojik bir sınır çizmekte ve bu yönüyle hem klasik hem de modern dönemde tartışmaya açık bir alan oluşturmaktadır. Her iki yaklaşım da te'vili çoğunlukla ya bütünüyle reddetme ya da anlamı gelecekte gerçekleşecek bir olguya erteleme eğilimi taşıdığı için, müteşâbih alanı açıklamaktan ziyade sınırlandıran bir sonuç üretmektedir. Bu durum, müteşâbih ayetlerin taşıdığı çok katmanlı anlam potansiyelini daraltmakta ve Kur'ân'ın anlam ufkunu tek boyutlu bir okuma düzlemine indirgeme riskini beraberinde getirmektedirSZ

Selefi/Zâhirî yaklaşım, müteşâbih nassların zâhirî anlamını esas alarak te'vili büyük ölçüde reddetmekte ve bu tür ifadelerin mahiyetini Allah'a havale etmektedir. Bu tavır, metni keyfi yorumlardan koruma amacını taşısa da, müteşâbih alanı insan idrakine kapalı bir "susma alanı"na dönüştürmektedir. Buna karşılık modern evrenselci yaklaşım, aynı metinleri evrensel mesajın bütünlüğü içinde değerlendirmeye çalışmakla birlikte, te'vili çoğu zaman ya sembolik bir okuma ya da haberin ileride gerçekleşmesi şeklinde tanımlayarak anlamı yine sabit bir çerçeveye hapsetmektedir. Böylece iki yaklaşım da farklı gerekçelerle müteşâbih ayetlerin ikinci anlam üretme kapasitesini sınırlamaktadır.

Hem geleneksel hem de modern dönem evrenselci yaklaşımın temel problemi, müteşâbihi statik bir anlam alanı olarak görmeleridir. Oysa müteşâbih ayetler, yalnızca kapalı ifadeler değil, aynı zamanda anlamın açılmasına zemin hazırlayan bir yorum potansiyeli barındırır. Te'vil ise bu potansiyeli işlevsel hâle getiren, lafzın zâhirini iptal etmeden anlamı bağlam, dil ve ilâhî maksat doğrultusunda genişleten bir anlama imkânı olarak değerlendirilmelidir. Bu yönüyle te'vil, ne keyfi bir anlam ne de anlamın ertelenmesi olmalıdır; bilakis metin ile muhatap arasındaki anlam üretimini mümkün kılan ara bir epistemik köprü işlevi görmelidir.

Sonuç olarak, her iki yaklaşımın da müteşâbih ayetler karşısında benimsediği korumacı tutum, her ne kadar anlamın tahrifini önleme gayesine dayansa da, anlama ve yorumlama sürecinin zenginliğini tahdit eden bir yapıya bürünmektedir. Zira bu kısıtlayıcı tavır, Kur'ân'ın müteşâbih tabiatını anlamlandırmaktan ziyade, metni sabitleyen durağan bir okumaya zemin hazırlamaktadır. Böylelikle te'vil, nassın anlam derinliğini ortaya çıkaran bir yöntem olmak yerine, sınırlandırılması gereken sorunlu bir alana dönüştürülmektedir.

Bununla birlikte, te'vilden uzak durma gerekçeleri bakımından iki yaklaşım arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel selefi/zâhirî yaklaşımın te'vil karşıtlığı ontolojik temellere dayanmakta, lafız ile ilâhî murad arasında doğrudan ve değişmez bir bağ bulunduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle zâhirden uzaklaşmak, metnin nesnelliğini zedeleyen bir müdahale olarak görülmektedir. Buna karşılık modern evrenselci yaklaşımda te'vilden kaçınma eğilimi daha çok epistemolojik ve pragmatik gerekçelere dayanmaktadır. Modern yaklaşım, insan aklının gaybî alanı kavramadaki yetersizliğini vurgulamakta ve spekülâtif yorumların metnin hidayet amacını gölgelediğini savunmaktadır.

Her iki yaklaşımın en önemli ortak noktası ise metnin lafzına bağlı kalarak anlamın nesnelliğini koruma çabasıdır. Ancak bu tutum, te'vili ontolojik bir gerçekleşmeye indirgemesi sebebiyle, anlamın şimdiki zamanda açıklanmasını erteleyen bir anlayışı da beraberinde getirmektedir. Bu durum, metnin anlaşılabilirliği açısından belirli sınırlılıklar doğurmakta ve evrenselci tasavvurun kendi içinde bir gerilim barındırdığını göstermektedir.

Sonuç olarak, evrenselci yaklaşımın te'vile mesafeli tutumu, ilahî kelamın aşkını ve nesnelliğini koruma amacına dayanmakla birlikte, anlamın yorumlanması sürecinde epistemolojik bir sınır çizmekte ve bu yönüyle hem klasik hem de modern dönemde tartışmaya açık bir alan oluşturmaktadır.

References

- Abduh, M. (1341). *Tefsiru Cüz 'i Amme*. Mısır matbaası.
- Ağbal, D. (2018). Kur'an'ın üç aşamalı indirilişi. *Amasya İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(10), 73-100.
- Ahmed b. Hanbel. (2003). *er-Red ale'l Cehmiyye ve'z Zenadika*. Daru's Sebat.
- Albayrak, H. (1995). Kur'an'ı anlamak, Kur'an'ın ne olduğunu anlamak. *I. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*.
<http://ktpmakale.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=...tr&midno=2947500&Dergivalkod=0765>
- Âlusi, Ş. M. (1301). *Rûhu 'l-meani fi tefsiri 'l-Kur'âni 'l-Azim ve 's-Sebi 'l-Mesânî*. Matba-i Emiriyye.
- Arpa, E. (2018). *Siyasi Selefilik: küresel cihad*. Eskiyei Yayınları.
- Arslan, A. (2009). *Felsefeye giriş*. Adres Yayınları.
- Aydüz, D. (2013). Mehmet Âkif Ersoy'un tefsirciliği. *Vefatının 75. Yılı Anısına Mehmet Âkif Ersoy*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Baktır, M. (2004). Müttekaddimun Selefiyye ve metod anlayışı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 25-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/222018>
- Birişik, A. (2025). Tefsir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir> (Erişim 22Kasım 2025).
- Cevizci, A. (2005). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.
- Coşkun, M. (2018). *Modern Dünyada Kur'an Yorumu*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Darimî, O. b. S. (1985). *er-Red ale'l Cehmiyye*. Daru's Selefiyye.
- Duman, M. Z. (2020). *Beyânu 'l-Hak*. Fecr Yayınevi.
- Duman, M. Z. (2009). Kur'an'da neshe delil gösterilen ve mensuh addedilen ayetlerin değerlendirilmesi. *Bilimname*, 7(17), 9-50.
https://isamveri.org/pdfrg/D02237/2009_17/2009_17_DUMANMZ.pdf.
- Esed, M. (2015). *Kur'an mesajı meal-tefsir*. İşaret Yayınları.
- Eş'arî, Ebu'l Hasan. (1410). *el-İbâne an usûli 'd-diyâne*. el-Câmiatu'l-İslâmiyye.
- Gazzâlî, E. H. M. b. M. (1974). *İhyâu ulumu 'd-din*. Bedir Yayınevi.
- Görgün, T. (2024). Kur'an. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran> (Erişim 05 Ağustos 2024)
- İbn Hazm, E. M. A. b. A. (1970). *el-İhkâm fi Usûli 'l-Ahkâm*.
- İbn Manzûr, E. F. C. M. (1414). *Lisânül-arab*. Daru'l-Sadr.
- İbn Teymiyye, E. A. T. A. b. A. b. A. (1426). *Mecmû'u Fetavâ*. Daru'l-Vefâi.
- İbn Teymiyye, E. A. T. A. b. A. b. A. (1996). *Kitâbü 'l-Îmân*. Dârü'l-Beşîr.
- Kâfiyecî, M. M. b. S. (1998). *et-Teysîr fi kavâ'id-i ilmi 't-tefsîr*. Mektebetü'l Kudsi.
- Karakaya, M. M. (2003). *Kur'an'ın anlaşılmasında dil problemi*. Marifet Yayınları.

- Keskin, Z. (2016). *Kur'an hükümlerine modernist yaklaşımlar ve bunların eleştirel değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. file:///C:/Users/ASUS/Downloads/446168.pdf. (Erişim 04 Mayıs 2026)
- Kırbaçoğlu, H. (2017). *Ehl-i Sünnet'in kurucu ataları Ashabü'l-Hadise göre Allah'ın sıfatları meselesi*. Otto.
- Kurtubî, A. M. b. A. E. *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*. Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Kutlu, S. (2007). Hadis taraftarları, Eş'arilik, Mâturidilik. *İslâm Düşünce Ekolleri Tarihi*. Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları. file:///C:/Users/ASUS/Downloads/29_islam_dusunce_ekolleri_tarihi_p181-187.pdf. (Erişim 04 Mayıs 2026)
- Mâturîdî, E. M. M. b. M. (2006). *Te'vilâtü'l-Kur'an*. Dârü'l-Mîzân.
- Mevdudi, Ebu'l Ala. (2005). *Tefhîmu'l Kur'an*. İnsan Yayınları.
- Özervarlı, M.S.(2009) *Selefiyye*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/selefiyye>.
- Öztürk, M. (2017). *Kur'an ve tefsir kültürümüz*. Ankara Okulu Yayınları.
- Öztürk, M. (2012). Kuran-ı Kerim çerçevesinde toplumsal cinsiyet meselelerine ilişkin çözüm önerileri. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II, Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı*. https://www.academia.edu/37882930/Toplumsal_Cinsiyet_Meselesine_Kur_an_Zaviyesi_nden_Genel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F
- Öztürk, M. (2016). Mihne ve tefsir. *Mihne süreci ve İslami ilimlere etkisi*. Ankara Okulu Yayınları, 121-152. <https://dokumen.pub/qdownload/mihne-sreci-ve-slami-limlere-etkisi.html>.
- Öztürk, M. (2014). Selefilik ve tefsir. *Tarihte ve günümüzde Selefilik: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*. <http://ktpmakale.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=71632500&Dergivaliko=0573>
- Öztürk, M. (2009). “Selefilik ve te'vil üzerine”. *Marife*, 9(3), 85-110. https://isamveri.org/pdfdrg/D02420/2009_3/2009_3_OZTURKM.pdf.
- Öztürk, M. & Ünsal, H. (2017). *Kur'an tarihi*. Ankara Okulu Yayınları.
- Paçacı, M. (2000). Kur'an ve tarihsellik tartışması. *Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sorunu Sempozyumu*. Bayrak Yayınları, 17-39. https://isamveri.org/pdfdrg/D073081/2005/2005_PACACIM.pdf
- Râgıb, E. K. H. b. M. e. İ. *el-Müfredât fî Garibi'l Kur'an*. Daru'l-Marife.
- Râzî, E. A. F. M. b. Ö. b. H. e. T. (1993). *Esasu't-takdîs fî ilmi'l-keîâm*. İz Yayıncılık.
- Râzî, E. A. F. M. b. Ö. b. H. e. T. (1995). *Tefsîr-i kebir mefâtihu'l-gayb*. Huzur Yayınevi.
- Reşid Rıza. (2011). *Tefsiru'l-Menar*. Ekin Yayınları.
- Said, E. (2000). *Kış Ruhu*. Metis Yayınları.
- Subhi S. (1970). *Mebahis fî Ulum'il-Kur'an*. Dersaadet.
- Suyûtî, C. A. (2003). *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-tefsir bi'l-me'sûr*. Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye,
- Suyûtî, C. A. (1422). *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. Daru'bni Kesîr.

-
- Şehristânî, M. A. b. E. B. A. *el-Milel ve'n nihal*. Daru'l-Marife.
- Taberî, E. C. M. b. C. (1996). *Camiu'l-beyan*. Hisar Yayınevi.
- Yavuz, Ö. F. (2019). “Kurân’ın anlaşılması ve yorumlanması ile ilgili kavramlar: Tefsir-Te’vil”. *Tefsir metinleri I*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yavuz, Ö. F. (2013). *Metni, dili ve tefsiri açısından Kur’ân*. Asistan Kitap.
- Yazır, E. M. H. (2023). *Hak Dini Kur’ân Dili*. Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı.
- Yurdagür, M. (1984). *Allah’ın Sıfatları Esmâü'l-Hüsna*. Marifet Yayınları.
- Zerkânî, M. A. (2010). *Menâhilü'l irfân fî ulûmi'l Kur’ân*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Zerkeşî, B. M. b. A. (1972). *el-Burhan fî ulumi'l Kur’ân*. Daru'l-Marife.

ETHICAL DECLARATIONS**Research and Publication Ethics**

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR**Araştırma ve Yayın Etiği**

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.

Authors' Contribution Statement / Yazarların Katkı Oranı Beyanı

The researchers' contribution statement is as follows / Araştırmacıların katkı oranı beyanı şu şekildedir:

First author / 1. Yazar %60,

Second author / 2. Yazar %40.